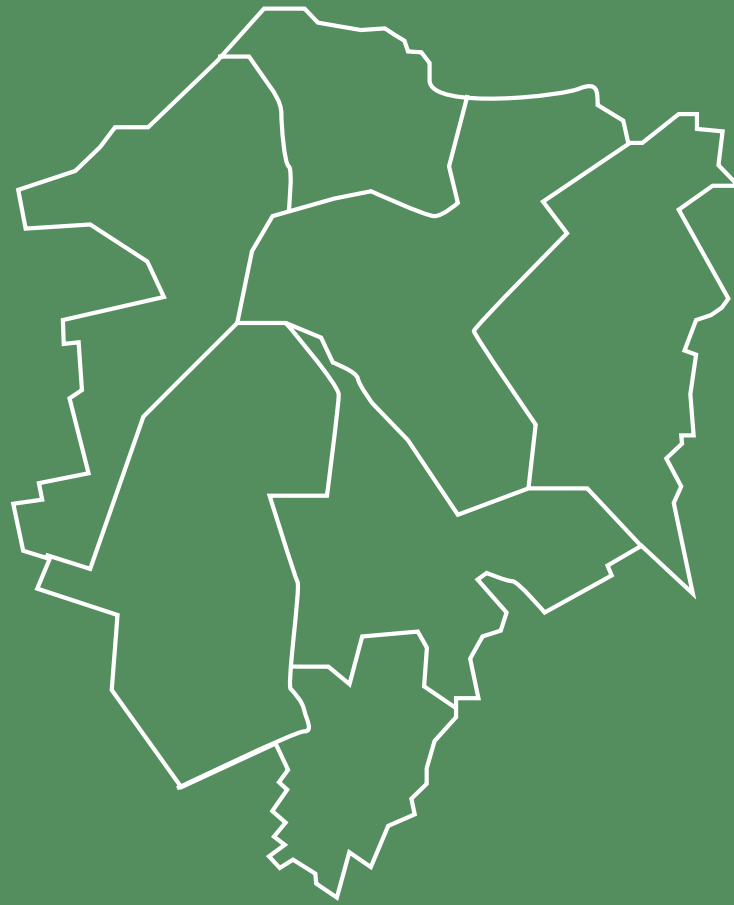

REGIONALE UITVOERINGSAGENDA

NOVEX-Gebied

REGIO GRONINGEN-ASSEN MAAKT TEMPO

22 oktober 2025

Versie 2.0

Regio Groningen-Assen maakt tempo

De Regio Groningen-Assen is aangewezen als een van de zestien NOVEX-gebieden in Nederland. De regio en het Rijk werken in het programma samen aan een gebiedsgerichte regie op ruimtelijke opgaven. De RGA pakt deze uitdaging voortvarend op.

- In 2023 is het Ontwikkelperspectief opgeleverd.
- In 2024 werd de aanzet gegeven tot het opstellen van een Uitvoeringsagenda.
- In juni 2025 is de 1.0-versie van de Uitvoeringsagenda vastgesteld op het BO Leefomgeving.
- In het BO-MIRT najaar 2025 worden concrete uitvoerings- en investeringsafspraken gemaakt op basis van deze Uitvoeringsagenda (2.0-versie)

9 oktober 2025

Regio Groningen-Assen
ST E D E L I J K N E T W E R K

Rijksoverheid

Urhahn | Stedenbouw & Strategie

Bureau PAU

Estheticon

CE Delft

Regionale Uitvoeringsagenda

NOVEX-Gebied Regio Groningen-Assen

Inhoudsopgave

1. Inleiding	5
2. Motor voor het Noorden	9
3. Het Ontwikkelperspectief	13
4. Stand van zaken hoofdogaven	19
5. Bovenregionale opgaven	27
6. Regionale opgaven en afspraken	33
7. Uitvoeringsafspraken deelgebieden	45
Deelgebied Assen	
Deelgebied Groningen Oostflank	
Deelgebied Groningen Westflank	
Deelgebied Hoogezand/Sappemeer	
Deelgebied Leek-Tolbert/Roden	
Deelgebied Landelijke Kernen Noord	
Deelgebied Landelijke Kernen Zuid	
8. Contour Regionale Investeringsagenda	73
Bijlagen	81
Bijlage 1. Afspraken die elders zijn belegd	
Bijlage 2. Afspraken voor de lange termijn	
Bijlage 3. Definities en afkortingen	

1.

Inleiding

Aanleiding

Het Rijk herneemt de regie op de inrichting en ordening van de fysieke leefomgeving van Nederland. Om nationale belangen op het gebied van wonen, werken, bereikbaarheid, energie en groen te behartigen is deze regie noodzakelijk. De nationale belangen, ruimtelijke uitdagingen en beleidskeuzes zijn opgenomen in de Nationale Omgevingsvisie (NOVI). Deze visie wordt in 2026 uitgewerkt en vervangen door de Nota Ruimte, waarin de langetermijnvisie voor Nederland wordt vastgelegd. Parallel aan de NOVI is ook het programma NOVEX gestart.

De Regio Groningen-Assen is aangewezen als NOVEX-gebied en is daarmee één van de zestien sleutelregio's waarin Rijk en regio samenwerken aan integrale oplossingen voor urgente ruimtelijke opgaven. In de onlangs verschenen Ontwerp Nota Ruimte is de Regio Groningen-Assen aangewezen als initieerregio: een gebied, verder weg van het economisch kerngebied, met een potentie voor een schaa sprong in economie en bevolking.

Met het Ontwikkelperspectief NOVEX Regio Groningen-Assen is in 2023 een eerste formele stap gezet in de NOVEX-samenwerking tussen Rijk, provincies, gemeenten en waterschappen binnen de Regio Groningen-Assen (RGA). Het Ontwikkelperspectief beschrijft de belangrijkste strategische opgaven en ontwikkelprincipes. Het Ontwikkelperspectief is vervolgens uitgewerkt in een Aanzet voor een Uitvoeringsagenda die is besproken in het BO-MIRT 2024. Beide documenten vormen de basis voor deze Regionale Uitvoerings- en Investeringsagenda.

Doel van de agenda

Deze agenda geeft een overzicht van alle ruimtelijke opgaven die er spelen in de regio en beschrijft de bijbehorende uitvoerings- en investeringsafspraken die een bijdrage leveren aan het realiseren van de hoofdopgaven uit het Ontwikkelperspectief; het ontwikkelen van 36.000 woningen en 28.000 arbeidsplaatsen in 2040. Deze afspraken worden vastgelegd en bestendigd tijdens het BO-MIRT in het najaar van 2025. Daarbij gaat het om afspraken die betrekking hebben op opgaven op het regionale schaalniveau en nadrukkelijk niet om opgaven die om een nationale beleidsaanpak vragen. Deze afspraken worden aangeduid als nieuwe afspraak. De agenda bevat ook geen nieuw beleid: het bestaat parallel aan het beleid van provincies, gemeenten en waterschappen en heeft tot doel de regionale opgaven doeltreffend aan te pakken. De agenda is geen statisch document, maar wordt periodiek aangevuld of aangescherpt met nieuwe afspraken. Zo kan deze agenda in de toekomst blijven inspelen op actuele ontwikkelingen. Het is daarbij van belang om de langetermijnvisie niet uit het oog te verliezen. Deze agenda heeft als doel om te inspireren, partijen te enthousiasmeren, uitvoering te versnellen en om met passende initiatieven en investerings- en uitvoeringsafspraken te komen.

Betrokken partijen

Bij de totstandkoming van deze eerste versie van de Uitvoeringsagenda zijn de volgende partijen betrokken:

- De Regio Groningen-Assen:
 - De provincies Groningen en Drenthe
 - De gemeenten Assen, Groningen, Het Hogeland, Midden-Groningen, Noordenveld, Tynaarlo, en Westerkwartier
- Het Rijk
 - Het Ministerie van Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening (VRO)
 - Het Ministerie van Economische Zaken (EZ)
 - Het Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat (IenW)
- De waterschappen Noorderzijlvest, Hunze en Aa's

Relatie met andere programma's en beleid

De Regionale Uitvoerings- en Investeringsagenda staat niet op zichzelf. Zoals aangegeven bouwt deze agenda voort op de strategische opgaven en ontwikkelprincipes uit het Ontwikkelperspectief. Tegelijkertijd lopen er vele andere beleidstrajecten op zowel gemeentelijk, regionaal, provinciaal als nationaal niveau. De ambities, opgaven en beleidskeuzes die hierin worden opgenomen houden verband met de afspraken die in deze agenda worden beschreven.

Leeswijzer

De Regionale Uitvoerings- en Investeringsagenda is als volgt opgebouwd. Hoofdstuk 2 beschrijft de potentie van de regio. Waarin onderscheidt dit NOVEX-gebied zich van andere gebieden en hoe kan het een bijdrage leveren aan de nationale ambities in het fysieke domein?

In hoofdstuk 3 is samenvattend de inhoud van het Ontwikkelperspectief opgenomen, met de belangrijkste ambities op het gebied van wonen, werken, mobiliteit, energie en landschap. De strategische opgaven uit het Ontwikkelperspectief vormen hiervoor het vertrekpunt, maar zijn aangescherpt, aangevuld en geactualiseerd met ambities uit andere beleidstrajecten, op basis van literatuuronderzoek en middels ateliersessies met verschillende betrokken partijen.

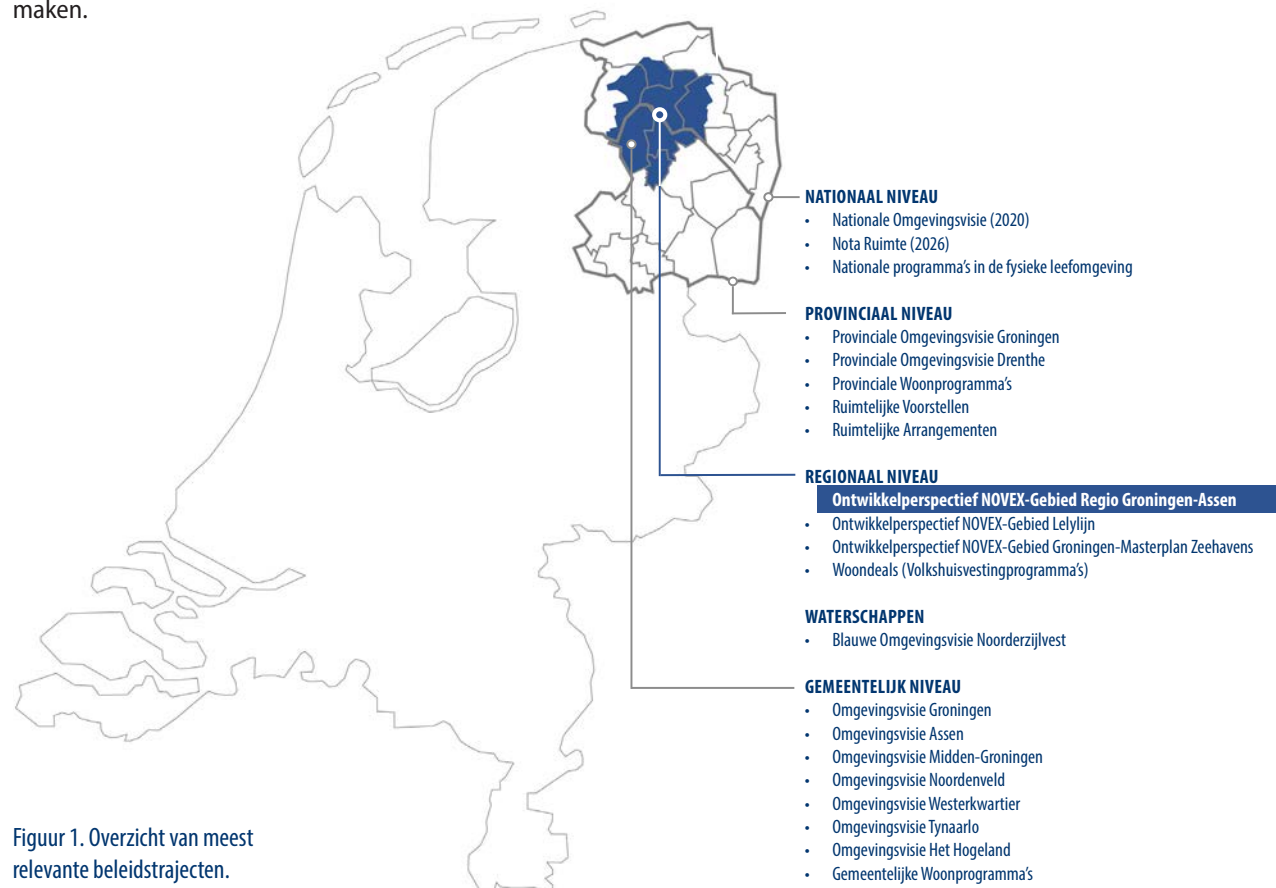
Hoofdstuk 4 bevat een nadere uitwerking van de hoofdpogaven: ruimte voor wonen en werken. Voor wonen gaan we in op de voortgang in productie ten opzichte van de opgave uit de Woondeal en de geambieerde 36.000 woningen voor 2040. Ook geeft dit hoofdstuk een beeld van focusgebieden waarin een groot deel van de woningbouwopgave landt. Met betrekking tot werken bevat dit hoofdstuk een eerste indicatie van waar de 28.000 banen naar verwachting landen en hoe de plancapaciteit van kantoren en bedrijventerreinen zich verhoudt tot de verwachte vraag.

In hoofdstuk 5 gaan we in op de bovenregionale opgaven. Dit zijn opgaven die niet alleen een grote impact hebben op de regio, maar ook op het landsdeel of zelfs op nationaal niveau. Afspraken die op deze opgaven betrekking hebben worden in principe opgenomen in beleid dat aansluit op andere NOVEX-gebieden of beleidstrajecten.

Er zijn diverse opgaven die op regionaal schaalniveau spelen en die belangrijk, vaak randvoorwaardelijk, zijn voor het realiseren van de hoofdpogaven. Het zijn de opgaven die nadrukkelijk van invloed zijn over gemeente- en provinciegrenzen heen. Deze komen in hoofdstuk 6 aan bod, waarbij de koppeling wordt gelegd met regionale uitvoeringsafspraken.

In hoofdstuk 7 beschrijven we per deelgebied welke opgaven en gebiedsontwikkelingen hier samenkomen, en welke uitvoeringsafspraken we per deelgebied willen maken.

Tenslotte wordt in hoofdstuk 8 een toelichting gegeven op de contouren van de Regionale Investeringsagenda (RIA). In dit hoofdstuk wordt een prognose gegeven van de noodzakelijke publieke investeringen om de NOVEX-RGA opgave voor wonen en werken mogelijk te maken, middels investeringen in deze hoofdpogaven en de structuuropgaven mobiliteit, energie en groen.

Figuur 1. Overzicht van meest relevante beleidstrajecten.

2.

Motor voor het Noorden

Wat heeft de regio te bieden?

De Regio Groningen-Assen (RGA) doet ertoe. Onze steden en gemeenten vormen samen het belangrijkste kerngebied van het Noorden. We zijn ambitieus: we willen nog gezonder en sterker worden. De Regio Groningen-Assen kiest dan ook voor bevolkingsgroei en groei van de economie.

Wat is de RGA?

Sociaal en economisch is de Regio Groningen-Assen een logisch samenhangend geheel van wonen, werken en goede voorzieningen. Het gebied telt 550.000 inwoners en 260.000 arbeidsplaatsen. Hiermee is het de belangrijkste economische motor van Noord-Nederland, mede dankzij de unieke combinatie van kennis, innovatie en bereikbaarheid. Er is sprake van een concentratie van diensten en voorzieningen: zorg, onderwijs, sport en leisure. Groningen is een jonge, bruisende stad met een sterk cultureel profiel. Assen is misschien wel de groenste stad van Nederland. Hier is het begrip 'ontspannen stedelijkheid' geboren, en dit gevoel wordt gekoesterd. De Regio Groningen-Assen strekt zich uit over een groot landelijk gebied met sterke dorpen en waardevolle, karakteristieke landschappen. De RGA heeft veel te bieden: ruimte, kwaliteit en de wil om te groeien op een manier die past bij onze identiteit. We gaan voortvarend aan de slag om onze ambities waar te maken, door nu concrete afspraken te maken over de randvoorwaarden en structuuropgaven die ontwikkeling mogelijk maken.

Investeren in het Noorden

Investeren in de Regio Groningen-Assen draagt bij aan de verdere ontwikkeling van Noord-Nederland. Deze regio heeft bewezen uitvoeringskracht. De basiskwaliteit is op orde en we zijn ambitieus. De RGA is de trekker van het Noorden en we willen bijdragen aan nationale opgaven.

Slagkracht door samenwerking

In de RGA worden uitdagingen grenzeloos, grensoverschrijdend en grensverleggend opgepakt. In het gebied is al dertig jaar sprake van een unieke bestuurlijke samenwerking. De provinciale overheden van Groningen en Drenthe werken succesvol samen met zeven gemeenten: Assen, Groningen, Het Hogeland, Midden-Groningen, Noordenveld, Tynaarlo en Westerkwartier. Samen maken we plannen, realiseren we projecten en hebben we doorzettingskracht. Bovendien kennen we als regio een lange traditie van samenwerking met het Rijk. Ook in deze samenwerking ligt de focus op de realisatie van de gezamenlijke ambities.

Een regio die het anders doet

Onze regio is dus anders! Wij onderscheiden ons ook door consequent te kiezen voor kwaliteit. Dat geldt zeker voor de wijze waarop we willen groeien. Groei in onze regio is vooral nodig om voldoende huisvesting te bieden en voorzieningen overeind te houden en uit te breiden. We koesteren ons landschap en groen en zijn trots op onze identiteit. De RGA maakt de strategische keuze om te investeren in de bestaande steden - het principe van de compacte stad - met synergie naar de landelijke kernen en het platteland. Kernen krijgen hier de gelegenheid om autonoom te groeien. Verstedelijking moet passen bij onze schaal.

We bouwen grootschalig bij

De Regio Groningen-Assen is een van de door de Rijksoverheid aangewezen NOVEX-gebieden. In dat kader zijn inmiddels afspraken gemaakt voor de bouw van 36.000 woningen tot 2040. Voor ons gebied is de impact daarvan fors. Het gaat concreet om het toevoegen van een stad als Assen, Bergen op Zoom of Zeist. Daarnaast wordt in dezelfde periode gestreefd naar 28.000 nieuwe banen. Ook dat vergt veel ruimte en inzet.

Ruimte maken voor werk

Diverse belangen doen een beroep op de schaarse ruimte. Ruimte voor werk zal daarom steeds vaker gevonden moeten worden binnen de bebouwde omgeving. Op bestaande bedrijventerreinen, in centrumgebieden en in woonwijken. De inzet zal daarom de komende jaren met name gericht zijn op het toekomstbestendig maken, verdichten en herstructureren van bestaande bedrijventerreinen. En op functiemenging in centrumgebieden en woonwijken.

Voortvarende verstedelijking

Dat er in dit NOVEX-gebied voortvarend woningbouw mogelijk is, bewijzen we bijvoorbeeld aan de stadsranden van de stad Groningen. Zo is er onlangs een akkoord gesloten over de ontwikkeling van de 'Westflank'. Hier komen 11.000 nieuwe woningen. Om dit mogelijk te maken, wordt gezamenlijk 175 miljoen euro geïnvesteerd in infrastructuur. Groningen krijgt goed ontsloten nieuwe woonwijken, dankzij een fijnmazig netwerk aan openbaar vervoer en fiets- en voetpaden. De auto staat ook niet langer meer centraal in de manier waarop Groningen de openbare ruimte inricht. Wij noemen dit het concept van 'de doorwaadbare stad'. Ook in Assen worden forse stappen gezet qua verdere verstedelijking. Zo trekt Assen 122 miljoen euro uit voor de ontwikkeling van het Stadskwartier. Onderdeel hiervan is het Havenkwartier, een verouderd bedrijventerrein dat wordt omgezet in een aantrekkelijke woonwijk direct naast het station. Deze ontwikkelingen vragen forse investeringen in infrastructuur. Door deze en andere investeringen wordt de regionale agglomeratiekracht versterkt en krijgt de regionale woningbouwontwikkeling een impuls.

Woningbouw op onze wijze

De RGA werkt op geheel eigen wijze aan het realiseren van de NOVEX-ambities. Naast de bovengenoemde plannen heeft de RGA nog verschillende 'eigenwijze' bouwplannen op stapel staan die daarvan getuigen, zoals in Roden en Leek-Tolbert. Daar wordt gewerkt aan een samenhangende ontwikkeling van bouwplannen, over de gemeente- en provinciegrens heen. Daarbij wordt de impact van deze plannen op bijvoorbeeld het mobiliteitssysteem integraal in beeld gebracht.

Alle kernen tellen mee

Ook de kleine en middelgrote dorpen spelen een cruciale rol om de ambities op het gebied van wonen, werken, mobiliteit, energie en landschap te kunnen verwezenlijken. Op regionaal schaalniveau leveren deze dorpen een grote bijdrage aan een gevarieerd aanbod aan woonmilieus en typen werkgelegenheid. Een kwaliteit die gekoesterd wordt bij de verdere groei van de regio. Ook kunnen lokale ingrepen in en rondom de dorpen in mobiliteits-, landschaps-, of energienetwerken grote impact hebben op de regio als geheel. Als regio erkennen wij deze verhoudingen, en door intensief samen te werken benutten wij de potentie van alle kernen.

3.

Het Ontwikkelperspectief

Voortbouwen op het Ontwikkelperspectief

In het Ontwikkelperspectief is een koers uitgezet voor de ruimtelijke ontwikkeling van de regio tot 2040, waarbij belangrijke opgaven en ambities zijn bepaald. Het perspectief verbindt de grote thematische opgaven, zoals woningbouw, energietransitie, mobiliteit, economie en groen – tot één gezamenlijke ambitie: het realiseren van een complete, coöperatieve en complementaire regio - de kernwaarden voor de regio. Compleet betekent dat de regio inzet op een integrale aanpak waarin wonen, werken, mobiliteit, energie en groen met elkaar verbonden zijn. Coöperatief verwijst naar de hechte samenwerking tussen steden en dorpen, waarin ieders bijdrage telt en de hele regio – en zelfs heel Noord-Nederland – profiteert. Complementair houdt in dat verschillen in landschap, schaal en karakter juist benut worden om opgaven op maat en in samenhang aan te pakken.

Hiernaast staan de ambities zoals benoemd in het Ontwikkelperspectief, aangevuld en aangescherpt met ambities uit andere beleidsdocumenten, waaronder de blauwe omgevingsvisies van waterschappen Noorderzijlvest en Hunze en Aa's. Voor een uitgebreidere toelichting van de ambities kunt u het Ontwikkelperspectief raadplegen.

Ambities WONEN

- De juiste woning op de juiste plek: tijdig bouwen naar behoefte.
- Sleutelprojecten als aanjagers van een kwaliteitsimpuls.
- Kleine projecten als kwaliteitsimpuls voor bestaand stedelijk gebied.
- Potentie knooppuntontwikkeling benutten gericht op de mobiliteitstransitie.
- Vernieuwing naoorlogse woonwijken.
- Afmaken van uitleglocaties en aansluiten op en monitoren van de vraag naar ruim, suburbaan wonen.
- Natuur- en klimaatinclusieve en -adaptieve woningbouw.
- Een robuust water- en bodemsysteem als randvoorwaarde voor woningbouw. Het principe 'Water en bodem sturend' is leidend bij nieuwe gebiedsontwikkelingen.

Ambities WERKEN

- Stedelijk gebied versterken als banenmotor.
- Gemengde woon-werkmilieus ontwikkelen.
- Toekomstbestendig maken van bedrijventerreinen.
- Intensiveren en beter benutten van bestaande bedrijventerreinen.
- Strategisch sturen op ruimte voor bedrijvigheid met grote kavels en/of hogere milieucontour.
- Uitbouwen van de polycentrische structuur als lokale sterkte.
- Ontwikkeling van een duurzaam stadslogistiek systeem met emissievrije stadscentra.
- Ruimte bieden aan bedrijven op nieuwe bedrijventerreinen (o.a. vervangende ruimte voor transformatielocaties).

Ambities WATER, BODEM EN GROEN

- De groene contramal met landschappelijke parels.
- Een robuust blauw raamwerk en het verbeteren van de biodiversiteit.
- Met nieuwe ecologische verbindingen bouwen aan samenhangend systeem.
- Landschappelijke verbindingen van stad en dorp naar natuur nabij & buitenpoorten.
- Duurzaam cultuurlandschap voor voedsel en drinkwater.
- Voldoen aan de NNN- en Natura 2000 opgaven en kaderrichtlijn water.
- Watermanagement: zuinig en efficiënt omgaan met water (huishoudens en bedrijven).

Ambities MOBILITEIT

- (Regionale) schaa sprong in het OV.
- Meer en verder fietsen en ruimte voor lopen.
- Inzetten op verschillende types hubs, keten- en deelmobiliteit en stadslogistiek.
- Hoofdstructuur op orde.
- Inzet op slimme mobiliteit.

Ambities ENERGIE

- Verstedelijking en verduurzaming combineren.
- Strategisch sturen op het netwerk en belangrijke knooppunten met het doel om de energiebeschikbaarheid te vergroten in het midden- en laagspanningsnet.
- Slimme keuzes energiesysteem op basis van ruimtelijke eigenschappen.
- Energie vroegtijdig meenemen in ruimtelijke plannen.

Hoofdogaven

- Ruimte voor wonen: 36.000 nieuwe woningen tot 2040, waarvan 25.600 in de periode 2022-2030, zoals benoemd in de Woondeal.
- Ruimte voor werken: tussen 2020 en 2040 accommoderen van 28.000 banen.

Structuuropgaven

- Ruimte voor mobiliteit: het verstevigen van duurzame mobiliteit in combinatie met een goede bereikbaarheid van voorzieningen.
- Ruimte voor de energietransitie: de transitie naar een duurzame energievoorziening is randvoorwaardelijk voor verdere verstedelijking en mobiliteit. Dat vraagt om voldoende netcapaciteit, opslag en duurzame opwekking. Op alle fronten zijn grote stappen noodzakelijk om deze energietransitie waar te maken. Nu al is sprake van netcongestie en kan de verstedelijkingsambitie niet worden waargemaakt. Op de korte termijn zijn slimme maatregelen nodig om de periode tot de structurele ingrepen in netwerk en productie te overbruggen.
- Ruimte voor groen en water, en het verbeteren van de bodemkwaliteit, als integraal onderdeel van verstedelijking. De groei in de regio zorgt voor extra druk op natuurlijke systemen, zoals natuurgebieden en waterlopen. Het is van belang dat verdere verstedelijking gepaard gaat met de toename van groen, natuur, water en recreatiemogelijkheden om de leefomgeving gezond, aantrekkelijk en klimaatbestendig te houden. Extra aandacht dient hierbij uit te gaan naar het verbeteren van de biodiversiteit, ook in stedelijk gebied.

Deze opgaven worden verder toegelicht en beschreven in hoofdstuk 7. Regionale opgaven.

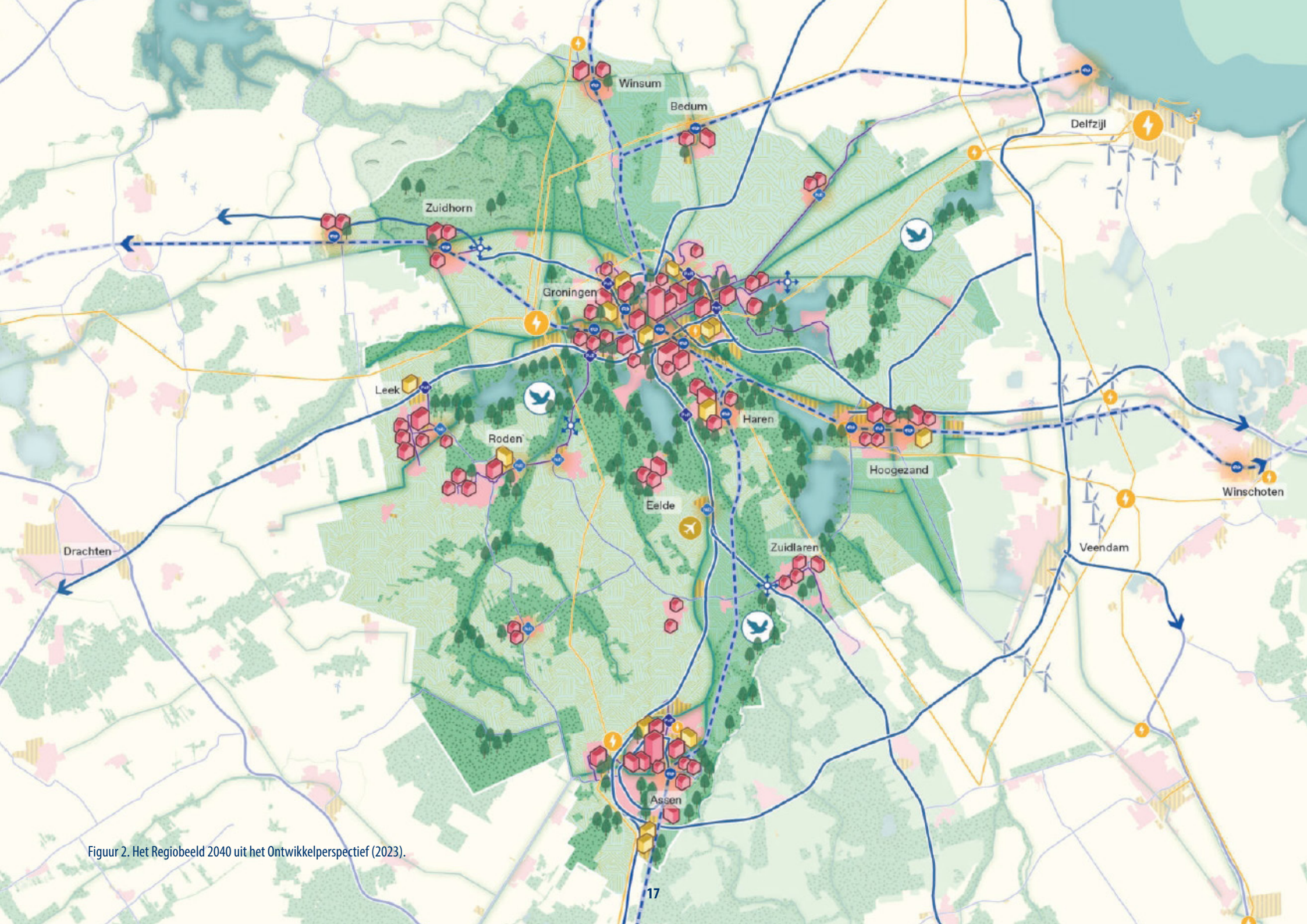
Zeven ontwikkelprincipes vormen de inhoudelijke ruggengraat van het perspectief en sturen - in samenhang - op ruimtelijke kwaliteit en maatschappelijke meerwaarde:

1. Versterken van het bestaand verstedelijkt gebied
2. Vergroten van de agglomeratiekracht van de regio

3. Stimuleren van polycentrische ontwikkeling*
4. Zorgen voor mobiliteit in balans
5. Proportioneel en passend ontwikkelen
6. Nieuwbouw als hefboom voor herstructurering
7. Samenwerken aan een duurzame regio

Het ontwikkelperspectief is geen eindpunt, maar een startpunt. Het markeert het 'waarom en wat' van de ruimtelijke koers. Nu is het moment gekomen om samen invulling te geven aan het 'hoe, wie en wanneer'. In dit vervolgdocument – de Regionale Uitvoerings- en Investeringsagenda – bouwen we voort op de ambities en ontwikkelprincipes uit het Ont ontwikkelperspectief. We identificeren de concrete opgaven die we in de regio willen en moeten aanpakken om de transities daadwerkelijk te realiseren. We brengen in beeld welke integrale opgaven in samenhang opgepakt moeten worden om de regio als geheel te versterken – sociaal, economisch en ecologisch. Daarbij gaat het niet alleen om richting geven, maar ook om heldere afspraken over uitvoering en investeringen. Welke projecten en programma's zijn nodig? Wat is de volgorde en fasering? Wie doet wat, en met welke middelen? Hiermee wordt de stap gemaakt van visie naar praktijk. Zo werken Rijk en Regio samen aan een toekomstbestendige Regio Groningen-Assen, waarin brede welvaart voor iedereen het uitgangspunt is. Dit document bevat de thema's waarop de regio afspraken wil maken voor het BO-MIRT in in het najaar van 2025.

*Polycentrische ontwikkeling is een ruimtelijk ontwikkelingsmodel waarbij meerdere steden of kernen binnen een regio zich samen ontwikkelen, in plaats van dat er één dominante stad (monocentrisch model) is. Het doel is om economische groei, voorzieningen en mobiliteit evenwichtiger te verdelen.

Figuur 2. Het Regiobeeld 2040 uit het Ontwikkelperspectief (2023).

4.

Stand van zaken hoofddopgaven

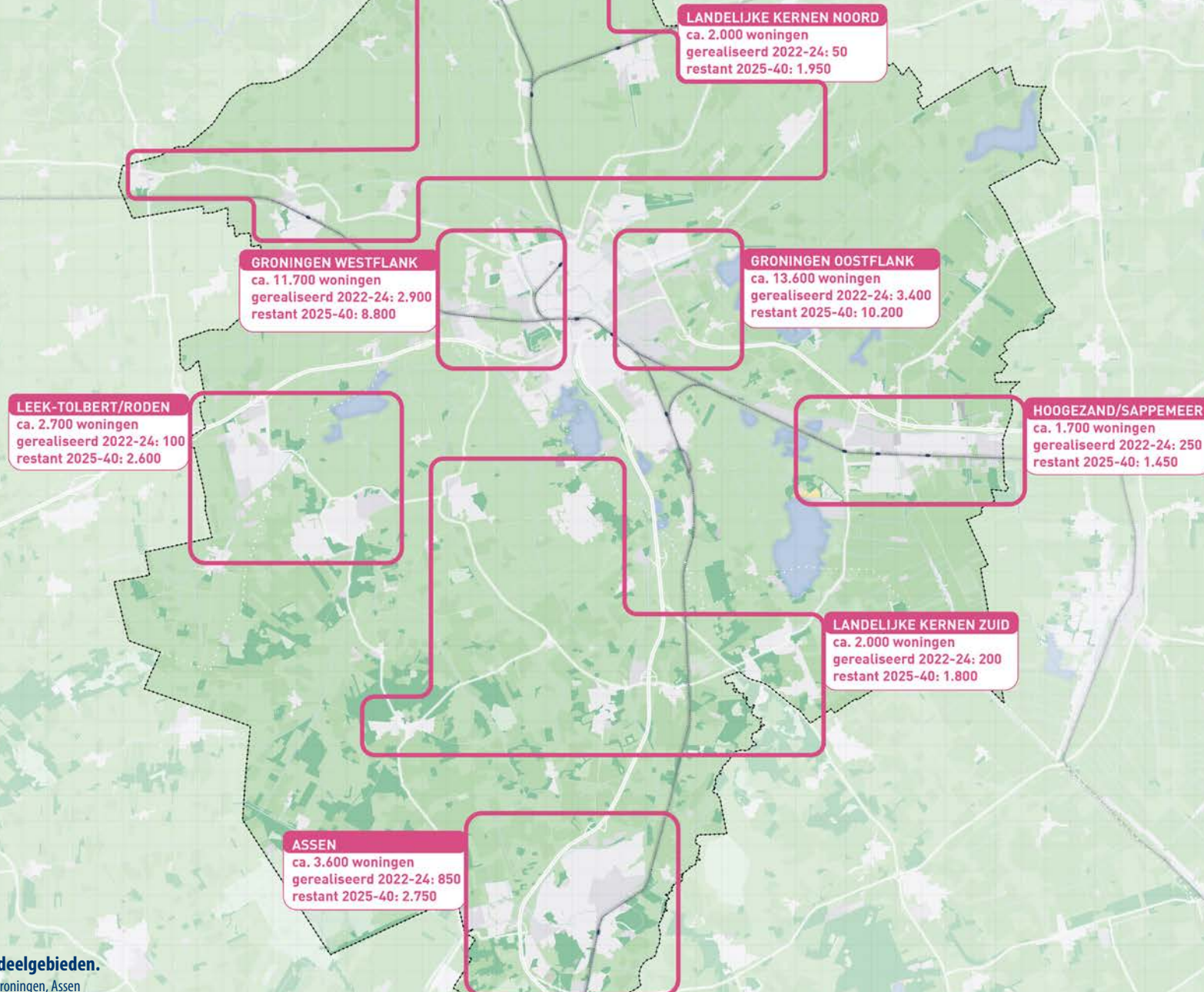
Hoofdoggave wonen

In het Ontwikkelperspectief is de opgave benoemd van 36.000 extra woningen in de periode 2020-2040. In de Interprovinciale Woondeal RGA wordt deze opgave gespecificeerd als 25.600 extra woningen tussen 2022-2030. Op basis van het Ontwikkelperspectief, ABF lijsten en actuele beleidsstukken zijn de woningaantallen per deelgebied als opgave gedefinieerd voor de periode 2022-2040. In de periode 2022-2025 zijn ook al veel nieuwe woningen gerealiseerd (bron: CBS). Zodoende kan de resterende opgave in beeld worden gebracht. Dit is per deelgebied in kaart gebracht (zie figuur 3)

Verdeling opgave wonen per deelgebied

Op basis van de woningbouwprogrammering (ABF), die jaarlijks geactualiseerd wordt, blijkt dat voor de periode 2025-2040 veel verschillende locaties in beeld zijn. Gezamenlijk kunnen deze locaties ca. 37.300 extra woningen opleveren. Dit zijn harde en zachte plannen samen. We sturen hiermee op dit moment op een robuuste capaciteit van ca. 140% van de huidige opgave voor 2025-2040. Landelijk is afgesproken dat we méér (minimaal 130%) programmeren dan de beoogde realisatie, om te anticiperen op planuitstel en -uitval.

Tot 2030 realiseert de regio de kwantitatieve opgave uit de Woondeal. Voor de periode na 2030 kan worden geconcludeerd dat de regio voldoende locaties op het oog heeft om het beoogde aantal van 36.000 woningen te kunnen realiseren. Deze woningbouwontwikkelingen moeten kwalitatief aansluiten op de woonambities, zoals gedefinieerd in het Ontwikkelperspectief.

Figuur 3. Opgave wonen, geclusterd naar deelgebieden.

Ook in bestaand stedelijk gebied liggen opgaven, zoals in Groningen, Assen en Hoogezand/Sappemeer, o.a. met betrekking tot leefbaarheid, sociaal-economische problematiek en verdichting. Als blijkt dat de opgaven vragen om een aanpak die verder reikt dan van de gemeenten zelf, kunnen nog deelgebieden worden toegevoegd.

Hoofdpogave werken

De werkgelegenheid kent een bijbehorende ruimtevraag die deels in bestaand stedelijk gebied terecht zal komen en deels op nieuw te ontwikkelen locaties zal moeten landen. Er zijn verschillende typen locaties te onderscheiden waar het leeuwendeel van de opgave een plek zal krijgen: nieuwe bedrijventerreinen, bestaande bedrijventerreinen, nieuwe locaties voor kantoren (ov-knooppunten, economische zones), dorps- en stadscentra, de luchthaven en het landelijk gebied.

Type locaties

Nieuwe en bestaande bedrijventerreinen

Een deel van de beoogde 28.000 arbeidsplaatsen kan gerealiseerd worden op de bestaande en nieuw te ontwikkelen bedrijventerreinen (ca. 30-40%). Naar verwachting zal de resterende 60-70% van de werkgelegenheid gerealiseerd worden binnen bestaand stedelijk gebied. De regio stemt het aanbod af en monitort dit op basis van de beleidsarme behoefteaming (Marktanalyse kantoren en bedrijventerreinen Regio Groningen-Assen, STEC, 2023).

De groei van het aantal banen vindt voor een belangrijk deel plaats in economische zones in de steden Groningen en Assen. In Groningen komen daar naast de bekende zones zoals de binnenstad, het stationsgebied, UMCG, Europapark en Zernikepark ook zones bij op de westflank (voorterrein Suikerzijde en station) en op de oostflank (Meerstad werklocaties en Kardingje). Voor Assen komt er naast het Stadskwartier ook het gebied Zuidoost Assen bij (o.a. gebied tussen station en NAM-locatie) en wordt de vergroting van bestaande bedrijventerreinen verkend.

Herstructureren en toekomstbestendig maken van bestaande bedrijventerreinen is onderdeel van de opgave, net als het realiseren van frictievoorraad die nodig is voor transformatie. Locaties zijn grotendeels in beeld, maar de verdeling van economische activiteiten en de daarbij horende arbeidsplaatsen over nieuwe en bestaande bedrijventerreinen in de regio is nog onduidelijk.

Locaties voor kantoren

Voor kantoren geldt dat er voldoende voorraad is om de markt te bedienen. Er is wel sprake van een kwalitatieve mismatch en vernieuwing is noodzakelijk (Behoeftesaming STEC, 2023). Locatievoorkeur is daarbij een belangrijk aandachtspunt. Het zijn vooral de ov-knooppunten die interessant zijn voor kantoorlocaties. Dit vraagt om frictievoorraad en transformatie, met als gevolg extra ruimtebeslag en publieke investeringen.

Functiemenging en werkgelegenheid in dorps- en stadscentra

Ook de centrumgebieden van dorpen en steden leveren een belangrijke bijdrage aan de werkgelegenheid (en leefbaarheid). Retail wordt verder geconcentreerd in de centra van onze dorpen en steden, om deze vitaal en krachtig te houden en bezoekers te blijven trekken. Ook maken we het openbaar gebied in de centra toekomstbestendig en aantrekkelijk. Dit leidt tot een beter vestigingsklimaat voor nieuwe werknemers, meer ondernemerschap en verbeterde mogelijkheden voor vrijetijdsbesteding.

Belangrijk aandachtspunt hierbij is het mengen of ontmengen van functies. Vooral bedrijven in milieucategorie 1-2 die nu op bedrijventerreinen zitten zouden deels in dorps- of stadscentra of in woonwijken gehuisvest kunnen

worden. Dat zorgt voor gemengde milieus in woongebieden en voor ruimte op bedrijventerreinen voor de bedrijven die daar ook echt moeten zitten.

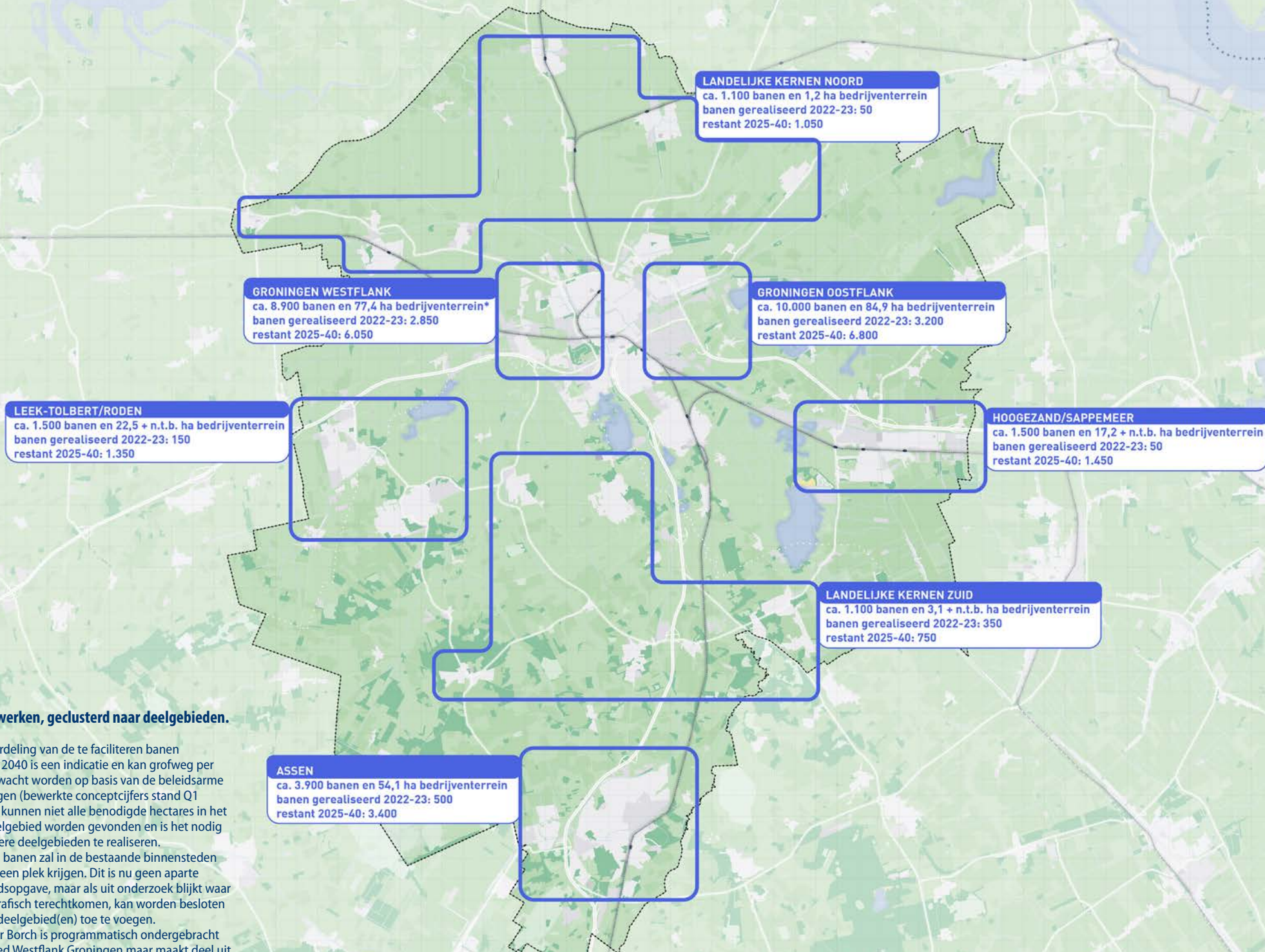
Binnenstedelijke werklocaties worden vaak als kansrijke herstructureringslocaties gezien waar nieuwe mengmilieus kunnen worden ontwikkeld. Het zijn echter uitdagende locaties vanwege versnipperd eigendom en benodigde financiële middelen en het tijdspad van de ontwikkeling (denk bijvoorbeeld aan lopende huurcontracten). Qua betaalbaarheid van bedrijfshuisvesting voor met name kleine MKB-bedrijven is de opzet van een bedrijfshuisvestingcorporatie denkbaar. Ook hiervoor geldt dat positionering en segmentering in de regio nog onderwerp is van nader onderzoek.

Luchthaven Groningen Airport Eelde

De luchthaven is een kwaliteit voor de regio. De positie van de luchthaven en mogelijke knelpunten in relatie tot nieuwe gebiedsontwikkelingen dienen te worden onderzocht en kunnen worden geagendeerd als een gezamenlijke opgave. Op de luchthaven wordt Businesspark Bravo ontwikkeld, waar luchthavengebonden bedrijvigheid een plek krijgt. Het Rijk investeert vanuit het Mobiliteitsfonds €6,5 miljoen in ontsluitende infrastructuur.

Landelijk gebied

Tenslotte kan een deel van de opgave voor werken ook in het landelijk gebied gerealiseerd worden, waarbij naast de landbouw en het water- en natuurbeheer gedacht moet worden aan de vrijetijdseconomie. De inzet van vrijkomende agrarische gebouwen kan ook een bijdrage leveren aan ruimte voor werken.

Figuur 4. Opgave werken, geclusterd naar deelgebieden.

Disclaimers

- De volgende verdeling van de te faciliteren banen tussen 2022 tot 2040 is een indicatie en kan grofweg per deelgebied verwacht worden op basis van de beleidsarme behoefte-ramingen (bewerkte conceptcijfers stand Q1 2025). Mogelijk kunnen niet alle benodigde hectares in het betreffende deelgebied worden gevonden en is het nodig om deze in andere deelgebieden te realiseren.
- Een deel van de banen zal in de bestaande binnensteden en dorpscentra een plek krijgen. Dit is nu geen aparte integrale gebiedsopgave, maar als uit onderzoek blijkt waar de banen geografisch terechtkomen, kan worden besloten om (een) extra deelgebied(en) toe te voegen.
- Businesspark Ter Borch is programmatisch ondergebracht in het deelgebied Westflank Groningen maar maakt deel uit van de opgave van de gemeente Tynaarlo.

Voorzieningen en werkgelegenheid

De groei van het aantal inwoners in de regio moet in de pas lopen met de groei van het voorzieningenniveau. In steden zijn vernieuwing en doorontwikkeling van (boven)regionale voorzieningen op het gebied van onderwijs, zorg, sport en cultuur wenselijk om de leefbaarheid en economische vitaliteit te kunnen waarborgen. Een deel van het gewenste aantal arbeidsplaatsen zal daarom ook nodig zijn om deze voorzieningen te realiseren. Denk hierbij bijvoorbeeld aan docenten, verpleegkundigen of sociaal-maatschappelijke werkers.

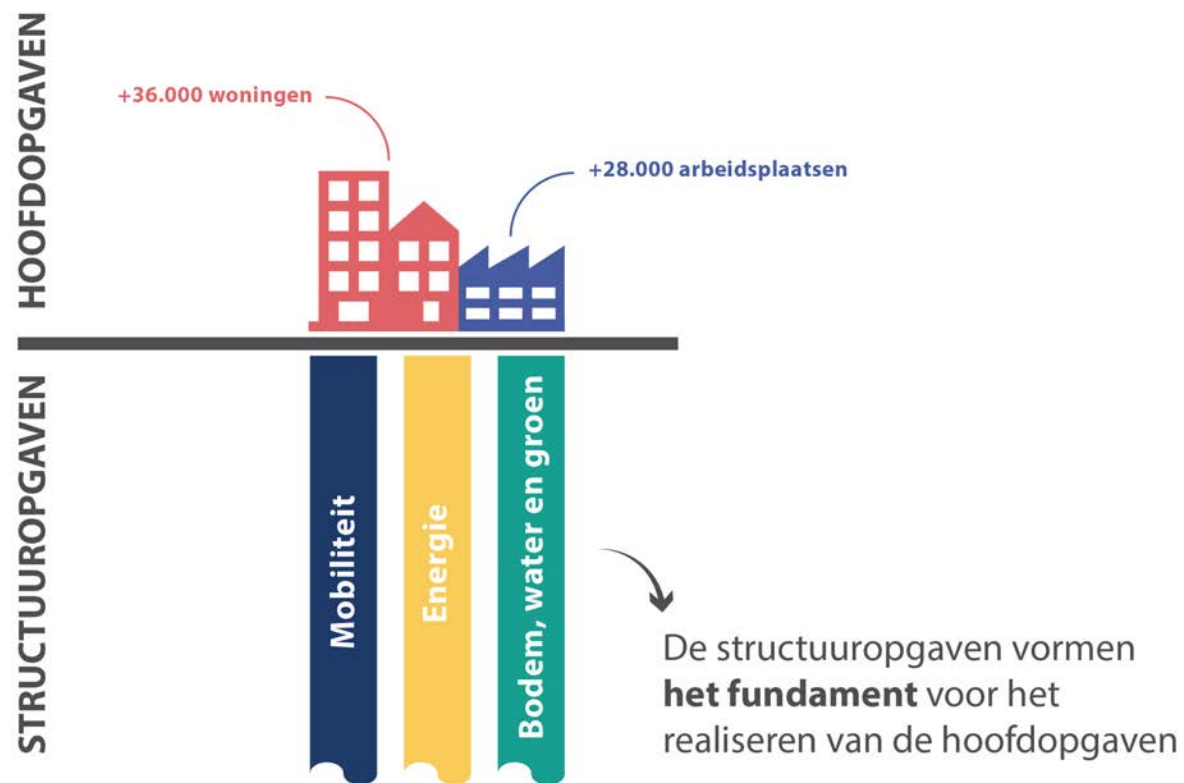
Ten aanzien van het onderwijs is de campusontwikkeling in de regio van belang, waarbij sprake is van een integraal innovatie-ecosysteem. In nieuwe woongebieden is het lastig om maatschappelijke en commerciële voorzieningen gelijktijdig te ontwikkelen. Dit betreft met name de grootschalige gebiedsontwikkelingen. De vraag ontstaat pas na volledige gebiedsontwikkeling, waardoor de 'pioniersfase' een financieel risico vormt. Toch is het wenselijk om te onderzoeken hoe gelijktijdige ontwikkeling van wonen en voorzieningen mogelijk is.

Verdeling opgave werken per deelgebied

De volgende verdeling van de te faciliteren banen tussen 2022-2040 kan grofweg per deelgebied verwacht worden (op basis van het Ontwikkelperspectief), maar zal nader onderzocht moeten worden. In de periode 2022-2024 heeft ook al groei van het aantal banen plaatsgevonden (bron: LISA 2023, 2024 nog niet verwerkt). De resterende opgave 2025-2040 is daarmee kleiner geworden.

Randvoorwaarden op orde

Om tijdig voldoende woningen en arbeidsplaatsen te kunnen realiseren, is het van belang dat alle randvoorwaarden op orde zijn. Dit betreft veelal randvoorwaarden die raken aan structuuropgaven op het gebied van mobiliteit, energie en groen, water en bodem. Deze structuuropgaven kunnen worden beschouwd als het fundament voor nieuwe werklocaties en woningbouwontwikkelingen. Anders gezegd: een nieuwe woonwijk of werklocatie kan niet gerealiseerd worden zonder elektriciteit uit het stopcontact, (drink)water uit de kraan of een aansluiting op het mobiliteitsnetwerk. Rijk en Regio hebben elkaar hard nodig om deze structuuropgaven te realiseren. Samenwerking is essentieel en afspraken over investeringen en zeggenschap zijn hierbij van belang. In de volgende hoofdstukken wordt verder ingegaan op de belangrijkste structuuropgaven en bijbehorende uitvoeringsafspraken.

Figuur 5. De hoofddopgaven en structuuropgaven.

5.

Bovenregionale opgaven

Bovenregionale opgaven

Buiten de scope van dit NOVEX-gebied zijn er diverse ontwikkelingen en investeringsprogramma's die de ontwikkelkansen van de regio kunnen vergroten, maar die ook op andere manieren van invloed zijn op de ontwikkelmogelijkheden in de regio. Sommige van deze punten vragen om een aanpak op nationaal niveau, alvorens de regio hierop kan voortborduren. Zonder uitputtend te zijn, zijn de volgende ontwikkelingen en programma's relevant.

Provinciaal en gemeentelijk beleid

- De **omgevingsvisies van de provincies en gemeenten** zijn kaderstellend voor het Ontwikkelperspectief NOVEX-RGA en de Uitvoeringsagenda NOVEX -RGA. In de omgevingsvisies zijn de bovenregionale opgaven benoemd en wordt richting gegeven op welke wijze de opgaven worden uitgevoerd.
- In de omgevingsvisies zijn naast de kaders ook de **programma's en gebiedsopgaven** benoemd die relevant zijn voor de uitwerking van deze ontwikkelagenda, denk bijvoorbeeld aan het Pmiek, of een programma energie, economie of volkshuisvesting.

Nationale ontwikkelingen (MIRT)

- De **Lelylijn (NOVEX Lelylijn)** kan een flinke economische impuls geven aan Noord-Nederland en levert een kortere reistijd op van en naar de Randstad. Nieuwe woonwijken, werklocaties en voorzieningen kunnen zich ontwikkelen rondom de stations. De Lelylijn valt onder NOVEX Lelylijn; besluitvorming raakt direct de ontwikkelmogelijkheden rondom Leek en Groningen.
- De **Nedersaksenlijn** kan een stimulans geven aan groei qua wonen en werken in en buiten de regio. De lijn levert een kortere reistijd op van en naar Zuidoost Drenthe en Twente. Realisatie komt dichterbij nadat het kabinet in de voorjaarsnota 2025 middelen heeft gereserveerd voor de Nedersaksenlijn. De eerste stappen in de uitvoering zijn en worden gezet, o.a. op het traject Veendam–Stadskanaal. Het gebruik van het spoor zal intensiveren met meer passerende treinen per uur, ook als gevolg van de Wunderline (Groningen - Leer/Bremen) die al in uitvoering is. Dit heeft vooral invloed op de ontwikkelmogelijkheden in Hoogezand/Sappemeer.
- Bij de bovenregionale structuuropgaven hoort ook de verbetering van het **spoortraject Groningen-Zwolle en verhoging van de frequentie**. Hier zijn het oplossen van de bottleneck bij Meppel en capaciteitsvergroting, het ongelijkvloers maken van spoorwegovergangen en versteviging van spoordijken nodig, zodat er meer treinen met hogere snelheid kunnen rijden. Een verbetering van dit traject draagt bij aan de bereikbaarheid van een grotere regio dan de regio Groningen-Assen.

Overige samenwerkingen

- **NOVEX-gebied Groningen en NOVEX-gebied RGA** kennen enige overlap, zowel geografisch als in de hoofdogaven, welke onderling zijn afgestemd. Het NOVEX-gebied Groningen heeft ook een sterke relatie met de structuuropgaven van NOVEX-RGA. Daarom wordt waar nodig samengewerkt en naar elkaar verwezen. Het NOVEX-gebied Groningen kent drie ontwikkellijnen. In de ontwikkellijn 'aantrekkelijk en robuust landschap, met water als levensader' wordt o.a. gewerkt aan de deelgebieden Duurswold, Wierdenlandschap, Kustzone en Wadden/Eemsdollard. De ontwikkellijn 'sterke samenleving, dorpen en steden' richt zich op de leefbaarheid, wonen, voorzieningen en kwaliteit van de kernen; en de ontwikkellijn 'onderscheidende clusters en netwerken' o.a. op de ontwikkeling van het energie/warmtesysteem, van de economische clusters van het NOVEX-gebied Groningen zijnde Eemshaven, havenzone Delfzijl, A7-N33 zone, Westpoort/Vierverlaten en aangejaagd door kennis, verbindingen en samenwerkingen.
- **Groninger Zeehavens** (maakt deel uit van NOVEX-gebied Groningen): Ontwikkeling en een goede bereikbaarheid van de Groninger zeehavens (Eemshaven en Delfzijl) via N33 en N46 maken deel uit van NOVEX-gebied Groningen. Investerings daarin kunnen de aantrekkelijkheid van de RGA als woon- en werkomgeving vergroten en andersom is de nabijheid van de Regio Groningen-Assen een belangrijke vestigingsvoorwaarde voor bedrijven nabij de zeehavens.
- Diverse Energieprogramma's: **Het Meerjarenprogramma Infrastructuur Energie en Klimaat (MIEK)** identificeert en versnelt energie-infrastructuurprojecten van nationaal belang, zoals hoogspanningsleidingen, waterstofnetwerken en

energieopslag en het Programma Energiehoofdstructuur biedt een ruimtelijk kader voor de toekomstige energie-infrastructuur, inclusief hoogspanningskabels, buisleidingen en opslaglocaties.

- Diverse landelijke **Water en Natuur programma's**. Het Nationaal Water Programma 2022–2027 (**NWP**) richt zich op waterveiligheid, zoetwatervoorziening, waterkwaliteit en ecologie. Het programma benadrukt het belang van water en bodem als sturend principe bij ruimtelijke inrichting. Het Programma Natuur richt zich op herstel en versterking van kwetsbare natuurgebieden, met speciale aandacht voor stikstofgevoelige Natura 2000-gebieden. Maatregelen omvatten het tegengaan van verdroging, verbeteren van waterkwaliteit en het realiseren van ecologische verbindingen.
- **Nationaal Programma Groningen en 'Nij Begun'**. Deze programma's richten zich op herstel van de gevolgen van aardgaswinning en op vooruitgang van de regio. Het doel is de brede welvaart van de regio naar het landelijk gemiddelde te brengen. Deze (langjarige) investeringsprogramma's geven een extra stimulans boven op de autonome groei, ook in de RGA. Onderdeel van de economische en sociale agenda van Nij Begun is het Masterplan Regiocentra, ruimte voor bedrijvigheid en Masterplan Campussen. Voor deze plannen is geld gereserveerd. Voor Assen, die niet is aangesloten bij Nij Begun, zal een passende regeling worden gevonden.
- Het **Nationaal Programma Leefbaarheid en Veiligheid**. Dit richt zich in Groningen-Noord (de noordelijke wijken van de stad Groningen) op het verbeteren van leefomstandigheden in wijken met complexe problemen zoals armoede, onderwijsachterstanden en onveiligheid. Samen met bewoners, gemeenten, woningcorporaties en andere

partners wordt gewerkt aan een langjarige, integrale aanpak om kansenongelijkheid te verminderen en de leefbaarheid te vergroten.

- Het is goed gebruik vanuit de Rijksoverheid om rijksdiensten ook te verbinden met de regio's en dit beleid is nog steeds actueel, zie het **Programma 'Elke regio telt!'** dat is opgegaan in het Nationaal Programma Vitale Regio's. De RGA voorziet in een hoogopgeleide, groeiende en jonge bevolking en een aantrekkelijke leefomgeving.
- Op het gebied van Defensie zijn er actuele kansen en mogelijkheden. In het **Nationaal Programma Ruimte voor Defensie** wordt een groeiende aanwezigheid van Defensie in de regio onderzocht, zoals in en rond Assen Voor de regio Groningen-Assen.
- Ook voor NOVEX-gebied Groningen, kan de (door) ontwikkeling van waardevolle landschappen, zoals **Groeningen en in de stadsrand van Assen**, waarmee meerdere doelen gediend kunnen worden (recreatie, doelgroepen wonen/werken, beheer, buffer-natuur etc.), bijdragen aan de leefbaarheid en werkgelegenheid in de geplande verstedelijking.

In deze regio lopen meerdere Regio Deals die zijn gericht op het versterken van brede welvaart; de Regio Deals zijn een aanvulling op de uitvoeringsagenda NOVEX Regio Groningen-Assen en versterken de aanpak van opgaven in specifieke gebieden. In Regio Deals werken partners uit de regio op het gebied van zorg, cultuur, welzijn, onderwijs, het bedrijfsleven en kennisinstellingen samen met de overheden aan de opgaven in de regio.

- In de Regio Deal het Hogeland wordt gewerkt aan leefbaarheid in kernen, kansengelijkheid voor inwoners en preventie van (jeugd)criminaliteit.

Uitdagingen

- In de Regio Deal Groningen Noord II wordt, in aansluiting op het Nationaal Programma Leefbaarheid en Veiligheid, gewerkt aan het verbeteren van de kwaliteit van leven, wonen en werken in de noordelijke stadswijken van Groningen.
- De Regio Deal Regiocentra Groningen richt zich, als onderdeel van het Masterplan Regiocentra, op kernen met een centrumfunctie in het gebied een kwaliteitsimpuls om de gezondheid van inwoners te verbeteren, een groene, klimaatadaptieve en biodiverse leefomgeving te creëren en de lokale en regionale economie te versterken. Binnen de RGA richt deze Regio Deal zich op de kernen Bedum, Hoogezand/Sappemeer en Leek-Tolbert.
- De gemeenten Noordenveld, Tynaarlo en Aa en Hunze richten zich in de Regio Deal Noord-Drenthe op het verbeteren van het welzijn van inwoners (en het verminderen van zorggebruik), het versterken van de regionale economie, het verbeteren van bereikbaarheid en op het versterken van kernen met een centrumfunctie. Dit laatste wordt in aansluiting op het Masterplan Regiocentra gedaan.
- Buiten de Regio Groningen-Assen lopen de Regio Deals Eemsdelta, Oost-Groningen en Zuid- en Oost-Drenthe. Waar relevant wordt vanuit NOVEX-gebied Regio Groningen-Assen de aansluiting gezocht op Regio Deals en het Nationaal Programma Vitale Regio's.

Naast de bovenregionale programma's zijn er ook bovenregionale uitdagingen die om een oplossing vragen om gebiedsontwikkelingen in de regio daadwerkelijk gerealiseerd te krijgen. Hieronder staan de meest in het oog springende uitdagingen:

- Woningbouwontwikkeling in het Drentse deel van de regio staat vrijwel op slot vanwege **stikstof**. In Groningen speelt dit in mindere mate. Het is noodzakelijk om tot een effectieve landelijke stikstofaanpak te komen en uitvoering te geven aan de wettelijke termijnen en doelstellingen.
- Vrijwel alle plannen in de regio hebben te maken met **netcongestie**. Het Rijk zal met de regionale overheden en netbeheerders moeten investeren in meer uitvoeringskracht en snelheid en ook investeren in alternatieven zoals het mogelijk maken dat aanbieders en vragers makkelijker (rechtstreeks) energie kunnen uitwisselen en leveren.
- De **vervoerscapaciteit en de kwetsbaarheid van het spoor** op het traject Groningen-Zwolle zijn van invloed op de groei in de regio. Rijk en regio moeten gaan investeren in dit tracé om een hogere snelheid en treinfrequentie mogelijk te maken. Dit sluit mogelijk ook aan bij de opgave voor versterking t.b.v. Defensie. Daarnaast zijn richtinggevende uitspraken van belang in het kader van de NOVEX Lelylijn. Enerzijds hangt dit samen met de omvang en aard van de regionale opgaven voor wonen en werken maar ook met de ontwikkelingen van integrale gebiedsopgaven zoals die voor bijvoorbeeld Leek-Tolbert.

- Het **opwaarderen van de vaarwegen** is een voorwaarde voor nieuwe werkgelegenheid in de regio. De vaarweg Lemmer-Delfzijl is voor een groot deel al uitgevoerd. Het oplossen van resterende knelpunten op deze route voor het overige verkeer moet prioriteit krijgen. Ook de maritieme maakindustrie in de regio is voor een groot deel afhankelijk van goed functionerende vaarwegen.
- **'Water en bodem sturend'** is uitgangspunt voor nieuwe gebiedsontwikkelingen. Onze bodem en ons watersysteem vormen samen de basis voor onze leefomgeving. Alle andere functies zijn ervan afhankelijk en zijn afgestemd op de kwaliteit en condities van ons water en onze bodem. Het landgebruik volgt het natuurlijke watersysteem en niet andersom. Dat was al zo bij onze voorouders, en moet in de toekomst zo blijven. Dit betekent dat bij alle ruimtelijke opgaven onderzocht moet worden of de opgave vanuit water en bodem te realiseren is, dan wel welke maatregelen noodzakelijk zijn om de opgave zodanig te realiseren dat voldoende rekening gehouden wordt met water en bodem. Het vraagt om een nieuwe manier van planning.

Vertragende factoren

Dan zijn er nog andere factoren die van invloed zijn op de voortgang in gebiedsontwikkelingen. Deze worden in projecten, programma's en gebiedsontwikkelingen geagendeerd, maar mogen hier niet onbenoemd blijven.

- **Planologische procedures, vergunningen en participatie** nemen veel tijd in beslag en kunnen ontwikkelingen aanzienlijk vertragen. Dit wordt ook aangegeven door de netbeheerder, die tijdige realisatie van energieprojecten hierdoor in de knel ziet komen. Participatietrajecten zijn echter ook noodzakelijk en gewenst om draagvlak te creëren, wat het risico verkleint op vertragingen gedurende de vergunningsprocedure.
- Voor gebiedsgerichte opgaven in zijn algemeenheid geldt dat de **publieke onrendabele top** een belangrijk aandachtspunt is. Continuering van cofinanciering tussen Rijk en Regio is hierbij van belang; de opbrengsten van de top zijn lager, maar de kosten zijn gelijk. Rijksfinanciering is momenteel ad hoc en voor de korte termijn. Dit geeft onzekerheid en sluit niet aan bij de doorlooptijd van gebiedsontwikkelingen. Het is daarom wenselijk om na te denken over een investeringsstrategie die gericht is op programmatische toekenning, met minder administratieve lasten, bundelen van middelen en meerjarige zekerheid. Dit vraagstuk wordt opgepakt door het Interprovinciaal Overleg (IPO) en het wordt behandeld in de BO Woondeals.
- Er is een **tekort aan personeel** om gebiedsontwikkelingen te starten en uit te voeren. Dit geldt zowel voor ambtelijk personeel als voor vakmensen in de bouwsector. De overheid dient in overleg met de markt en onderwijsinstellingen te onderzoeken hoe de inzetbare capaciteit van personeel vergroot kan worden en kennisuitwisseling tot stand kan worden gebracht. Dit is randvoorwaardelijk om zowel de hoofd- als structuuropgaven te kunnen realiseren. Dit vraagstuk wordt opgepakt door het Interprovinciaal Overleg (IPO), de Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG) en wordt behandeld in de BO Woondeals.

6.

Regionale opgaven en afspraken

Proces

Om de hoofdpogaven te kunnen realiseren zijn uitvoeringsafspraken nodig. Nu al lopen regionale netwerken op het gebied van water, energie, mobiliteit en landschap op verschillende locaties tegen capaciteitsgrenzen aan. Soms kunnen eenvoudige en snelle ingrepen (kortstondig) verlichting bieden, maar er zullen ook forse en structurele maatregelen nodig zijn. Aangezien veel van deze netwerken een gemeente- en provinciegrensoverstijgende invloed hebben, is het wenselijk om daar op regionaal niveau afspraken over te maken. In veel gevallen raken deze opgaven aan grote nationale uitdagingen, bijvoorbeeld op het gebied van energie-infrastructuur, zoetwatercapaciteit en stikstof. Daarvoor heeft de RGA niet alle oplossingen paraat, maar wil wel graag constructief samenwerken met alle partijen om hier een oplossing voor te vinden.

In dit hoofdstuk worden de majeure regionale opgaven geschetst en uitvoeringsafspraken gemaakt. De opgaven worden algeheel omarmd, maar hieraan kunnen geen rechten worden verleend tenzij er uitvoeringsafspraken over gemaakt zijn. Het is goed om te vermelden dat deze afspraken niet op zichzelf staan, maar aansluiten op bestaand beleid en/of eerder gemaakte afspraken. Met deze uitvoeringsafspraken willen betrokken partijen onderwerpen agenderen, nieuwe onderzoeken initiëren en samenwerking stimuleren, met als doel gebiedsontwikkelingen te kunnen versnellen.

De uitvoeringsafspraken die in dit rapport zijn opgenomen zijn onderverdeeld in twee categorieën.

1. Nieuwe uitvoeringsafspraken die na vaststelling op het BO-MIRT in het najaar verder worden uitgewerkt
2. Uitvoeringsafspraken waarvan de besluitvorming elders is belegd; maar in dit rapport worden geagendeerd

omdat ze grote samenhang vertonen met dit NOVEX-gebied en het realiseren van bijbehorende hoofdpogaven.

Om een volledig overzicht te bieden van alle uitvoeringsafspraken die tijdens dit traject zijn opgehaald is een bijlage opgenomen. In bijlage 1 zijn afspraken opgenomen die elders zijn belegd, en geen extra aandacht in de regio-verband behoeven. Bijlage 2 biedt een overzicht van mogelijke afspraken die pas op de lange termijn spelen.

Uitvoeringsafpraak 1 Samenwerking uitvoering NOVEX-RGA

Rijk en regio spreken af om tot 2040 gezamenlijk zorg te dragen voor de uitvoering van het Ontwikkelperspectief NOVEX-RGA. In de voorliggende uitvoerings- en investeringsagenda is de omvang van de opgave en dat wat ervoor nodig is om deze te realiseren verkend. Partijen hebben hiervan kennisgenomen en werken consistent samen om de realisatie mogelijk te maken.

Bijdrage hoofdpogaven:	wonen, werken
Bijdrage structuuropgaven:	energie, mobiliteit, groen-blauw
Type afspraak:	proces- en samenwerking
Tijdvak:	0-15 jaar
Betrokken partijen:	Rijk, provincies, gemeenten, waterschappen
Trekker:	Regio Groningen-Assen

Uitvoeringsafpraak 2 Monitoring voortgang uitvoeringsafspraken

De voorliggende uitvoeringsagenda NOVEX-RGA wordt door Rijk en regio als een dynamisch document vastgesteld. Dat betekent dat dit document jaarlijks wordt geactualiseerd, en dat er per afspraak een stand van zaken wordt weergegeven. Dit kan aanleiding zijn om gemaakte afspraken te herzien of nieuwe afspraken toe te voegen. Onderdeel van deze actualisering is het monitoren van alle uitvoeringsplannen in de hele regio (zoals vermeld in de woondeal) en het in beeld brengen van de bijbehorende randvoorwaardelijke knelpunten (mobiliteit/energie/groen, water en bodem).

Bijdrage hoofdpogaven:	wonen, werken
Bijdrage structuuropgaven:	energie, mobiliteit, groen, water en bodem
Type afspraak:	proces- en samenwerking
Tijdvak:	continu
Betrokken partijen:	Rijk, provincies, gemeenten, waterschappen
Trekker:	Regio Groningen-Assen

Hoofdpogave wonen

In de Interprovinciale Woondeal, wat het gebied van de RGA beslaat, is afgesproken om 25.600 extra woningen te realiseren tussen 2022-2030. Rijk, provincie en gemeenten bewaken de uitvoering en uitvoerbaarheid van zowel de gemaakte afspraken uit deze Woondeal, als de afspraken die horen bij de grootschalige woningbouwlocaties, en bespreken de voortgang bij het BO Woondeal.

Gebiedsontwikkeling voor woningbouw leidt in veel gevallen tot een publieke onrendabele top op de grondexploitaties en een gebrek aan dekking voor publieke investeringen in de bovenplanse structuuropgaven. Zoals beschreven in het vorige hoofdstuk speelt dit in meerdere regio's. Een belangrijk deel van de publieke onrendabele top betreft de mobiliteitsopgaven. Voor de regio geldt dat de gemiddelde woningwaarde lager is dan in andere regio's in Nederland, waarmee de onrendabele top hoger is dan gemiddeld (onderzoek Estheticon 2021, review Rebelgroup 2021). Ook de bouwkosten spelen hierin een rol. Rijk en regio werken nauw samen om de juiste beschikbare financiële instrumenten in te zetten om gebiedsontwikkelingen van de grond te krijgen. Voorbeelden hiervan zijn de Woningbouw Impulsregeling (WBI), de regeling Woningbouw op Korte Termijn (WoKT) en het gebiedsbudget grootschalige woningbouwgebieden. Hierbij wordt ook gekeken wat voor kansen het ontschotten van rijkssubsidies biedt voor meer regionale en integrale gebiedsontwikkeling.

Hoofdpogave werken

Vanuit de provincies Drenthe en Groningen en de RGA wordt momenteel gewerkt aan de opzet van de Herstructureringsmaatschappij Drenthe-Groningen (HMDG). Dit is een regionaal middel om bedrijventerrein efficiënt en doelgericht te kunnen herontwikkelen. Onderdeel hiervan is een verkenning naar kansrijke (nieuwe) financieringsinstrumenten die hier een bijdrage aan kunnen leveren. Dit betreft beide provincies en is breder dan de RGA. De HMDG heeft betrekking op een deel van de bedrijventerreinen. Daarnaast wordt een beroep gedaan op middelen vanuit onder meer Nij Begun en de RGA. Het fondskapitaal is bestemd voor investeringen in projecten en de organisatie zelf. Het is een vorm van ontschotten en verminderen van administratieve lasten. In RGA-verband willen we in samenwerking met het Rijk de mogelijkheden verkennen om van de regio een pilotregio te maken waar de HMDG kan starten. Daarnaast wordt momenteel vanuit het Rijk nagedacht over een grondinstrument voor strategische interventies. Ook hieraan kan de RGA als pilotregio een bijdrage leveren. De positionering en segmentering van nieuwe arbeidsplaatsen in de regio is een belangrijk vraagstuk. Blijvende inzet is nodig op het toevoegen van arbeidsplaatsen gekoppeld aan voorzieningen, rijksdiensten en defensie.

Uitvoeringsafpraak 3

Doorontwikkeling campussen

Partijen spreken af om samen te werken aan de doorontwikkeling van diverse campussen in de regio, waaronder veiligheidscampus, zorg- en innovatiecluster (voorheen Techhub), de sport- en beweegcampus (alle drie in Assen), Zernikecampus, vitaliteitscampus Karding, Rodenburg, healthy ageing campus en binnenstad en duurzaamheidscampus Suikerzijde. Partijen zetten onder andere in op het verbeteren van de ruimtelijke en functionele kwaliteit van de campus, waaronder de bereikbaarheid, de ruimtereservering voor kennisintensieve bedrijvigheid, en de mogelijkheden voor studentenhuysvesting en werkgelegenheid.

Bijdrage hoofdpogaven:	werken, wonen
Bijdrage structuuropgaven:	mobiliteit
Type afspraak:	uitvoeringsafspraken gebiedsontwikkeling
Tijdvak:	0-5 jaar
Betrokken partijen:	Rijk, provincies Groningen en Drenthe
Trekker:	Gemeenten (afhankelijk van welke campus)

Uitvoeringsafpraak 4

Onderzoek naar spreiding en invulling van arbeidsplaatsen

Tijdens het BOL in het voorjaar van 2025 is besloten dat er een onderzoek wordt gestart naar de spreiding en kwalitatieve invulling van de gewenste 28.000 arbeidsplaatsen. Hierbij wordt bekeken welke economische sectoren men graag wil versterken, waar kwantitatief en kwalitatief behoefte aan is en waar fysieke ruimte beschikbaar is. De herontwikkeling van bestaande bedrijventerreinen, maar ook de realisatie van nieuwe terreinen dient hierin te worden meegenomen, evenals het aandeel arbeidsplaatsen dat voortkomt uit de (wenselijke) groei van maatschappelijke voorzieningen (onderwijs, zorg, sport, recreatie), rijksdiensten en defensie. Tenslotte is het van belang om in dit onderzoek de koppeling te leggen met randvoorwaardelijke structuuropgaven en knelpunten die de realisatie mogelijk in de weg zitten. Denk hierbij aan wettelijke beperkingen, meervoudig en klimaatrobuust ruimtegebruik, energieopwekking en aansluiting op (nieuwe) energiesystemen. Dit onderzoek dient goed afgestemd te worden met alle betrokken partijen en lopende beleidstrajecten en ambities, waaronder het programma 'Iedere regio telt' en de opzet van Herstructureringsmaatschappij Drenthe-Groningen. Zo is het onder andere van belang om voldoende fysieke- en milieuruimte voor bedrijfsmatige activiteiten te waarborgen. Partijen spreken af dat de uitkomsten van dit onderzoek worden meegenomen in (bestaand) beleid en in toekomstige versies van deze Uitvoerings- en Investeringsagenda.

Bijdrage hoofdopgaven:	Werken
Bijdrage structuuropgaven:	Mobiliteit, energie, groen-blauw
Type afspraak:	Beleidsontwikkeling en -onderzoek
Tijdvak:	0-5 jaar
Betrokken partijen:	Rijk, provincies en gemeenten
Trekker:	Regio Groningen-Assen

Structuuropgave mobiliteit

Opgaveomschrijving: Schaalsprong van het mobiliteitsnetwerk

Er is een regionale schaalsprong nodig in het mobiliteitsnetwerk om de gewenste groei van het aantal woningen en arbeidsplaatsen mogelijk te maken. Daarvoor zijn meerdere individuele mobiliteitsmaatregelen nodig die niet direct gekoppeld zijn aan lokale gebiedsontwikkelingen ten aanzien van wonen en werken. Er zijn verschillende beleidsstukken en -onderzoeken, waaronder de Routekaart OV Groningen 2025-2040 van de provincie en gemeente Groningen, waarin verschillende uitvoeringsafspraken en mobiliteitsmaatregelen worden benoemd die hier een bijdrage aan leveren. Vanuit deze Routekaart OV worden verschillende onderzoeken opgepakt, waaronder Schaalsprong (OV keer Twee), Toekomstbestendige centrumroute Groningen en OV-propositie voor lageinkomens.

Uitvoeringsafpraak 5

Integrale regionale mobiliteitsaanpak

Rijk en Regio spreken af om in Q1 2026 een gezamenlijke integrale mobiliteitsaanpak te starten. Deze aanpak richt zich op het verkrijgen van inzicht in de aard en omvang van de mobiliteitsopgave voor de auto in combinatie met (medegebruik) Hoogwaardig Openbaar Vervoer (HOV), Bus Rapid Transit (BRT) en regionale doorfietsroutes. Richting 2040 kent de regio een groeiopgave van 36.000 woningen en 28.000 arbeidsplaatsen. Binnen het multimodaal onderzoek zal de samenhang tussen de ruimtelijke ontwikkeling en de verschillende mobiliteitsnetwerken in beeld gebracht worden. Onderdeel van het onderzoek is het in beeld brengen van samenhangende maatregelen voor de korte en lange termijn. Hierbij wordt synergie gezocht met reeds lopende trajecten en mobiliteitsmaatregelen. Onderdeel van deze aanpak zijn in elk geval:

- Het toekomstig functioneren van het hoofdwegennetwerk en het regionale weggennetwerk;
- Hubs en P+R-voorzieningen;
- Hoogwaardig Openbaar Vervoer (HOV) n.a.v. de OV-Routekaart;
- Bus Rapid Transit (BRT) n.a.v. de BRT-Actieagenda;
- Het regionale doorfietsroutenetwerk.

Daarnaast wordt waar mogelijk expliciet aandacht besteed aan het verbeteren van leefbaarheid en brede welvaart in kleinere kernen. Tijdens het BOL/BO-MIRT 2027 rapporteren Rijk en Regio gezamenlijk over de voortgang, worden de eerste resultaten besproken en kunnen eventueel nieuwe (investerings)afspraken worden gemaakt. Beide partijen committeren zich eraan de benodigde inspanningen te leveren om deze aanpak succesvol te realiseren.

Bijdrage hoofdopgaven:	Wonen, werken
Bijdrage structuur opgaven:	Mobiliteit
Type afspraak:	Beleidsontwikkeling en -onderzoek
Betrokken partijen:	Rijk, provincies, gemeenten, OV-bureau Groningen-Drenthe
Trekker:	Regio Groningen-Assen

Opgaveomschrijving: Leefbaarheid van de kernen

De regionale groei geeft druk op de centra van de grote kernen, waardoor de leefbaarheid onder druk kan komen te staan. Assen en Groningen kiezen ervoor om het stedelijk gebied autoluw in te richten om de leefkwaliteit te vergroten. En dat vraagt om beter openbaar vervoer, parkeeroplossingen, fietsverbindingen en hubs. Voor de emissievrije zones in deze steden zijn overslagpunten aan de invalswegen nodig. In met name Hoogezand/Sappemeer en Assen zijn er barrières van spoor- en autowegen die omwille van de fietser en voetganger beter oversteekbaar moeten worden. Bijvoorbeeld de Nedersaksenlijn zal druk zetten op de oversteekbaarheid van het spoor in Hoogezand/Sappemeer. Ingrepen om de barrièrewerking te verkleinen zijn noodzakelijk voor de groeiopgave. De groei in de regio vraagt om meer stedelijk en regionaal groen dat toegankelijk is voor voetgangers en fietsers. Hiervoor zijn aanvullend onderzoek en investeringen nodig.

Opgaveomschrijving: Autonetwerk

Het hoofdwegennetwerk in de regio staat onder toenemende druk door groeiende verstedelijking. Op verschillende plekken dreigen knelpunten te ontstaan die de bereikbaarheid en leefbaarheid beïnvloeden. Op de A28 wordt verwacht dat een opwaardering tussen de op- en afrit N34 en Groningen nodig is om de vervoerscapaciteit te vergroten en ruimte te bieden voor een busbaan. Dit vraagt om nader onderzoek. Ook rond Assen zijn maatregelen noodzakelijk. Door regelmatige terugslag op de A28 bij Assen West kan een extra aansluiting bij Messchenveld nodig zijn. Daarnaast zijn aanpassingen aan de westkant, waaronder de N371 en de aansluiting op de A28, belangrijk om toekomstige verkeersgroei op te vangen.

Op de A7 zijn meerdere aandachtspunten. Aan de Oostflank van Groningen wordt onderzocht hoe een extra aansluiting bij Meerstad kan bijdragen aan de bereikbaarheid van nieuwe woningbouw en extra hectares werklandschap. Verder dreigen de afslagen 40, 41 en 42 bij Hoogezand/Sappemeer vast te lopen door verdere verstedelijking, wat kan leiden tot toenemend verkeer door omliggende wijken en een verslechtering van de leefbaarheid. In het gebied Leek-Roden zijn zowel een aanpassing van de aansluiting van de N372 op de A7 als een rondweg Leek-Tolbert met parallelstructuur belangrijk om te voorkomen dat de huidige aansluiting N372/A7 verder dichtslibt. Deze ingrepen zijn randvoorwaardelijk voor verdere verstedelijking in het gebied.

De samenhang tussen lokale en regionale wegen speelt hierbij een belangrijke rol. In vrijwel alle kernen in het gebied ontstaat een doorstroomopgave door verdere verstedelijking. De precieze maatregelen, zoals randwegen of bypasses, zijn nog niet overal uitgewerkt, maar in veel gevallen is er een directe relatie met de hoofdwegen en de ontwikkeling van nieuwe woon- en werkgebieden.

In Hoogezand/Sappemeer is de belasting van de randwegstructuur inmiddels maximaal. Kruisingen met het spoor, dat een hogere frequentie krijgt, en de beroepsvaart op het Winschoterdiep zorgen voor extra druk, waardoor maatregelen onvermijdelijk zijn. Ook in Leek-Roden is een verbeterde verkeersstructuur nodig, waaronder de eerder genoemde rondweg en een parallelstructuur langs de A7. Daarnaast wordt gekeken naar mogelijke verbeteringen aan de N388/N978, die de verbinding richting Zuidhorn en Grijpskerk vormen, evenals de impact van de Lelylijn op het lokale verkeerssysteem.

In andere delen van het gebied spelen vergelijkbare vraagstukken. Voor de N386 bij Tynaarlo is doorstroming en veiligheid bij de spoorkruising een belangrijk aandachtspunt voor de toekomst. De bereikbaarheid van Zuidlaren vanaf de N34 staat eveneens onder druk. Aan de Oostflank van Groningen is een extra extra ontsluiting richting Meerstad noodzakelijk, in samenhang met de mogelijke nieuwe A7-aansluiting, en is duidelijkheid nodig over de toekomstige oeververbinding bij het Oosterhamrikzone. Aan de Westflank van Groningen blijft inzet nodig op de Westelijke ringweg en station Suikerzijde, terwijl op termijn ook maatregelen nodig zijn rond Hoogkerk voor een betere oversteekbaarheid van het spoor. Daarnaast is een belangrijk aandachtspunt de opwaardering van de N355 tussen Groningen en Zuidhorn.

In Assen speelt naast de situatie op de A28 ook de oversteekbaarheid van de infrastructuur in het stadskwartier en de bereikbaarheid van Assen West richting centrum en A28. Daarnaast zijn er opgaven om de fietsverbindingen in de stad te verbeteren.

Ook in de overige noordelijke en zuidelijke dorpen ontstaan knelpunten door verstedelijking. Zo is bijvoorbeeld op de verbinding Bedum-Winsum aandacht nodig om doorstroom, veiligheid en leefbaarheid in de kernen te waarborgen.

De lokale ingrepen die in samenhang met het hoofdwegennetwerk nodig zijn, vragen nog om verdere uitwerking. Deze leiden tot aanzienlijke extra investeringen, die momenteel nog niet volledig zijn gedekt. De verdere uitwerking en financiering van de maatregelen zal gezamenlijk door Rijk en Regio moeten worden opgepakt om de bereikbaarheid en leefbaarheid op lange termijn te waarborgen.

Opgaveomschrijving: Verbindend fietsnetwerk
Fietsverbindingen in en naar de steden moeten worden verbeterd. Dit betreft zowel lokale als regionale verbindingen, waaronder bijvoorbeeld de verbindingen Assen-Groningen en Assen-Beilen. Op deze manier wordt de fiets een beter alternatief voor de auto. Cruciaal voor de afhandeling van het woon-werkverkeer is een goed uitgerust regionaal fietsnetwerk met doorfietsroutes. De regio heeft hier al flink in geïnvesteerd; ca. 60% van de doorfietsroutes is aangelegd. De rest moet afgemaakt worden waarbij de aanlanding van de doorfietsroutes in de steden en kernen nog een grote opgave is. Voor dat deel van de opgave is nog geen dekking aanwezig.

Door te investeren in fietsinfrastructuur wordt toekomstige congestie voorkomen. Zoals in Assen als gevolg van (nieuwe) inbreidingsgebieden, zoals het Havenkwartier. Barrièrewerking (van de Industrieweg, de Dr. A.F. Philipsweg en het spoor) wordt doorbroken door betere oversteken voor langzaam verkeer en herinrichtingen. Op deze manier wordt met name het Havenkwartier beter bereikbaar voor langzaam verkeer.

Opgaveomschrijving: (H)ov-systeem op orde

Om de groeiopgave binnen de regio te kunnen faciliteren zijn investeringen in het hov-systeem nodig. Het bestaand hov-systeem kan met maatregelen beter benut worden tot 2030-2040, maar daarna is een schaa sprong nodig. Om het bestaande ov-systeem efficiënter te kunnen benutten en nieuwe woon- en werklocaties te ontsluiten zijn investeringen nodig in nieuwe stations (bijvoorbeeld Suikerzijde) maar ook zou gekeken kunnen worden naar een efficiënte inzet van de stations in bijvoorbeeld Hoogezand/Sappemeer. De woningbouwopgave is nu vooral gekoppeld

aan de hov-structuur, maar andersom is het het onderzoeken waard welke stations en ov-hubs beter benut kunnen worden door hier woningbouw, werk- en onderwijslocaties te realiseren (bijvoorbeeld in Hoogezand/Sappemeer). Bestaande stations vragen om verbetering. Een voorbeeld is station Groningen Noord; investeringen hier zijn dienend aan de wijkvernieuwing in de noordelijke stadswijken (nb. deze noordelijke wijken maken deel uit van het Nationaal Programma Leefbaarheid en Veiligheid). De uitvoering van de Routekaart-OV (Groningen) is hierbij van belang voor de regio. De investeringsopgave voor de OV-Routekaart is nog niet gedekt. Verbeteren van de ov-bereikbaarheid bedrijventerreinen is ook onderdeel van het op orde brengen van het hov-systeem. In de uitbreiding van de Kloosterveen is een hov-hub plus nodig met ook voorzieningen eromheen.

Bus Rapid Transit (BRT): Er zijn daarnaast mogelijkheden om bij veel aansluitingen op hoofdwe gen (Rijk en Provinciaal) maatregelen te treffen ter verdere verbetering van de aantrekkelijkheid van het openbaar vervoer, de ontlasting van de hoofdwe genstructuur (Rijk en Provincie) en ter ondersteuning van de ontsluiting van woningbouw. Voorbeelden om dit in de regio te verkennen en mogelijk te optimaliseren zijn o.a. een snelweghalte langs de A28 ter hoogte van Vries/Tynaarlo, of een snelweghalte bij P+R Leek.

Naast het hov-systeem moet het ov-netwerk in het noordelijke deel (achterland) van de regio op peil worden gehouden en mogelijk uitgebreid. Dat is van belang om dit deel van de regio bereikbaar en leefbaar te houden. Ook zijn mogelijk investeringen nodig voor de groeiopgave die eventueel volgt vanuit activiteiten op het gebied van defensie. De regio beraamt zich verder op maatregelen die nodig zijn om de schaa sprong rond 2040 te kunnen maken.

Opgaveomschrijving: Hubs

De mobiliteitsopgave rondom en in de steden kan niet zonder een systeem van hubs waarbij vervoerslijnen verlengd worden en overstap tussen de diverse vervoersmodaliteiten mogelijk is. De regio is zelf al aan het investeren in een netwerk van hubs en heeft op onderdelen al afspraken met het Rijk (bijvoorbeeld Station Suikerzijde). De hubs aan de stadsranden in Groningen en Assen, de lokale stations aan de stads-/regioranden en de verbinding ter plaatse van bijvoorbeeld de dorpenweg N386 en de A28 spelen in dit netwerk een belangrijke rol. Een deel van de vereiste investeringsopgave is nog niet gedekt. Bij nieuwe stedelijke ontwikkelingen als het Havenkwartier in Assen, waar de auto een minder prominente plek krijgt, zijn aparte parkeerhubs nodig.

Opgaveomschrijving: Luchthaven

De OV-bereikbaarheid van de luchthaven Groningen Airport Eelde, ook als werklocatie, is een aandachtspunt. Een hub bij de luchthaven is hiervoor een mogelijke oplossing.

Opgaveomschrijving: Waternetwerk

Het waternetwerk is van belang voor het (boven)regionale goederenvervoer op de hoofdvaarwegen en biedt daarnaast op een ander schaalniveau ook kansen voor verdere recreatieve ontsluiting in de regio en als vestigingsplaats voor de maritieme maakindustrie. Er is al flink geïnvesteerd in het ophogen van bruggen in de vaarweg Lemmer-Delfzijl. Er zijn daarnaast andere knelpunten die opgelost moeten worden, zoals noodzakelijk onderhoud aan Gaarkeuken, busbaanbrug (oeververbinding Oosterhamrikzone) en de Oostersluis in Groningen en in Hoogezand/Sappemeer in de doorstroming op het regionaal we gennetwerk waar dit het Winschoterdiep kruist.

Uitvoeringsafpraak 6

Investerings onrendabele top

Rijk, provincies en de betreffende gemeenten blijven in gesprek over de onrendabele top op gebiedsontwikkeling. Momenteel worden landelijk afspraken gemaakt in het kader van WBI, WoKT, Realisatiestimulans en gebiedsbudgetten.

Bijdrage hoofdpogaven:	wonen, werken
Bijdrage structuur opgaven:	mobiliteit
Type afspraak:	uitvoeringsafspraken gebiedsontwikkeling
Tijdvak:	0-10 jaar
Betrokken partijen:	Rijk, provincies
Trekker:	gemeenten (afhankelijk van welke gebiedsontwikkeling)

Structuuropgave energie

De regionale groei van woningen en arbeidsplaatsen leidt tot een toenemende energievraag. Daarnaast heeft de regio ook een verduurzamingsopgave waarvoor onder andere zonne- en windenergieprojecten gerealiseerd moeten worden. Deze ambities en ontwikkelingen vragen om uitbreiding van de energie-infrastructuur. Dit betreft enerzijds het elektriciteitsnet en anderzijds het ontwikkelen van alternatieve infrastructuur, zoals warmtenetten of een waterstofnet om de belasting op het elektriciteitsnet te verminderen.

Opgaveomschrijving: Toenemende (piek)energievraag

Tot 2040 worden de bedrijventerreinen in de regio met 200 hectare uitgebreid en worden er 36.000 nieuwe woningen gebouwd. Dat betekent een minimale toename van 15% in de energievraag. Ongeacht de groei van de regio wordt een toename van de piekvraag naar elektriciteit met minimaal een factor 3 à 4 verwacht, zoals in de rest van het land (TNO, 2024).

Opgaveomschrijving: Regionale Energiestrategieën

Volgens de Regionale Energiestrategieën (RES) van Groningen en Drenthe wordt er in de gemeenten van de regio een productie van meer dan 2 TWh aan zonne-energie en bijna 2 TWh aan windenergie op land voorzien tot 2030, wat overeenkomt met een uitbreiding van de opwekkingscapaciteit met ruim 3 GW. Naar verwachting zal het (piek)aanbod van elektriciteit uit zon en wind met een factor 5 of meer toenemen tot 2050, zoals in de rest van het land (TNO, 2024).

De provincie Drenthe heeft als doel om in 2030 40% van het energieverbruik in de provincie hernieuwbaar op te wekken en om in 2050 energieneutraal te zijn (pMIEK 2.0).

Daarnaast streeft de provincie Groningen naar een robuust energiesysteem door het tijdig plannen en realiseren van noodzakelijke energie-infrastructuurprojecten, zoals nieuwe hoogspanningsstations, een regionale warmtetransportleiding en nieuwe waterstofinfrastructuur.

Deze energieambities en bijbehorende afspraken worden vastgesteld op regionaal en provinciaal niveau. Het is echter van belang dat deze energieambities goed aansluiten op de ruimtelijke ambities van de regio en als randvoorwaarde worden meegenomen in de uitvoeringsagenda.

Opgaveomschrijving: Ontwikkeling energie-infrastructuur
Vraag en aanbod van (hernieuwbare) elektriciteit stijgen sneller dan dat we het elektriciteitsnetwerk op orde krijgen. Zelfs op nationaal niveau is er beperkt plaats voor nieuwe ontwikkelingen die een elektriciteitsaansluiting vragen. Daarmee is energie een ordenend principe voor de ruimtelijke ontwikkeling, ook in onze provincie. We werken aan een robuuste, toekomstgerichte energie-infrastructuur met voldoende transport- en opslagcapaciteit, aansluitend op vraag en aanbod. We nemen daarin de regio maar kunnen dit niet alleen. Om te voorkomen dat we nieuwe problemen creëren, geven we vooralsnog alleen ruimte aan energie-intensieve bedrijvigheid op plekken waar (hernieuwbare) energie daadwerkelijk voorhanden is of komt.

Bij de ontwikkelingen rondom energie staan onze inwoners en het waardevolle landschap voorop. Daarom willen wij de energie-infrastructuur, zoals hoogspanning, ondergronds waar dat kan. Waar het toch bovengronds moet, zetten we in op een forse landschappelijke inbedding en versterking van de leefomgeving.

De ontwikkeling van energie-infrastructuur is een essentiële randvoorwaarde voor het realiseren van maatschappelijke opgaven in de regio. Uit onderzoek van de netbeheerder blijkt dat er geen transportcapaciteit is voor het benodigde (extra) transportvermogen in de toekomst. De netbeheerder onderzoekt de mogelijkheden voor de toepassing van congestiemanagement zodat er mogelijk transportcapaciteit beschikbaar komt.

In met name Groningen en Assen vormt de huidige en geplande capaciteit van het elektriciteitsnet een knelpunt voor de uitvoering van de NOVEX afspraken voor woningbouw en banengroei en het halen van de doelen uit het klimaatakkoord. Terugleveringscongestie (bij duurzame opwek) is een urgent probleem dat op korte termijn moet worden aangepakt. Dit vraagt om nauwe samenwerking met de netbeheerder, gericht op het versnellen van de aanleg van nieuwe HS/MS-stations, tracés en installaties, en het opwaarderen van bestaande stations. Daarnaast is het wenselijk om de druk op het elektriciteitsnet te beperken door in te zetten op alternatieve energiedragers. Denk hierbij aan groen gas voor toepassingen in de gebouwde omgeving en industrie, waterstof voor industriële processen en zware mobiliteit in aansluiting op nationale en bovenregionale infrastructuur) en warmtenetten, met slimme koppelingen tussen warmtebronnen, restwarmte en clusters van warmtevraag, afgestemd op groeimogelijkheden en systeemlogica.

Volgens het investeringsplan van Enexis (2024) worden tot 2030 op verschillende locaties investeringen in de hoofdstructuur (HS/MS) gerealiseerd, bijvoorbeeld in Vierverlaten, delen van Groningen-stad (zoals de Bornholmstraat en Hunze), Winsum-Ranum, Meerstad,

Kropswolde en Zeijerveen. Op deze plekken is al sprake van een tekort aan netcapaciteit of wordt dit verwacht totdat het net is uitgebreid. Deze uitbreidingsplannen moeten daarom worden afgestemd op de ruimtelijke en bovengenoemde hernieuwbare energie-ambities van de regio, met name op de korte termijn tot 2030.

Binnen het pMIEK vindt er door de betrokken partijen (provincies, netbeheerders en gemeenten) nauwe afstemming plaats tussen de investeringsplannen voor netuitbreidingen en de ruimtelijke gebiedsontwikkelingen in de gemeenten van de regio, zoals woningbouw, uitbreiding werklocaties en de energietransitie. Daarbij is het uitgangspunt dat investerings- en ontwikkelplannen zodanig op elkaar worden afgestemd dat realisatie binnen de beschikbare netcapaciteit mogelijk blijft, of tijdig opgeschaald kan worden. Waar dit niet lukt, zullen ambities waar nodig moeten worden aangepast. Binnen het pMIEK is het daarom essentieel om tijdig ruimte te reserveren in omgevingsplannen, koppelkansen met andere ruimtelijke functies te borgen en het gesprek met overheden en netbeheerders te voeren over fasering en prioritering.

Het is wenselijk om meer grip te krijgen op toekomstige knelpunten in het regionale energienetwerk. Een actuele en gespecificeerde data- en impactanalyse voor de regio, waarbij bekende gebiedsontwikkelingen worden vergeleken met investeringsplannen van de netbeheerder (per sector), kan een bijdrage leveren aan het in beeld brengen van (nieuwe) mismatches. Deze analyse dient ter ondersteuning van de werkzaamheden en afspraken die gemaakt worden in het pMIEK 3.0 traject als onderdeel van een gebiedsgerichte aanpak.

Het is urgent dat alle ambities worden vertaald naar een toekomstvisie op het regionale energiesysteem met een duidelijk beeld van de ontwikkeling van energievraag en -aanbod op korte termijn en tot 2050. Zo kan tijdig worden ingespeeld op de opgave en energie als randvoorwaarde zo goed mogelijk worden geborgd.

Opgaveomschrijving: Regionaal warmtenet en inzet van waterstof

In de regio worden warmtenetten ontwikkeld met zowel lokale restwarmte (in bijvoorbeeld Groningen en Hoogezand/Sappemeer) als bovenregionale restwarmte (in Groningen met warmte uit Eemshaven en in Assen met warmte uit Drenthe). Ontwikkelingen zijn versnipperd en niet met elkaar verbonden door een regionaal warmtenet. Daarom is een visie voor een regionaal warmtenet nodig om de kleinere gemeenten mee te nemen in de warmtetransitie. En de impact van warmtenetten op het elektriciteitsnet door collectieve/individuele opwaardering met warmtepompen dient nader onderzocht te worden.

Waterstof kan een belangrijke rol krijgen in de regio. Zoals staat opgenomen in de energievisies van de provincies (pMIEK-trajecten) en in de economische agenda van Nij Begun, heeft men de ambitie om waterstofleidingnetwerk op te zetten en waterstof beschikbaar te stellen voor bedrijven in de regio. Tenslotte worden hybride warmtepompen gezien als een belangrijk alternatief, maar waarvoor de beschikbaarheid en prijs van groen gas een risico vormt.

Deze opgaven worden ook meegenomen in het NOVEX-gebied Groningen.

Uit te werken oplossingsrichtingen

Rijk en Provincies spelen een centrale rol in het oplossen van netcongestie. De gemeenten in de regio werken mee met de provincies en netbeheerders om netcongestie te voorkomen en/of verzachten.

Tijdige afstemming met Rijk, provincies en netbeheerder:
Leg vroeg in het gebiedsontwikkelingsproces contact om planningen en ruimtelijke keuzes beter op elkaar af te stemmen. Het pMIEK is de aangewezen traject voor deze afstemming. Gemeenten zijn verantwoordelijk voor het delen van de juiste informatie met provincies en netbeheerders binnen het pMIEK-traject.

Energiebewust bouwen en ontwikkelen: Integreer energie-infrastructuur en energieverbruik expliciet in de planvorming van gebiedsontwikkeling.

Afwegingskader ontwikkelen voor energie-opgaven. Gebruik bijvoorbeeld het afwegingskader van Provincie Drenthe als inspiratie om transparante keuzes te maken bij ruimtelijke inpassing.

Kennisdeling met kleinere gemeenten. Zorg dat ook kleinere gemeenten toegang hebben tot actuele kennis, tools en goede voorbeelden.

Experimenteren met technische en organisatorische oplossingen. Faciliteer pilots op het gebied van opslag, energiehubs, groepscontracten en andere vormen van netverlichting of flexibiliteit.

Om met name in de korte termijn te voorzien in energiebehoefte hebben we behoefte aan het beter delen van stroom, dat heeft experimenteerruimte om het uitwisselen van deze energie niet businesscase technisch niet alleen natuurkundig maar ook wetmatig en administratief te laten kloppen. Ook hebben we wegens het beoogde warmtenet een warmtecentrale nodig om het energetische profiel van de beoogde groei haalbaar te maken.

Structuuropgave bodem, water en groen

In de regio sluiten we voor de thema's water, natuur, groen en bodem aan bij de ambities die zijn opgenomen in het bestaand provinciaal beleid van Groningen en Drenthe. De provincies spelen een belangrijke rol bij deze gemeentegrens overstijgende thema's, die van belang zijn bij het waarborgen van de kwaliteit van de leefomgeving. Beide provincies leggen de nadruk op het versterken van natuurlijke systemen, het verbeteren van de waterkwaliteit en het klimaatbestendig inrichten van het landschap. Groningen zet onder andere in op bosaanleg, bescherming van grondwater en het realiseren van KRW-doelen. Drenthe richt zich op de ontwikkeling van robuuste systemen voor natuur, water en bodem, waarbij samenhang tussen functies en behoud van landschappelijke kwaliteiten centraal staan. Deze opgaven zijn uitgewerkt in documenten zoals de provinciale omgevingsvisies, de regionale water- en natuurprogramma's. Hieronder worden de belangrijkste opgaven kort toegelicht. Veel uitvoeringsafspraken die raken aan dit onderwerp zijn, in samenwerking met Waterschappen, Waterbedrijven en gemeenten, in provinciaal beleid verankerd, waaronder de regionale waterprogramma's. En ook de blauwe omgevingsvisies van de Waterschappen mogen in dit verband niet onbenoemd blijven.

Opgaveomschrijving: Waterveiligheid en waterkeringen

Het beheren en versterken van waterkeringen en de aanleg van gebieden om water te bergen is een continu proces dat vraagt om aandacht. Met de mogelijke effecten van klimaatverandering is het van belang om voldoende ruimte voor water te reserveren. Op sommige plekken zullen mitigerende maatregelen nodig zijn om te kunnen voldoen aan de waterveiligheidsnormen.

Opgaveomschrijving: Water en bodem sturend

De regio erkent water en bodem als basis voor ruimtelijke ontwikkelingen, in lijn met het standpunt van het kabinet. Dit betekent dat keuzes over woningbouw, infrastructuur, natuur en economie structureel worden afgestemd op de kenmerken en draagkracht van bodem en watersystemen. Gebieden die kwetsbaar zijn voor wateroverlast, bodemdaling of verzilting worden alleen ontwikkeld als dat op lange termijn verantwoord is, of er worden aanpassingen in ontwerp en gebruik gevraagd. Hierbij kan geen sprake zijn van afwenteling.

Uitvoeringsafpraak 7

Water en bodem sturend als randvoorwaarde bij gebiedsontwikkelingen

De inrichting van Nederland dient beter bestand te zijn tegen klimaatverandering, zoals droogte en wateroverlast. Dat betekent dat natuurlijke kenmerken en processen van het bodem- en watersysteem leidend zijn bij ruimtelijke plannen en natuur, groen en water meer ruimte krijgen. Partijen spreken af te werken langs het uitgangspunt water en bodem sturend en betrekken vroegtijdig de waterschappen bij nieuwe ruimtelijke ontwikkelingen om dit uitgangspunt te waarborgen.

Bijdrage hoofdogaven:	Wonen, Werken
Bijdrage structuuropgaven:	Bodem, groen en water
Type afspraak:	Beleidsontwikkeling en -onderzoek
Tijdvak:	0-15 jaar
Betrokken partijen:	Rijk, Provincies Groningen en Drenthe, gemeenten
Trekker:	Waterschappen Hunze en Aa's en Noorderzijlvest

Opgaveomschrijving: Zoetwaterbeschikbaarheid

De beschikbaarheid en kwaliteit van zoetwater is een nationale opgave. Het IJsselmeer herbergt een grote zoetwatervoorraad voor Nederland. In tijden van watertekorten is de regio afhankelijk van toevoer van het IJsselmeerwater voor bijvoorbeeld de landbouw, net als vele andere regio's. Om de afhankelijkheid van het IJsselmeerwater te verminderen zijn nationale en regionale investeringen en ruimtereserveringen voor waterberging nodig. Bij ruimtelijke ontwikkelingen wordt rekening gehouden met voldoende zoetwater voor de betreffende functies. Ook de bescherming van de oppervlaktewater- en (diep)grondwaterkwaliteit verdient hierbij aandacht. Mogelijk zijn nieuwe afspraken nodig met betrekking tot middelen en meststoffen in de landbouwsector, die deze kwaliteit bedreigen.

Opgaveomschrijving: Drinkwater en afvalwater

De regio wil de kwaliteit en beschikbaarheid van drinkwater waarborgen. De provincies en waterbedrijven zijn hier voortvarend mee bezig. De bescherming van bestaande waterwinlocaties is cruciaal, en momenteel wordt onderzocht hoe deze bestaande gebieden geoptimaliseerd kunnen worden. Er loopt daarnaast onderzoek naar aanvullende strategische voorraden (ASV's), zoals in de omgeving van Leek. De verplaatsing van de rioolwaterzuivering uit Assen is in beeld om ruimte te maken voor woningbouw en daaraan gekoppelde functies. Daarnaast wordt gewerkt aan reserveringszones voor nieuwe persleidingen en uitbreiding of vernieuwing van bestaande RWZI's, afhankelijk van toekomstige woningbouwlocaties en -aantallen. Belangrijke investeringen zijn voorzien in de uitbreiding en/of renovatie van zuiveringsinstallaties in Gaarkeuken en Garmerwolde. De drinkwatervoorziening

wordt op korte termijn bij woningbouwlocaties een beperkende factor, in Groningen-Stad, maar ook erbuiten. Het vergt inspanning op het gebied van winning en infrastructuur (leidingen voor aan- en afvoer). Ook worden de maatregelen voor drinkwaterbesparing onderzocht. Er liggen ook opgaven op het verbeteren van de waterkwaliteit in de Drentsche Aa die fungeert als bron voor drinkwaterproductie voor Groningen.

Opgaveomschrijving: Groenblauwe dooradering

Ons bodem- en watersysteem is gemeente- en provinciegrens overschrijdend. Het bodem- en watersysteem is de drager van ons landschap en bepalend voor ruimtelijke ontwikkelingen bij al onze ambities. Onderdeel daarvan is het op termijn realiseren van groenblauwe dooradering door de hele provincie. Om het gebied van klimaatbestendigheid wordt vanuit de provincies ingezet op het creëren van een robuust groen-blauw netwerk. Dit netwerk is een veerkrachtig en samenhangend systeem van waterlopen, zoals beken, rivieren en kanalen, ontworpen om extreme weersomstandigheden te beheersen. Het dient als een buffer die water kan vasthouden in natte periodes, in plaats van het onmiddellijk af te voeren. Zodanig dat dit beschikbaar is in droge periodes. De vernetting van de laagveengordel tussen Assen en Groningen en de verbinding tussen natuurgebieden is hierbij een belangrijke opgave. Een omvangrijk project is de inrichting van het Dwarsdiep, waar meer ruimte komt voor natuurontwikkeling, waterberging en koppelkansen worden gezocht ten aanzien van recreatie. En met het project Optimalisatie van De Onlanden wordt de natuur versterkt en extra ruimte gemaakt voor waterberging. Ook wordt gewerkt aan een nieuwe zoetwaterverbinding tussen

Hunzedal en Reitdiep. Met het regionaal raamwerk Matsloot-Westpoort en het traject Toekomst Landelijk Gebied is een eerste aanzet gemaakt.

In gebieden als Duurswold worden, samen met boeren en andere partijen, maatregelen verkend, zoals natte teelten en aangepast waterbeheer, die bijdragen aan de vermindering van CO₂-uitstoot en een veerkrachtig landschap. Deze opgaven worden ook meegenomen in het NOVEX-gebied Groningen.

Opgaveomschrijving: Natuurgebieden en stikstof

Stikstofproblematiek vormt een grote belemmering voor woningbouw, met name in het Drentse deel van de regio. Naast andere Natura 2000 gebieden, is ook Het Fochteloërveen, een hoogveengebied bekend om natuurwaarden zoals zeldzame vogelsoorten, kwetsbaar. De opgave in het Fochteloërveen is het herstel van het hoogveen door het grondwaterpeil te verhogen, om verdroging en stikstofschaade tegen te gaan en zo de unieke natuur te behouden. Ook in veenweidegebieden is dit van belang. Verder werken provincies aan de realisatie van het Natuurnetwerk Nederland (NNN), waarin verbindingen tussen natuurgebieden worden versterkt of hersteld. De regio wil ov-hubs inzetten om duurzaam recreatief verkeer te faciliteren. Deze functioneren dan als entree naar het landschap, zodat deze door middel van het ov bezocht kunnen worden.

Opgaveomschrijving: Groen in en om de stad (GIOS)

In Groningen en Assen worden de Groenvisies uitgevoerd. Deze plannen zorgen voor meer groen in de stad en directe omgeving, wat bijdraagt aan leefkwaliteit, biodiversiteit en klimaatadaptatie. Dit sluit aan bij het bredere streven

om 'groen, water en leefomgeving' integraal te benaderen. Het doel is om de leefomgeving prettiger te maken en biodiversiteit te vergroten door natuur dicht bij mensen te brengen en vice versa. In Hoogezand/Sappemeer wordt een langjarig 'Herstelplan Groene Ruimte' ontwikkeld voor de gehele kern.

Opgaveomschrijving: Wateroverlast, natuurinclusief en klimaatadaptief bouwen

In het stedelijk gebied is de ambitie om groen, natuur en water te integreren in woonwijken en infrastructuur. Denk aan groene daken, waterdoorlatende verharding, en vergroening van straten. Dit draagt niet alleen bij aan het verminderen van hittestress, maar zorgt er ook voor dat water op een natuurlijke manier kan infiltreren in de bodem, en zo de kans op wateroverlast vermindert.

7.

Uitvoeringsafspraken deelgebieden

Deelgebieden

Om tot clustering van opgaven te komen zijn deelgebieden binnen de regio gemarkeerd. Op basis van de beschikbare informatie zien we in deze deelgebieden verbanden tussen (randvoorwaardelijke) structuuropgaven en de hoofdogaven voor wonen en werken. Hiermee kan doelgericht antwoord gegeven worden op de vraag: Wat is er nodig om de hoofdogaven te realiseren? Dit vormt de basis voor de te maken uitvoerings- en investeringsafspraken, die per deelgebied zijn geformuleerd. Hoewel de nieuwe uitvoeringsafspraken niet evenredig zijn verdeeld over de deelgebieden, is het belangrijk om te vermelden dat de hele regio een belangrijke bijdrage levert aan de te realiseren hoofdogaven. Het is daarom niet uitgesloten dat in volgende versies van dit document nieuwe uitvoeringsafspraken worden gedefinieerd die op deze deelgebieden betrekking hebben. De potentie van deze gebieden is en blijft van wezenlijk belang.

De volgende deelgebieden zijn gedefinieerd.

Grote kernen

1. Deelgebied Assen en omgeving
2. Deelgebied Oostflank Groningen en omgeving
3. Deelgebied Westflank Groningen en omgeving

Middelgrote kernen

4. Deelgebied Hoogezand/Sappemeer en omgeving
5. Deelgebied Leek-Roden en omgeving

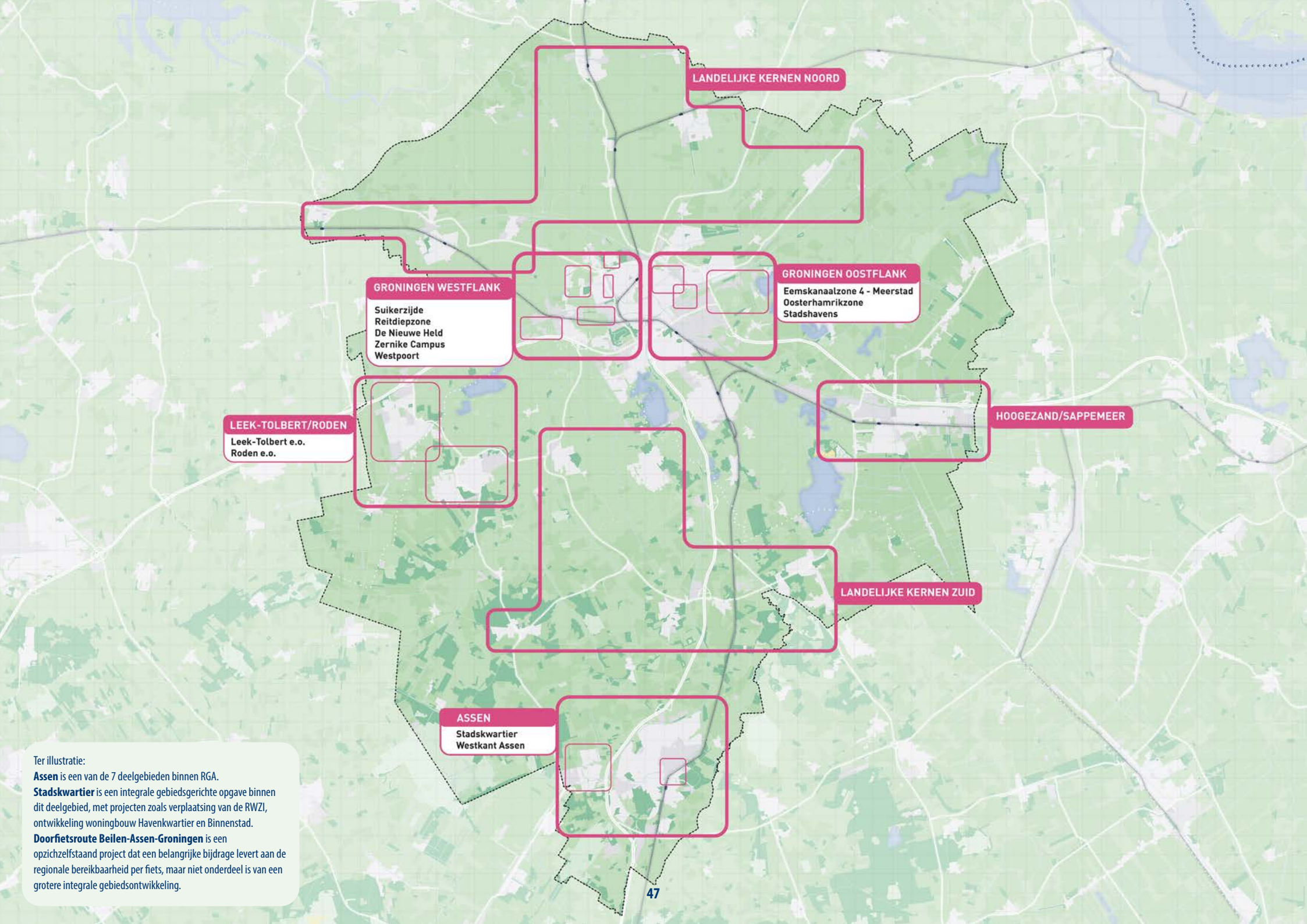
Landelijke kernen

6. Deelgebied Noordelijke landelijke kernen en omgeving
7. Deelgebied Zuidelijke landelijke kernen en omgeving (dorpenroute)

Binnen de deelgebieden vinden we integrale gebiedsgerichte opgaven en meer opzichzelfstaande, overkoepelende projecten of opgaven.

Integrale gebiedsopgaven

De integrale gebiedsopgaven zijn kenmerkende gebieden waar verschillende opgaven en projecten samenkomen. Deze zullen in samenhang moeten worden opgepakt omdat ze een sterke onderlinge (afhankelijkheids)relatie vertonen. Daarnaast zijn er uiteraard nog allerlei andere projecten die in meer of minder mate bijdragen aan de hoofdogaven. De integrale gebiedsopgaven zijn verdeeld onder de verschillende deelgebieden.

LANDELIJKE KERNEN NOORD

GRONINGEN WESTFLANK

Suikerzijde
Reitdiepzone
De Nieuwe Held
Zernike Campus
Westpoort

GRONINGEN OOSTFLANK

Eemskanaalzone 4 - Meerstad
Oosterhamrikzone
Stadshavens

LEEK-TOLBERT/RODEN

Leek-Tolbert e.o.
Roden e.o.

HOOGZAND/SAPPEMEER

LANDELIJKE KERNEN ZUID

ASSEN

Stadskwartier
Westkant Assen

Ter illustratie:

Assen is een van de 7 deelgebieden binnen RGA.

Stadskwartier is een integrale gebiedsgerichte opgave binnen dit deelgebied, met projecten zoals verplaatsing van de RWZI, ontwikkeling woningbouw Havenkwartier en Binnenstad.

Doorfietsroute Beilen-Assen-Groningen is een op zichzelfstaand project dat een belangrijke bijdrage levert aan de regionale bereikbaarheid per fiets, maar niet onderdeel is van een grotere integrale gebiedsontwikkeling.

Deelgebied Assen

Het deelgebied Assen omvat de stad Assen. Binnen dit gebied liggen twee belangrijke integrale gebiedsontwikkelingen: het Stadskwartier en de Westkant van Assen, waaronder ook Kloosterveen valt. Tussen 2022 en 2040 worden in dit gebied ongeveer 3.600 nieuwe woningen gebouwd. Daarvan moeten er nog zo'n 2.750 worden gerealiseerd. Verder moet er ruimte gevonden worden voor ongeveer 3.400 extra banen, die o.a. kunnen landen op 54,1 hectare voor bedrijven (intensivering en uitbreiding).

Integrale gebiedsopgaven

Stadskwartier

- 1 Havenkwartier: min. 700 woningen, Binnenstad: min. 650 woningen
- 2 Extra banen
- 3 Uitplaatsen RWZI Assen
- 4 Oversteekbaarheid infra ongelijkvloerse kruisingen
- 5 Snelfietsroute DFR Assen-Norg
- 6 Parkeerhubs
- 7 Verbeteren lokale fiets- en wandelverbindingen naar binnenstad en station, richting Groningen en Beilen
- 8 Doorontwikkelen binnenstad met o.a. de V&D locatie e.o.

Westkant Assen (inclusief Kloosterveen)

- 9 1.000-2.000 extra woningen Kloosterveen; waarbij de ambitie is uitgesproken om dit aantal te vergroten
- 10 Opheffen ecologische barrière
- 11 Diverse aanpassingen HS/MS/LS Zeijerveen
- 12 Grondwaterbeschermingsgebied bewaken
- 13 HOV hub+
- 14 Verbeteren bereikbaarheid Westkant Assen en achterland, inclusief opheffen terugslag op de A28
- 15 Verbeteren fietsverbindingen Westkant Assen met centrum en station

Overige opgaven

- 16 Ca. 500 woningen
- 17 Logistieke overslagpunten Assen Noord en Zuid in verband met emissievrije zone binnenstad
- 18 Uitbreiding transportcapaciteit verdeelstation Zeijerveen-Assen
- 19 Toeristisch Recreatieve zone Assen (TRZ)
- 20 Energie Marsdijk Assen
- 21 Doorfietsroute Beilen-Assen-Groningen
- 22 Doorfietsroute Assen-Norg
- 23 Realisatie tunnel voor langzaam verkeer bij de Spoorstraat
- 24 Messchenveld: 26,3 ha bedrijven en zoekgebied nader te bepalen extra hoeveelheid ha
- 25 Logistiek punt Assen Noord
- 26 Assen Zuid 11,8 ha bedrijven, extra banen (gem. 35-45 banen/ha)
- 27 Gebiedsagenda Assen Zuidoost
- 28 Anticiperen op stikstofproblematiek
- 29 HS/MS station Marsdijk Assen opwaarderen
- 30 Uitvoering groenvisie Assen
- 31 Anticiperen op stikstofproblematiek

Legenda

- Wonen
- Werken
- Mobiliteit
- Energie
- Water, bodem en groen

Figuur 7. Deelgebied Assen met integrale gebiedsopgaven 1) Stadskwartier en 2) Westkant Assen.

Uitvoeringsafspraken Assen Stadskwartier

Uitvoeringsafpraak 8

Toekomst van zuivering Asser afvalwater en perspectief op de RWZI

Op korte termijn - voor het BOL van 2026 - starten de partijen het gesprek over een langetermijnperspectief op de RWZI en wordt onderzocht hoe op kortere termijn woningen in het Havenkwartier kunnen worden gerealiseerd zonder de RWZI te verplaatsen. Op de lange termijn verkennen de partijen wat de toekomst is van de zuivering van Asser afvalwater. Hiervoor dient een (bestuurlijke) intentieovereenkomst of convenant te worden gesloten.

Bijdrage hoofdpogaven:	Wonen
Bijdrage structuuropgaven:	Groen-blauw
Type afspraak:	Proces- en samenwerkingsafspraken
Tijdvak:	0-5 jaar
Betrokken partijen:	Rijk, Regio Groningen-Assen, Waterschap Hunze en Aa's
Trekker:	Gemeente Assen

Uitvoeringsafpraak 9

Verbeteren bereikbaarheid Stadskwartier

Regio en Rijk onderzoeken welke maatregelen en investeringen moeten worden gedaan om de bereikbaarheid van het Stadskwartier (Havenkwartier, Binnenstad en/of Stadsboulevard) op de kwaliteit te krijgen die past bij een woongebied. Denk hierbij aan het verbeteren van de oversteekbaarheid van de Industrieweg en het spoor, het ontwikkelen van parkeerhubs, fietsveilig herinrichting Dr A.F. Philipsweg de ontwikkeling van snelfietsroute DFR Assen-Norg, de herinrichting van de Weierstraat en de Kop van de Vaart. Deze afspraak overlapt deels met een WoKT afspraak.

Bijdrage hoofdpogaven:	Wonen
Bijdrage structuuropgaven:	Mobiliteit
Type afspraak:	Beleidsontwikkeling en -onderzoek
Tijdvak:	0-5 jaar
Betrokken partijen:	Rijk, Regio Groningen-Assen
Trekker:	Gemeente Assen

Uitvoeringsafpraak 10

Onderzoek energieoplossing Stadskwartier

Rijk, de RGA, Provincie Drenthe en Gemeente Assen spreken af om te onderzoeken of voor het Stadskwartier een betaalbare collectieve warmtevoorziening en energiehubs kan worden gerealiseerd. Het onderzoek wordt in het derde kwartaal van 2026 afgerond.

Bijdrage hoofdpogaven:	Wonen
Bijdrage structuuropgaven:	Energie
Type afspraak:	Beleidsontwikkeling en -onderzoek
Tijdvak:	0-5 jaar
Betrokken partijen:	Rijk, Regio Groningen-Assen, Provincie Drenthe
Trekker:	Gemeente Assen

Uitvoeringsafspraken Westkant Assen

Uitvoeringsafpraak 11 **Verbeteren bereikbaarheid Westkant Assen**

Gemeente Assen en Provincie Drenthe en Rijkswaterstaat spreken af om te onderzoeken welke ingrepen in het mobiliteitsnetwerken nodig zijn om de (regionale) bereikbaarheid te verbeteren, waaronder het realiseren van een (H)OV-Hub, het verbeteren van de verbinding van de wijk Kloosterveen, centrum Assen en de A28 (incl. aanpak Balkenweg en fietsverbinding), DFR Assen-Norg en aanpassingen aan N371 en 3e hoofdontsluiting. De huidige situatie kent terugslag problemen op de A28 die door toename van het aantal woningen vergroot worden. De mobiliteitingrepen moeten samengaan met het verminderen van de barrièrewerking van de hoofdontsluitingsweg bij Kloosterveen. De barrièrewerking zorgt ervoor dat natuurgebieden en landschappen van elkaar worden gescheiden en (potentiële) ecologische verbindingzones worden doorbroken. Ook de dekking van de benodigde investeringen wordt onderzocht. De wens is om het onderzoek af te ronden voor het BOL 2026.

Bijdrage hoofdpogaven: Wonen
Bijdrage structuuropgaven: Mobiliteit
Type afspraak: Beleidsontwikkeling en -onderzoek
Tijdvak: 0-5 jaar
Betrokken partijen: Provincie Drenthe, Rijk
Trekker: Gemeente Assen

Uitvoeringsafspraken overige opgaven

Uitvoeringsafpraak 12 **Visie gebiedsontwikkeling Zuidoost Assen**

Partijen werken de visie voor gebiedsontwikkeling Zuidoost Assen uit, initiëren eerste ontwikkelingen en koppelen hierover terug in NOVEX-verband.

Bijdrage hoofdpogaven: Wonen, Werken
Bijdrage structuuropgaven: Mobiliteit
Type afspraak: Uitvoeringsafspraken gebiedsontwikkeling
Tijdvak: 0-5 jaar
Betrokken partijen: Regio Groningen-Assen, provincie Drenthe, COA, Rijksvastgoedbedrijf, WZA, Espria, RVO, DICTU
Trekker: Gemeente Assen

Uitvoeringsafpraak 13 **Uitvoeringsplannen bedrijventerrein Messchenveld en Werklandschap Assen Zuid**

Partijen werken uitvoeringsplannen uit voor uitbreiding/intensivering van de bedrijventerreinen en doen onderzoek naar extra uitbreidingsmogelijkheden. Er moet ruimte gevonden worden voor een belangrijk deel van de 28.000 extra banen (intensivering en uitbreiding).

Bijdrage hoofdpogaven: Werken
Bijdrage structuuropgaven: Mobiliteit
Type afspraak: Uitvoeringsafspraken gebiedsontwikkeling
Tijdvak: 0-5 jaar
Betrokken partijen: Regio Groningen-Assen, Provincie Drenthe
Trekker: Gemeente Assen

Uitvoeringsafpraak 14 **Transformatie binnenstad Assen**

Gemeente Assen, Rijk en RGA onderzoeken of er uitvoeringsafspraken kunnen worden gemaakt over de transformatieopgaven in de binnenstad (o.a. de voormalige V&D locatie e.o.).

Bijdrage hoofdpogaven: Wonen
Bijdrage structuuropgaven: -
Type afspraak: Proces- en samenwerking
Tijdvak: 0-5 jaar
Betrokken partijen: Rijk, Regio Groningen-Assen, Provincie Drenthe
Trekker: Gemeente Assen

Deelgebied Groningen Oostflank

Het deelgebied Groningen Oostflank omvat de integrale gebiedsontwikkelingen Stadshavens, Eemskanaalzone 4 - Meerstad en Oosterhamrikzone. Tussen 2022 en 2040 worden in dit gebied ongeveer 13.600 nieuwe woningen gebouwd. Daarvan moeten er nog zo'n 10.200 worden gerealiseerd. Verder is er ruimte voor ongeveer 6.800 extra banen en 84,9 hectare voor bedrijven.

Legenda

- Wonen
- Werken
- Mobiliteit
- Energie
- Water, bodem en groen

Integrale gebiedsopgaven

Stadshavens

- 1 Ca. 3.400 woningen (uitvoering afspraken grootschalig woningbouwgebied Stadshavens)
- 2 xx banen p.m.
- 3 Verzwaren en uitbreiden 110kV Groningen Hunze
- 4 Oostelijke ontsluiting
- 5 Uitvoering groenvisie Groningen

Eemskanaalzone 4 - Meerstad

- 6 Ca. 8.000 – 10.000 woningen
- 7 Ca. 42 ha bedrijven
- 8 xx banen p.m.
- 9 Oostelijke ontsluiting/ invalswegen
- 10 Rioolpersleiding aanleg
- 11 Ontwikkeling nieuw hoog- en middenspanningsstation Meerstad
- 12 Tennet hoogspanning infrastructuur
- 13 Uitbreiding van de definitie van het grootschalig woningbouwgebied inclusief Meerstad vastleggen in de Nota Ruimte.

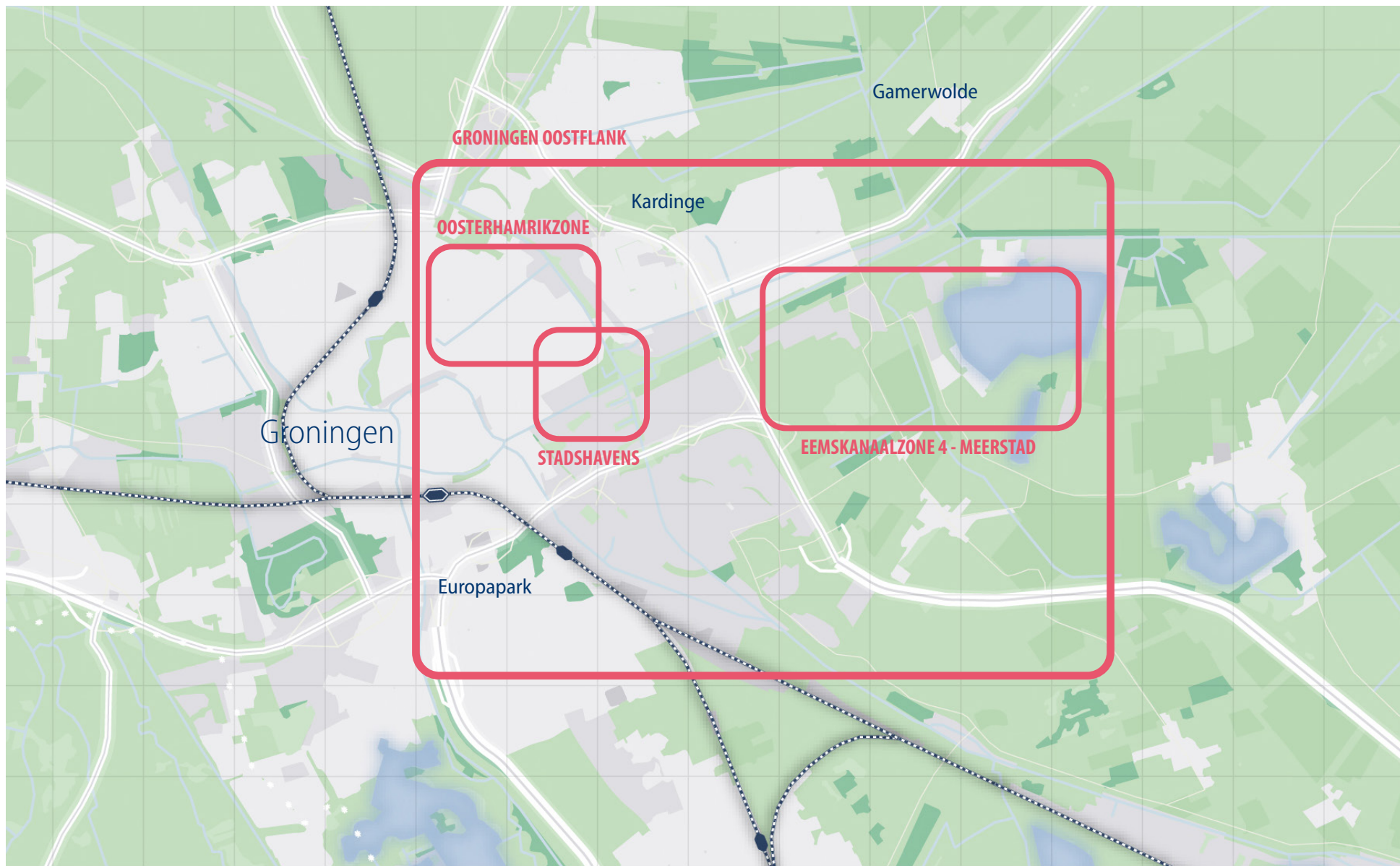
Toelichting: met het Rijk zijn al gesprekken geweest over de uitbreiding van de definitie Oostflank (net als Westflank) om ook in de definitie van grootschalig Meerstad mee te nemen. VRO staat hier welwillend tegenover en heeft aangegeven dit in de Nota Ruimte vast te willen leggen. Deze afspraak moet bevestigd worden.

Oosterhamrikzone

- 14 Ca. 1.200 woningen
- 15 xx banen p.m.
- 16 Multimodale oeververbinding van Starkenborghkanaal (aanpassing of vervanging huidige busbaanbrug over de vaarweg Lemmer-Delfzijl)

Overige opgaven

- 17 Woningvernieuwing en -verbetering in noordelijke stadswijken + warmtenet
- 18 Verbeteren HOV-verbindingen met Meerstad
- 19 Verbeteren BRT-trajecten A7 en A28
- 20 Healthy Aging Campus UMCG
- 21 Karding extra wonen
- 22 Karding regionaal sportcentrum en ijsbaan: Vitaliteitscampus Groningen
- 23 Eemspoort eo: ca. 8,4 ha bedrijven, xx banen
- 24 Uitvoering Groenvisie Groningen
- 25 Wateropgave Hunzezone
- 26 Verzwaren en uitbreiden 110kV Groningen Hunze
- 27 Uitbreiding RWZI Garmerwolde of realiseren van een tweede rioolwaterafvoer om de kwetsbaarheid van de leiding richting Garmerwolde te verkleinen
- 28 Uitvoering groenvisie Groningen

Figuur 8. Deelgebied Groningen Oostflank met integrale gebiedsontwikkelingen 1) Stadshavens, 2) EKZ4-Meerstad woonwerklandschap en 3) Oosterhamrikzone.

Uitvoeringsafspraken Eemskanaalzone 4 - Meerstad

Uitvoeringsafpraak 15

Ontsluiting Meerstad A7

Regio en Rijk onderzoeken welke oostelijke aansluiting op de A7 nodig is om de bereikbaarheid van Eemskanaalzone en Meerstad op termijn te kunnen garanderen en de doorstroming op het hoofdwegennet op peil te houden. Hiervoor is op termijn een concreet bestuurlijk besluit nodig.

Bijdrage hoofdpogaven:	Wonen, werken
Bijdrage structuuropgaven:	Mobiliteit
Type afspraak:	Beleidsontwikkeling en -onderzoek
Tijdvak:	0-5 jaar
Betrokken partijen:	Rijk, Regio Groningen-Assen, Provincie Groningen
Trekker:	Gemeente Groningen

Uitvoeringsafspraken overige opgaven

Uitvoeringsafpraak 16

Oostflankstudie Groningen

Door de toevoeging van woningen en banen in de Oostflank van Groningen in de komende jaren, zal de druk op de huidige infrastructuur toenemen. De gemeente Groningen brengt op basis van een multimodale analyse knelpunten en oplossingen in kaart. De P+R strategie zal onderdeel uitmaken van deze analyse. De studie is niet alleen van belang voor de stad zelf, maar voor een groot deel van de regio. Deze afspraak hangt samen met Uitvoeringsafpraak 5.

Bijdrage hoofdpogaven:	Wonen, werken
Bijdrage structuuropgaven:	Mobiliteit
Type afspraak:	Beleidsontwikkeling en -onderzoek
Tijdvak:	0-5 jaar
Betrokken partijen:	Rijk, Regio Groningen-Assen, Provincie Groningen
Trekker:	Gemeente Groningen

Deelgebied Groningen Westflank

Het deelgebied Groningen Westflank omvat de integrale gebiedsontwikkelingen Suikerzijde, Reitdiepzone, De Nieuwe Held, Zernike Campus en Westpoort. Tussen 2022 en 2040 worden in dit gebied ongeveer 11.700 nieuwe woningen gebouwd. Daarvan moeten er nog zo'n 8.800 worden gerealiseerd. Verder is er ruimte voor ongeveer 6.050 extra banen en 77,4 hectare voor bedrijven.

- Legenda
- Wonen
 - Werken
 - Mobiliteit
 - Energie
 - Water, bodem en groen

Integrale gebiedsopgaven

Suikerzijde

- 1 Ca. 5.000 woningen (Uitvoering afspraken grootschalig woningbouwgebied Suikerzijde)
- 2 xx banen p.m.
- 3 Station en ov-hub Suikerzijde
- 4 Rondweg Hoogkerk en ongelijkvloerse kruisingen

Reitdiepzone

- 5 Ca. 2.300 woningen
- 6 xx banen p.m.

De Nieuwe Held

- 7 Ca. 1.800 woningen
- 8 xx banen p.m.

Westpoort

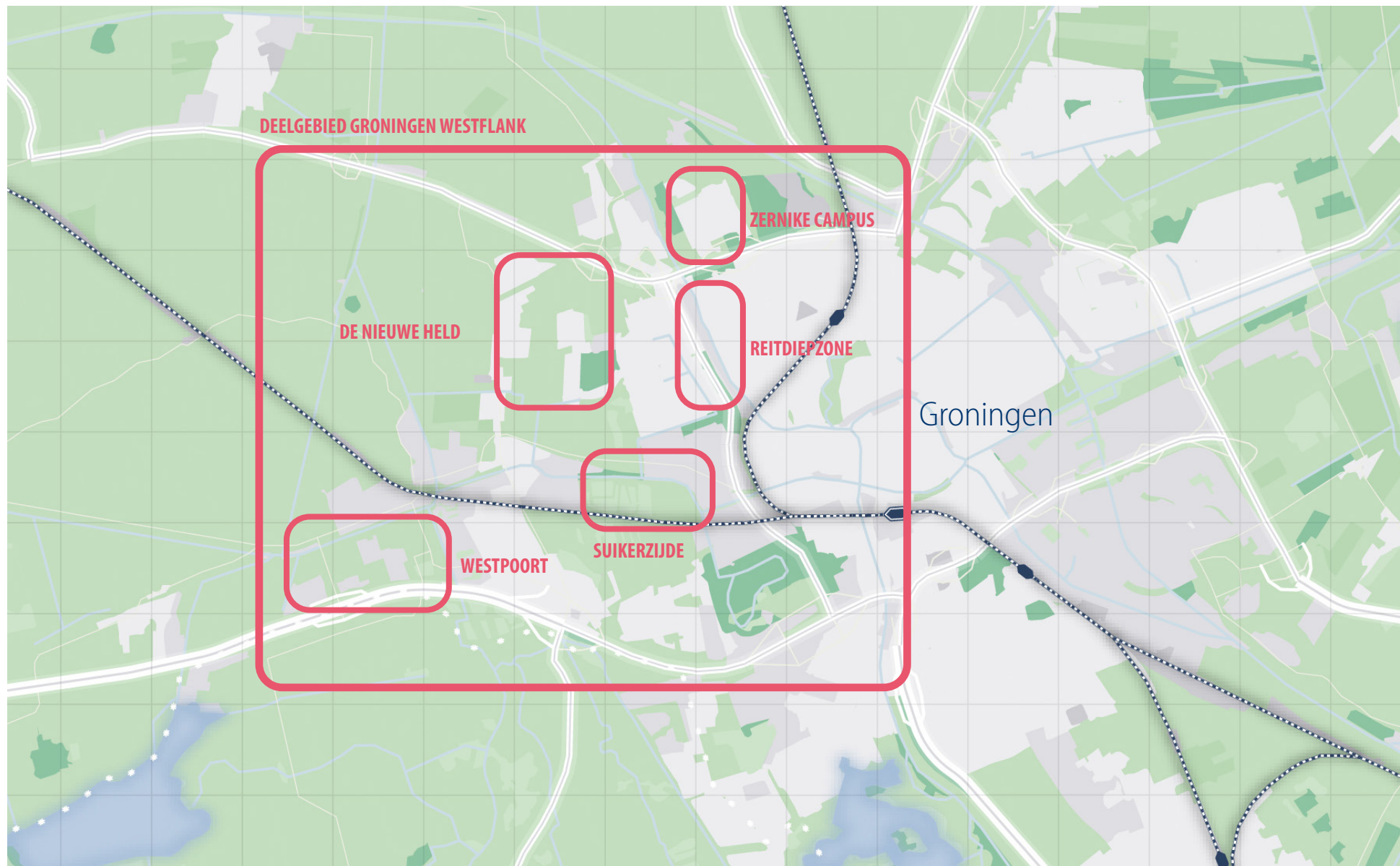
- 9 Ca. 54,2 ha bedrijven
- 10 xx banen p.m.
- 11 Rondweg Hoogkerk
- 12 Verbinding richting Zuidhorn
- 13 Waterverbinding Hoogkerk-Onlanden
- 14 Aansluiting bedrijventerrein op warmtenet

Doorontwikkeling Zernike Campus

- 15 Ca. 11,3 ha bedrijven
- 16 Verbinding richting Zuidhorn
- 17 Aanpak Station Noord

Overige opgaven

- 18 Westelijke Ringweg met gefaseerde maatregelen
- 19 Aanlanding doorfietsroute(s) in de stad
- 20 Ontwikkelen HOV-verbinding hoofdstation Suikerzijde-De Nieuwe Held
- 21 Verbeteren HOV-verbinding hoofdstation-Zernike en Noord-Zernike
- 22 De Travertijn wonen en bedrijvigheid ca. 250 woningen
- 23 Nesciopark ca. 0,6 ha bedrijvigheid
- 24 Uitbreiding UMCG/ RUG binnenstad Groningen, xx banen
- 25 Upgrade (boven)regionaal sport-, congres- en ontmoetingscentrum
- 26 Upgrade- en vernieuwing (boven)regionaal muziekcentrum
- 27 Woningvernieuwing en -verbetering in noordelijke stadswijken + warmtenet
- 28 Verbeteren BRT-trajecten A7 en A28

Figuur 9. Deelgebied Groningen Westflank met Integrale gebiedsontwikkelingen 1) Suikerzijde, 2) Reitdiepzone, 3) De Nieuwe Held, 4) Westpoort en 5) Zernike Campus.

Uitvoeringsafspraken Suikerzijde

Uitvoeringsafpraak 17

Station Suikerzijde en bereikbaarheid

In het kader van de gebiedsontwikkeling Suikerzijde zullen gemeente Groningen, provincie Groningen, ProRail, en het Rijk gezamenlijk verkennen hoe een nieuw station Suikerzijde ruimtelijk en functioneel kan worden ingepast. Het station is essentieel voor de verdere ontwikkeling van dit gebied. De partijen onderzoeken de ruimtelijke, technische, mobiliteits- en financiële voorwaarden voor realisatie van het station. Water en bodem vormt hier ook een belangrijke voorwaarde. Daarbij wordt expliciet gekeken naar de koppeling met de woningbouwfasering, de OV-bereikbaarheid van de stad en de relatie met andere infrastructuurprojecten. Het doel is om op korte termijn duidelijkheid te verkrijgen over de inpassing en investeringsbehoefte, zodat het station tijdig gerealiseerd kan worden als onderdeel van de integrale gebiedsontwikkeling. Het MIRT-onderzoek Westflank, dat hier betrekking op heeft, is reeds afgerond en op basis daarvan dienen vervolgstappen te worden gedefinieerd.

Bijdrage hoofdpogaven:	Wonen, werken
Bijdrage structuur opgaven:	Mobiliteit
Type afspraak:	Beleidsontwikkeling en -onderzoek
Tijdvak:	0-5 jaar
Betrokken partijen:	Provincie, ProRail, Rijk
Trekker:	Gemeente Groningen

Uitvoeringsafpraak 18

Uitvoering MIRT Westflank en aanvullende ambities

Partijen werken gezamenlijk aan de uitvoering van de gefaseerde maatregelen zoals vastgesteld in de ontwikkelagenda MIRT Westflank, met als belangrijk onderdeel het vernieuwen van de Westelijke Ringweg van Groningen. Een aanvullende ambitie is dat Rijk, RGA en provincie Groningen in gesprek blijven over aanvullende mobiliteitsambities.

Bijdrage hoofdpogaven:	Wonen, werken
Bijdrage structuur opgaven:	Mobiliteit
Type afspraak:	Uitvoeringsafspraken gebiedsontwikkeling
Tijdvak:	0-5 jaar
Betrokken partijen:	Regio Groningen-Assen, Rijk
Trekker:	Provincie Groningen, gemeente Groningen

Uitvoeringsafpraak 19

Mobiliteitsmaatregelen Hoogkerk

Partijen verkennen mobiliteitsmaatregelen rond Hoogkerk, waaronder een rondweg bij Hoogkerk en een verbeterde oversteekbaarheid van het spoor. Verkenning is met name gericht op het creëren van draagvlak en financiële middelen.

Bijdrage hoofdpogaven:	Wonen, werken
Bijdrage structuur opgaven:	Mobiliteit
Type afspraak:	Beleidsontwikkeling en -onderzoek
Tijdvak:	0-5 jaar
Betrokken partijen:	Provincie Groningen
Trekker:	Gemeente Groningen

Uitvoeringsafspraken overige opgaven

Uitvoeringsafpraak 20

Benutten station Groningen Noord in mobiliteitssysteem

De betrokken partijen werken uit hoe station Groningen Noord een meer prominente positie in kan nemen in het regionale mobiliteitssysteem (conform OV routekaart). Daarbij wordt onderzocht hoe rondom station Noord in Groningen-stad verdicht kan worden (oa woon- en werkprogramma). Daarbij wordt ook onderzocht hoe dit in samenhang kan worden aangepakt met de ontsluiting van Zernike campus, wijkvernieuwing en de aanleg van een warmtenet. Deze afspraak kan worden beschouwd als onderdeel van de drie aanvullende onderzoeken vanuit OV-Routekaart.

Bijdrage hoofdopgaven:	Wonen, Werken
Bijdrage structuuropgaven:	Energie, mobiliteit
Type afspraak:	Beleidsontwikkeling en -onderzoek
Tijdvak:	0-5 jaar
Betrokken partijen:	Woningcorporaties, Rijk , Provincie Groningen
Trekker:	Gemeente Groningen

Uitvoeringsafpraak 21

OV verbinding Westpoort-Zuidhorn

Partijen doen onderzoek naar het verbeteren van de OV verbinding richting Zuidhorn vanuit Groningen-Westpoort via de N355 met een overstap richting Zernike. Deze afspraak sluit aan op het MIRT traject naar de Westflank.

Bijdrage hoofdopgaven:	-
Bijdrage structuuropgaven:	Mobiliteit
Type afspraak:	Beleidsontwikkeling en -onderzoek
Tijdvak:	0-5 jaar
Betrokken partijen:	Gemeente Groningen, Regio Groningen-Assen
Trekker:	Provincie Groningen

Deelgebied Hoogezand/Sappemeer

Het deelgebied Hoogezand/Sappemeer kent verschillende opgaven die sterk samenhangen en daarom één integrale gebiedsopgave vormen. Tussen 2022 en 2040 worden in dit gebied ongeveer 1.700 nieuwe woningen gebouwd. Daarvan moeten er nog zo'n 1.450 worden gerealiseerd. Verder is er ruimte voor ongeveer 1.450 extra banen en 17,2 + n.t.b. hectare voor bedrijven.

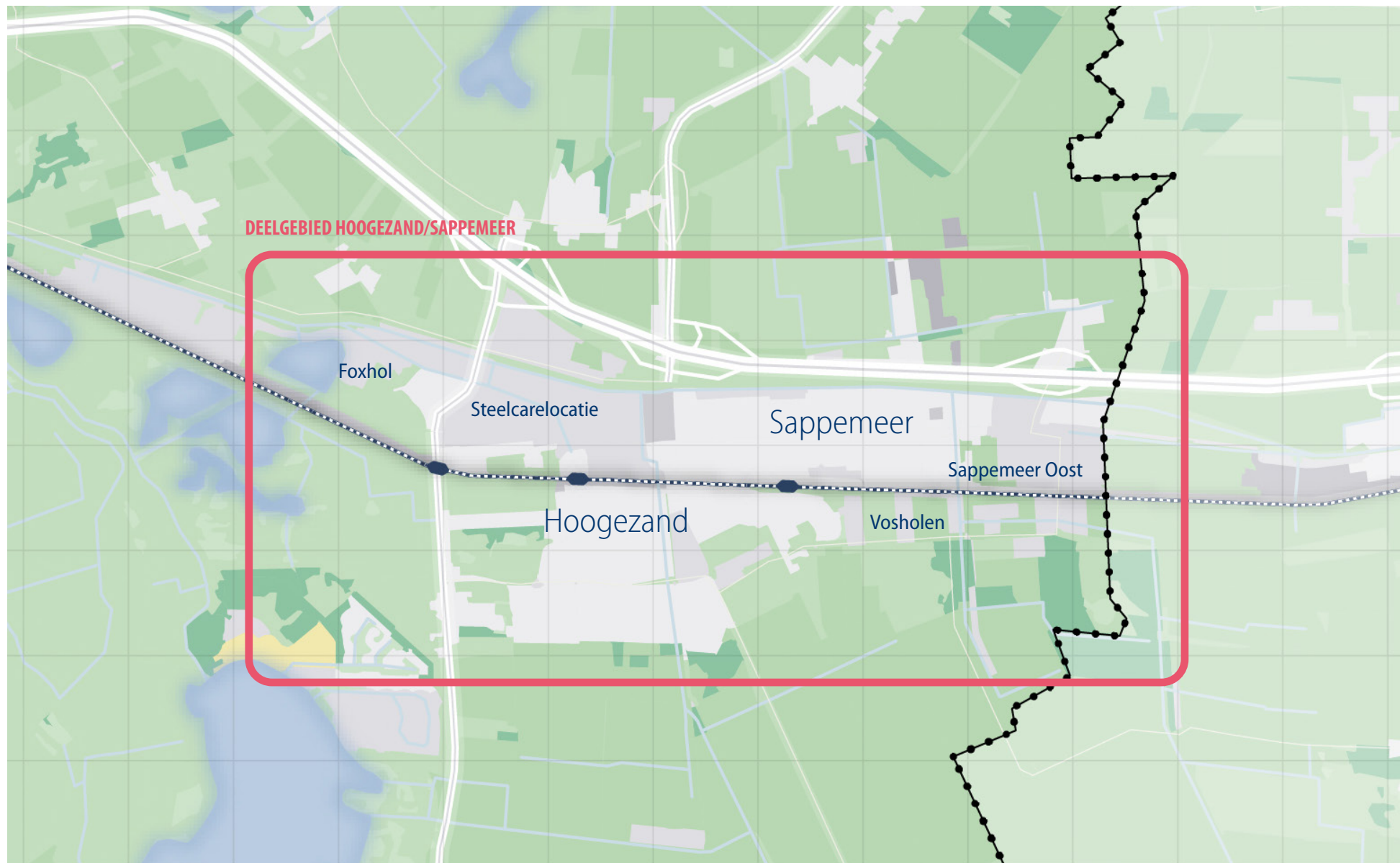
Integrale gebiedsopgaven

Hoogezand/Sappemeer e.o.

- 1 Ca. 1.700 woningen met o.a. Stadsentree ca. 300 woningen, Historisch Lint ca. 300 woningen, Vosholen III ca. 350 woningen en transformatie Steelcare locatie (uitvoering Masterplan Hoogezand/Sappemeer, in kader van Masterplan Regiocentra van Nij begun). Vanuit het Masterplan Hoogezand/Sappemeer blijkt dat het potentieel van het aantal te bouwen woningen minstens een factor hoger is dan in de Woondeal is vastgelegd.
- 2 Bereikbaarheid en leefbaarheid op orde brengen, o.a. door het opwaarderen van de bestaande randweg met verbetering oversteekbaarheid van het Winschoterdiep en het spoor. Maar ook de realisatie van verbindingszone Foxhol en gebiedsontwikkeling OV-hub rond station(s)
- 3 Winschoterdiepzone benutten voor uit te plaatsen watergebonden bedrijvigheid (ntb, mogelijk 20 ha extra)
- 4 Sappemeer Oost (circa 25 ha bedrijventerrein inbreiding en circa 20 ha uitbreiding)
- 5 Verbinding tussen bedrijventerrein Sappemeer Oost en mogelijk XXL bedrijventerrein A7-N33
- 6 Zuidelijk gebied extensief wonen in relatie met het landschap
- 7 Snelle fietsverbindingen met stad Groningen via Waterhuizen en Harkstede.
- 8 Herstelplan Groene Ruimte uitvoeren.
- 9 Potentieel ASV-gebied afstemmen met woningbouwontwikkeling

Legenda

- Wonen
- Werken
- Mobiliteit
- Energie
- Water, bodem en groen

Figuur 10. Deelgebied Hoogezand/Sappemeer.

Uitvoeringsafpraak 22 (Nieuwe afspraak)

Balans mobiliteit en wonen in Hoogezand/Sappemeer

De gemeente Midden-Groningen, de provincie Groningen en ProRail spreken af om in samenhang met het onderzoek naar het randwegsysteem voor Hoogezand een analyse uit te voeren naar de relatie tussen spoorgebruik en stagnatie op het wegennet. De analyse richt zich op de frequentie van treinverkeer, het aantal en de ligging van stations, en de invloed hiervan op verkeersdruk in en rond Hoogezand. In relatie met het onderzoek naar een randwegsysteem kunnen hieruit nieuwe oplossingen voor de mobiliteitsknelpunten in Hoogezand naar voren komen.

Bijdrage hoofdpogaven:	Wonen, werken
Bijdrage structuuropgaven:	Mobiliteit
Type afspraak:	Beleidsontwikkeling- en onderzoek
Tijdvak:	0-5 jaar
Betrokken partijen:	Gemeente Midden-Groningen, Regio Groningen-Assen, ProRail, Provincie Groningen
Trekker:	Rijk

Deelgebied Leek-Tolbert/Roden

Het deelgebied Leek-Tolbert/Roden omvat de kernen Leek, Tolbert, Roden en Nietap. Tussen 2022 en 2040 worden in dit gebied ongeveer 2.700 nieuwe woningen gebouwd. Daarvan moeten er nog zo'n 2.100 worden gerealiseerd. Verder is er ruimte voor ongeveer 1.350 extra banen en 22,5 + n.t.b. hectare voor bedrijven.

Integrale gebiedsopgaven

Leek-Tolbert eo incl. Leeksterveld en economische zone A7

- 1 Ca. 1.100 woningen (uitvoering Masterplan Leek-Tolbert, in kader van Masterplan Regiocentra van Nij begun)
- 2 Zoekvraag naar 30-40 ha netto bedrijventerrein (220-300 arbeidsplaatsen). Deze moet landen in de Economische groeizone boven de A7.
- 3 Studie naar bereikbaarheidsoplossingen (rondweg, parallelweg A7) bij een schaalsprong
- 4 Besluit over ruimte Lelylijn en 380kV is noodzakelijk om verder te kunnen met ontwikkeling en uitplaatsing bedrijven
- 5 Woningbouwontwikkeling in samenhang met zoekgebied ASV
- 6 Middenspanningsstation Leeksterveld
- 7 Middenspanningsstation Oostindie
- 8 Voorverkenning 110kV Koppelstation Leek

Omgeving Roden

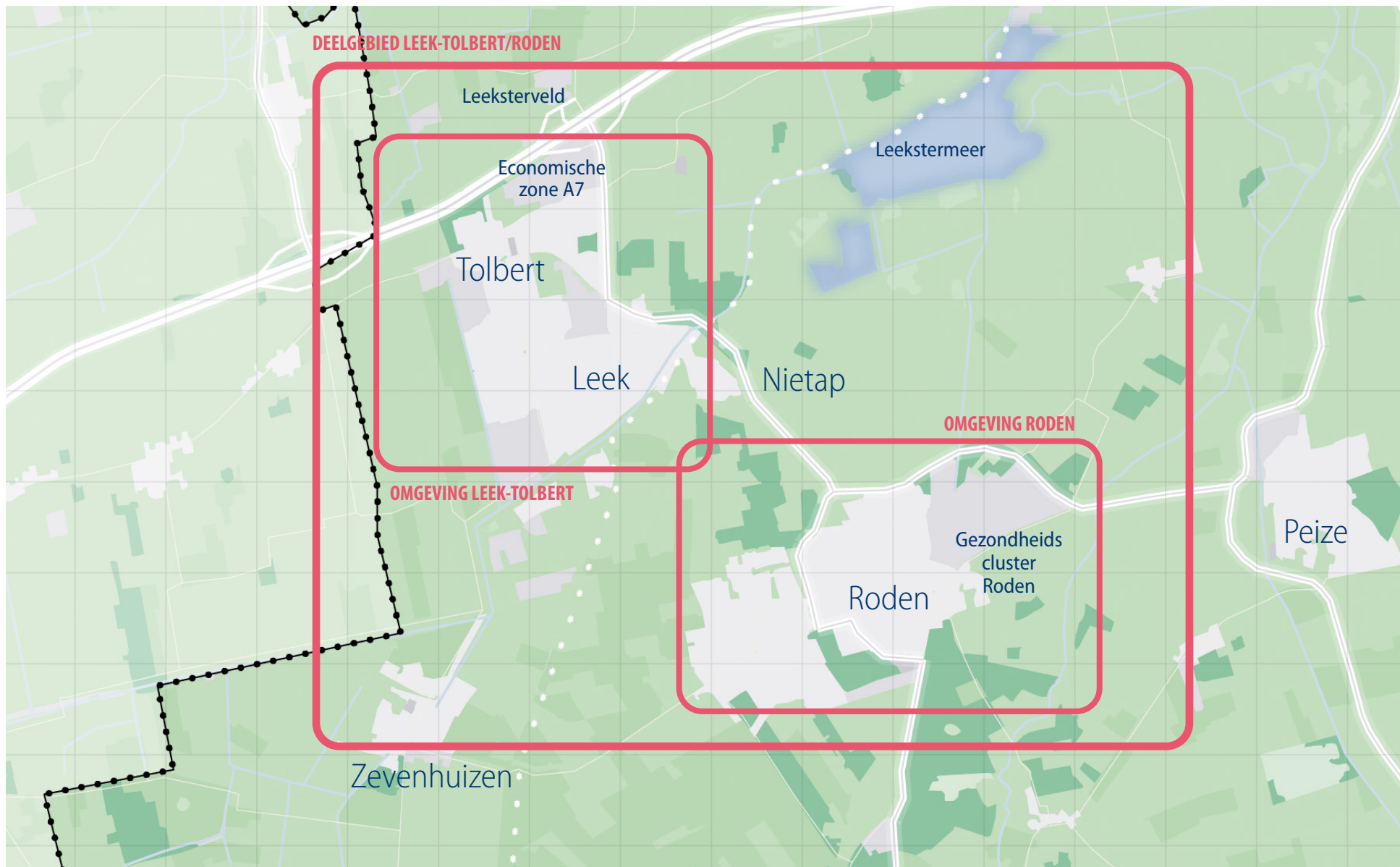
- 9 Ca. 500 woningen (inclusief omgeving)
- 10 Gezondheidscluster Roden: Ca. 3 ha Haarveld en Wester Es, ook nodig voor herstructurering.
- 11 Studie naar kansen rondweg in combinatie met Leek, lijkt oplossing voor doorstroming

Overige opgaven

- 12 Vrijetijdsboulevard Roden ca. 80 woningen
- 13 Nietap ca. 80 woningen

Legenda

- Wonen
- Werken
- Mobiliteit
- Energie
- Water, bodem en groen

Figuur 11. Deelgebied Leek-Tolbert/Roden met integrale gebiedsopgaven 1) Leek-Tolbert e.o. incl. Leeksterveld en Economische Zone A7 en 2) Roden e.o..

Uitvoeringsafspraken omgeving Leek-Tolbert

Uitvoeringsafpraak 23

Verbeteren mobiliteitsnetwerk Leek-Roden-Zuidhorn

In september 2025 wordt een mobiliteitsverkenning gestart, aansluitend op de studie MIRT Westflank, naar maatregelen en een uitvoeringsplan ten behoeve van de ontsluiting en doorstroming van het mobiliteitsstelsel Leek-Roden en Leek-Zuidhorn. Denk hierbij onder andere aan een nieuwe fietsverbinding en het slechten van de barrièrewerking van de A7. Deze maatregelen zullen randvoorwaardelijk zijn voor verdere gebiedsontwikkelingen.

Mobiliteitsmaatregelen zijn onder andere nodig om de uitplaatsing van bedrijvigheid uit de kern Leek-Tolbert richting de A7 op termijn mogelijk te maken. Ook de woningbouwontwikkeling in de kern Leek hangt hiermee samen. Een rondweg met parallelstructuur zou mogelijk uitkomst kunnen bieden, maar er wordt ook gekeken naar andere oplossingen om het huidige verkeersstelsel te optimaliseren. Dit wordt onderzocht in de verkenning. Aansluitend spreken partijen af om afspraken te maken over de financiering van een aantal doorstroom bevorderende mobiliteitsmaatregelen in het randwegsysteem Leek-Roden, vooruitlopende op financiering van rondweg en parallelweg (waaronder opwaardering rotondecomplex en knelpuntmaatregelen). Gemeente Westerkwartier dient de propositie daarvoor in en het Rijk beoordeelt deze.

Bijdrage hoofdpogaven:	Wonen
Bijdrage structuuropgaven:	Mobiliteit
Type afspraak:	Financiële afspraak
Tijdvak:	0-5 jaar
Betrokken partijen:	Rijk, Regio
Trekker:	Provincie Groningen, provincie Drenthe, Gemeente Westerkwartier, Gemeente Noordenveld

Uitvoeringsafpraak 24

Uitplaatsen bedrijvigheid richting A7

Gemeente Westerkwartier wil afspraken maken met het Rijk over bedrijventerreinontwikkeling aan de A7, vooruitlopende op besluitvorming over de (NOVEX) Lelylijn en de komst van de 380 kV. Het betreft hier de uitbreiding van tussen de 30-40 ha netto bedrijventerrein. Zonder duidelijkheid over de Lelylijn kan de verdere ontwikkeling van bedrijvigheid en uitplaatsing van bedrijven op transformatielocaties gaan stagneren. Daardoor komt ook de woningbouw in de knel, omdat voor een aantal ontwikkelingen bedrijven uitgeplaatst moeten worden. De betrokken partijen spreken af in gesprek te gaan over dit thema en onderzoeken welke afspraken hierover te maken zijn.

Bijdrage hoofdpogaven:	Werken
Bijdrage structuuropgaven:	Mobiliteit
Type afspraak:	Agenderende afspraken
Tijdvak:	0-10 jaar
Betrokken partijen:	Rijk
Trekker:	Gemeente Westerkwartier, Provincie Groningen

Uitvoeringsafpraak 25

Realisatie woningbouw Leek-Tolbert

Gemeente Westerkwartier wil plannen realiseren voor 2200 woningen, waaronder de uitwerking van het Masterplan Leek-Tolbert (in kader van Masterplan Regiocentra van Nij begun) en gaat daarin in overleg met Provincie en Rijk om op basis van vraaggestuurd ontwikkelen (woningmarktonderzoek Companen, provinciaal woningbehoefteonderzoek) invulling te geven aan de woondeal en haar aandeel in de verdere woningbehoefte in de regio. Provincie en gemeente treden hierover in overleg.

Bijdrage hoofdopgaven:	Wonen
Bijdrage structuuropgaven:	-
Type afspraak:	Uitvoeringsafspraken gebiedsontwikkeling
Tijdvak:	10 jaar of langer
Betrokken partijen:	Rijk, Regio Groningen-Assen, provincie Groningen
Trekker:	Gemeente Westerkwartier

Deelgebied Landelijke Kernen Noord

Het deelgebied Landelijke Kernen Noord omvat de dorpen in het noordelijke deel van de RGA, met belangrijke ontwikkellocaties in Zuidhorn, Bedum, Winsum en Ten Boer. Tussen 2022 en 2040 worden in dit gebied ongeveer 2.000 nieuwe woningen gebouwd. Daarvan moeten er nog zo'n 1.950 worden gerealiseerd. Verder is er ruimte voor ongeveer 1.050 extra banen en 1,2 hectare voor bedrijven.

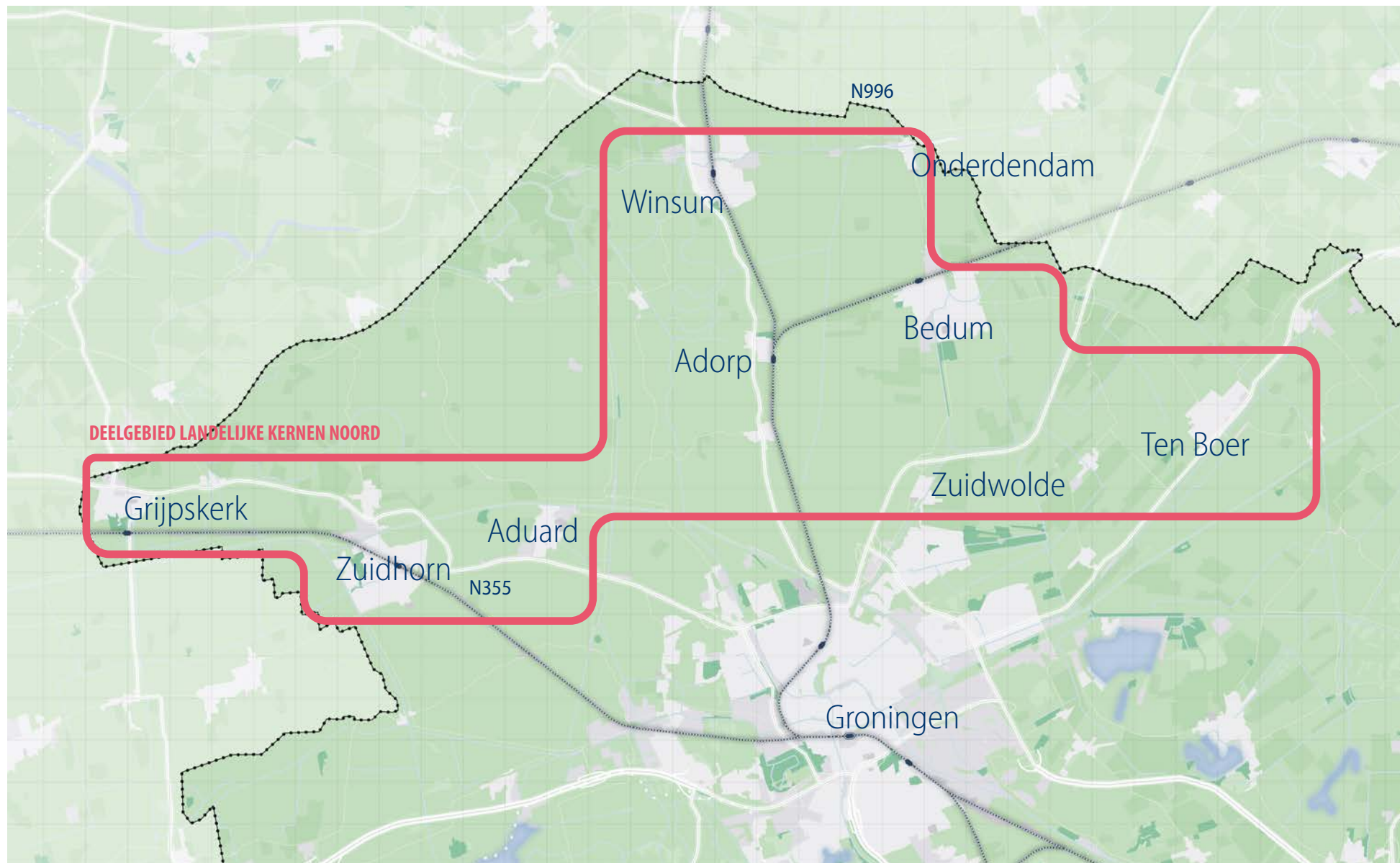
Integrale gebiedsopgaven

Leek-Tolbert eo incl. Leeksterveld en economische zone A7

- 1 Oostergast Zuidhorn etc: 250 woningen
Bedum: 200 woningen
Winsum: 150 woningen
Ten Boer eo: 150 woningen
- 2 Opwaarderen N355
- 3 Noord-Zuid OV- en fietsverbinding Westerkwartier
- 4 Onderzoek opgestart naar mobiliteitssysteem ten westen van de Westflank > evt. maatregelen aan N978 of N388
- 5 Uitbreiding bedrijventerrein Bedum
- 6 Ontwikkelen warmteplan
- 7 Locatieonderzoek naar risico's wateroverlast
- 8 Ontwikkeling nieuw hoog- en middenspanningsstation
Meerstad
- 9 Nieuwe fietsverbindingen tussen kernen Het Hogeland en Groningen
- 10 Nieuwe doorfietsroute Groningen-Eemshaven
- 11 Verbetering N996 met een oost-westverbinding en oplossing voor de bottleneck Onderdendam
- 12 Ontwikkeling nieuw hoog- en middenspanningsstation
Oostergast

Legenda

- Wonen
- Werken
- Mobiliteit
- Energie
- Water, bodem en groen

Figuur 12. Deelgebied Landelijke Kernen Noord.

Deelgebied Landelijke Kernen Zuid (dorpenroute)

Het deelgebied Landelijke Kernen Zuid omvat de dorpen in het zuidelijke deel van de RGA, met belangrijke ontwikkellocaties in Eelde, Vries-, , Zuidlaren, Norg en Peize. Tussen 2022 en 2040 worden in dit gebied ongeveer 2.000 nieuwe woningen gebouwd. Daarvan moeten er nog zo'n 1.800 worden gerealiseerd. Verder is er ruimte voor ongeveer 750 extra banen en 1,2 hectare voor bedrijven.

Integrale gebiedsopgaven

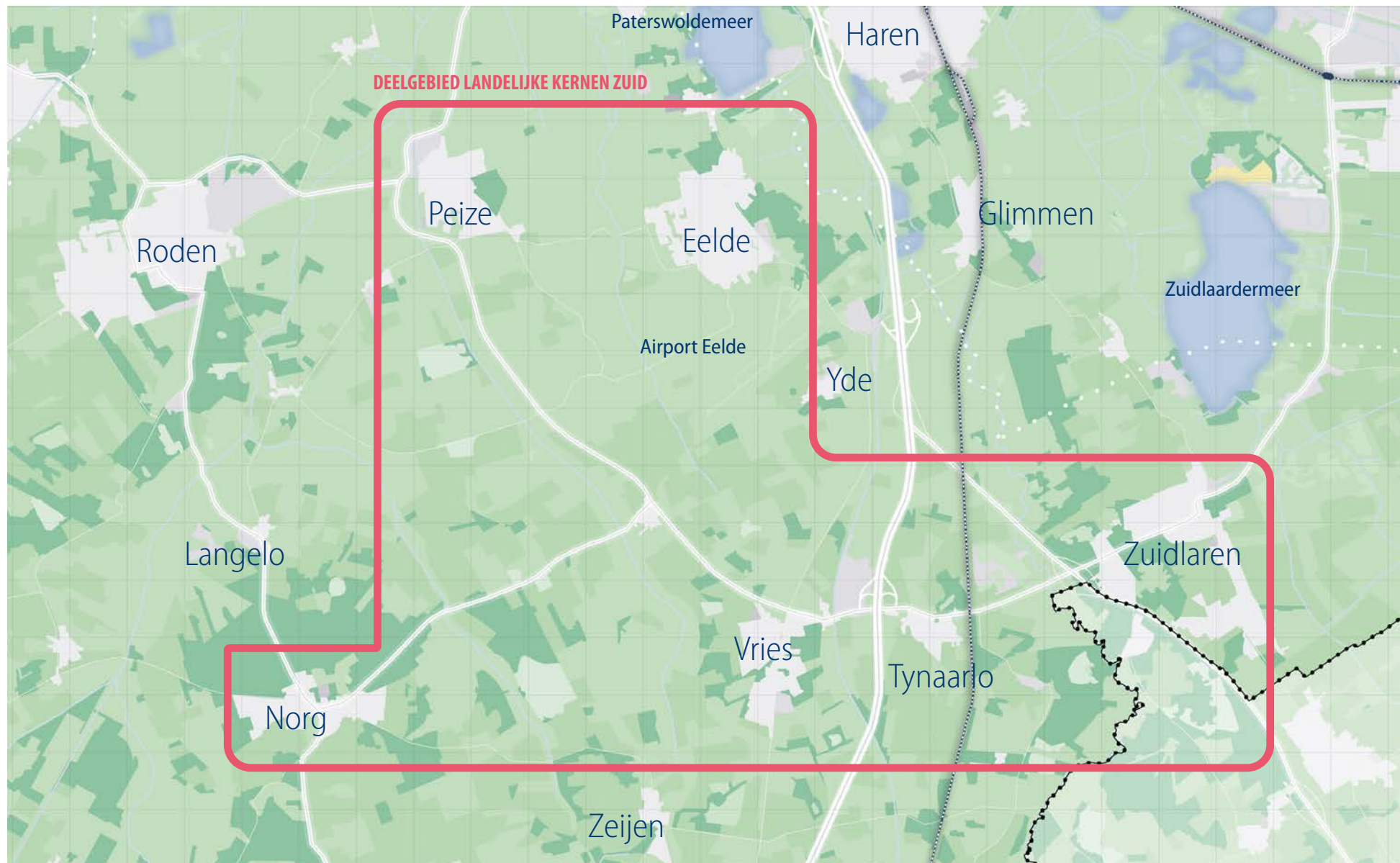
Landelijke kernen Zuid

- 1 Centrumplan Eelde
Centrumplan Vries
Centrumplan Zuidlaren
Vries Oosta. 300 woningen
Zuidlaren: ca. 450 woningen
Tynaarlo: ca. 50 woningen
Norg: ca. 100 woningen
Peize: ca. 100 woningen
Eelde-Paterswolde: ca. 250 woningen
- 2 Potentie voor extra HOV-halte A28
- 3 Q-Link Eelde en hub zijn wezenlijk voor uitvoering
Routekaart-OV Groningen en OV-systeem regio
Groningen-Assen
- 4 Doorfietsroute Groningen-Zuidlaren-Gieten
- 5 Lokale stikstofproblematiek irt natuur
- 6 OV bereikbaarheid zuidelijke dorpen incl. de werklocaties
- 7 Integrale benadering cluster Zuidlaren-Vries-Tynaarlo?
- 8 Waterwingebied beschermen

Legenda

- Wonen
- Werken
- Mobiliteit
- Energie
- Water, bodem en groen

Figuur 13. Deelgebied Landelijke Kernen Zuid.

8.

Contour Regionale Investeringsagenda

Contour Regionale Investeringsagenda

Het doel van deze contouren van de regionale investeringsagenda is om de verwachte omvang van de publieke investeringen in kaart te brengen en daar kennis van te nemen. Rijk en regio beschikken daarmee over sturingsinformatie om te kunnen betrekken bij hun integrale afwegingen en (financieel) beleid. De agenda is derhalve niet bedoeld als 'boodschappenlijstje' maar als hulpmiddel om te kunnen werken aan regelingen en instrumenten om de publieke investeringen in de toekomst te financieren en zodoende de opgaven in de NOVEX-RGA te kunnen realiseren. In dit hoofdstuk geven we een prognose voor de publieke investeringen om de NOVEX-RGA opgave voor wonen en werken mogelijk te maken. Niet alleen door de geschatte investeringen in de hoofdoggaven in beeld te brengen, maar ook voor de systeemopgaven mobiliteit, energie en groen-blauw. We behandelen deze hoofdoggaven en systeemopgaven hier stuk voor stuk in samengevatte vorm. Het betreft een scope voor de komende 5 jaar, 5-10 jaar en de periode daarna. Hierbij is aangenomen dat een ontwikkeling pas van start kan gaan als de daarvoor noodzakelijke maatregelen voldoende gefinancierd kunnen worden. Op dit moment werken Rijk en regio al samen in diverse programma's en regelingen om het publieke tekort op de NOVEX-opgaven te dekken, maar deze regelingen zijn eindig. De investeringsagenda geeft inzicht in de proportionaliteit van het investeringsvolume dat bijvoorbeeld betrokken kan worden bij de afwegingen over het al dan niet voortzetten van dergelijke programma's en regelingen waarin Rijk en regio gezamenlijk financieren.

Wonen

Voor wonen is op basis van de eerder door Rebelgroup beoordeelde systematiek (Review business case Verstedelijkingsstrategie Groningen-Assen 2040, september 2021) een nieuwe doorrekening gemaakt van de onrendabele top van woningbouwontwikkelingen anno 2025. Hiervoor zijn de door de gemeenten aangeleverde woningbouwplannen (ABF-planlijsten 2024) gehanteerd. Enerzijds om te constateren of er voldoende planvoorraad is om aan de opgave te kunnen voldoen en anderzijds om de publieke onrendabele top (PORT) voor de NOVEX-RGA te herijken op basis van de stand van de plan-voortgang en op prijspeil 2025.

De PORT voor woningbouw is bepaald door de totale kosten af te zetten tegen de baten van de publieke businesscase: de verkoop- of het gebruik van grond voor woningbouw. De totale kosten betreffen:

1. de grondexploitatiekosten zoals: verwerven, slopen, saneren, bouw- en woonrijpmaken, civiele werken, plankosten, compensaties, index, rente etc.
2. de bovenplanse publieke maatregelen zoals (niet limitatief):
 - infrastructurele ontsluiting en bereikbaarheid zoals fietsverbindingen, wegen, bruggen, viaducten en rotondes;
 - verlaging stikstofdepositie en natuurcompensatie door mitigerende en/of beschermende maatregelen;
 - uitplaatsing hinderactiviteit door mitigerende maatregelen zoals verplaatsen en opheffen etc;
 - (her)inrichting openbare ruimte zoals bijvoorbeeld met groen en andere publieke ruimte;
 - duurzaamheidsmaatregelen zoals bijvoorbeeld gebiedsmaatregelen met het oog op reductie van de netbelasting;

- regionale (lijn-)infrastructuur zoals buslijnen en aanverwante netwerk- en knooppuntenstructuur;
- flankerende maatregelen en opbouwwerk (met name bij herstructurering).

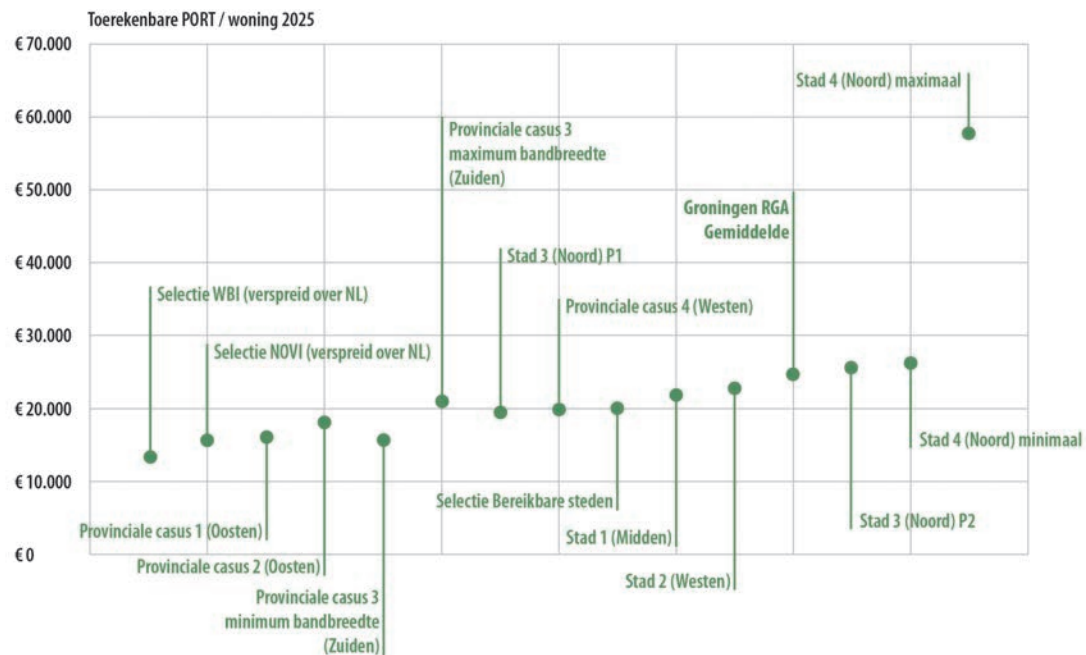
Dit betreft zowel de toerekenbare PORT voor woningbouw als de niet-toerekenbare PORT voor woningbouw. Met nadruk zijn hierbij aanpassingen van het hoofdwegennet en spoorwegennet buiten beschouwing gelaten.

De toerekenbare PORT betreft een optelsom van de investeringen voor zowel binnenplanse maatregelen als toerekenbare bovenplanse maatregelen ten behoeve van de gebiedsontwikkeling (de grondexploitatie/GREX). Dit zijn maatregelen die bijvoorbeeld goed passen bij het WBI-spoor zoals dat nu voor Rijksbijdragen aan woningbouwprojecten gehanteerd wordt (en ook bij de Realisatiestimulans).

De niet-toerekenbare PORT betreft bovenplanse maatregelen die niet alleen noodzakelijk zijn voor de gebiedsontwikkeling voor de betreffende woningbouw, maar ook van nut zijn daarbuiten. Dit betreft bijvoorbeeld mobiliteitsmaatregelen, milieu- en natuurmaatregelen, uitplaatsing van hinderactiviteiten, herinrichting van de openbare ruimte enzovoorts, die ook een breder maatschappelijk nut zullen hebben maar toch onlosmakelijk verbonden zijn aan een geplande ontwikkeling. Maatregelen zoals die bijvoorbeeld voor mobiliteit goed passen bij de Wokt-regeling die in 2025 door het Rijk gehanteerd wordt voor de cofinanciering op bovenplanse maatregelen die samenhangen met de realisatie van woningbouw.

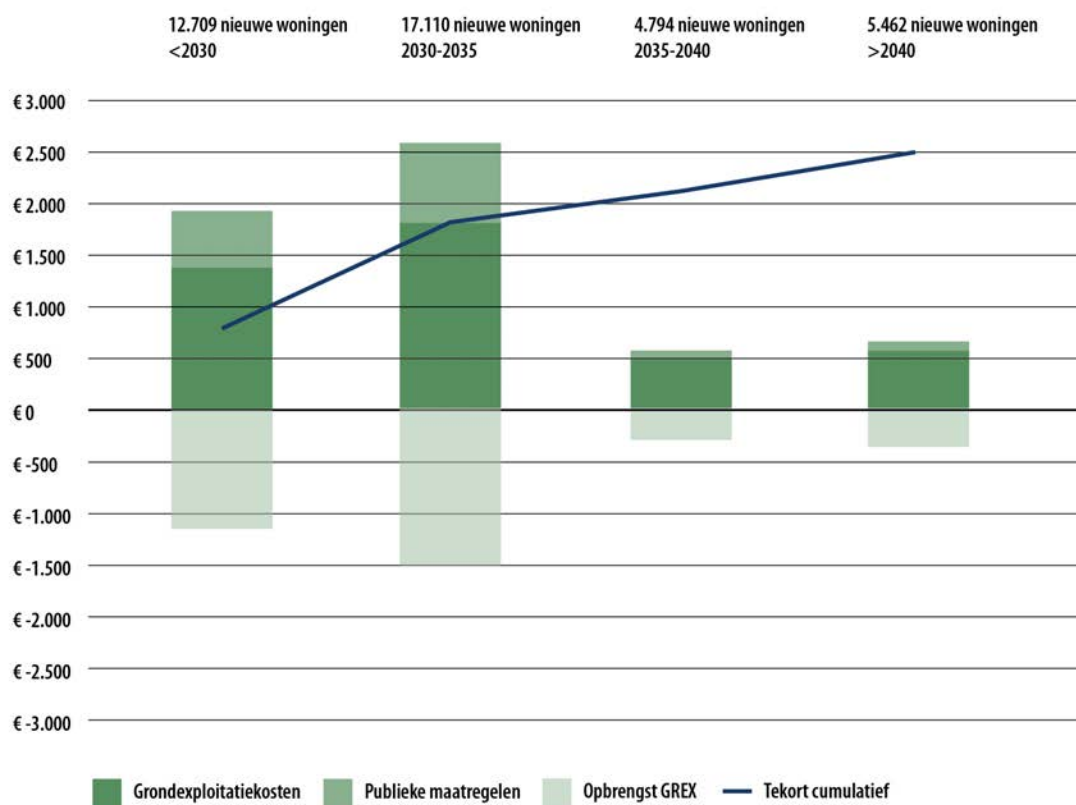
In de periode tot 2040 betreft dit een investering in het publieke tekort van ca. € 2,1 mld. waarvan ca. € 0,85 mld. voor de toerekenbare PORT. Dit betreft een toerekenbare PORT van ca. € 25K per woning. Uit onderstaande grafiek blijkt hoe de geschatte investeringen in de toerekenbare PORT zich verhouden tot het landelijke beeld. De regionale verschillen ontstaan vooral door het regionale verschil in woningwaarde.

De niet-toerekenbare PORT heeft een omvang van ca. €1,3 mld., omgerekend ca. € 37K per woning. Hierin zijn ook onderdelen opgenomen voor mobiliteit en groen-blauw. Uit onderstaande grafiek blijkt hoe de regionale geschatte investeringen in de toerekenbare PORT zich verhouden tot het landelijke beeld. De verschillen tussen regio's ontstaan vooral door lokale condities waarbij met name infrastructurele investeringen een rol spelen en of er al dan niet sprake is van een regionale schaa sprong.

In de volgende grafiek is per 5-jaars vak aangegeven welke cumulatieve investeringen geprognoseerd zijn voor het totale publieke tekort voor woningbouw (bandbreedte +/- 20%). Daarbij is tevens de verbonden woningbouwproductie in aantallen aangegeven en is ook een doorkijk gemaakt naar de periode na 2040. De grafiek laat ook zien dat veel woningen en investeringen voorzien zijn in de eerste 5 en 10 jaar (ca. 75%). Dit is te verklaren omdat deze planning nauw samenhangt met de al gemaakte verstedelijkingsafspraken en woondeals. De plannen voor voldoende woningen zijn er, maar de investeringsopgave die daarbij in beeld gebracht

is, is echter nog niet volledig gedekt. Wel zijn er op dit moment (2025) regelingen en programma's van kracht die sterk bijdragen aan investeringen in dit publieke tekort (o.a. GSW, WBI, WOKt, Realisatiestimulans, Regiodeals etc.) en die ook de regionale cofinanciering activeren. Deze regelingen en programma's kennen echter een beperkte looptijd en omvang waardoor er nu nog geen zicht is op volledige dekking.

Werken

Voor werken wordt nader gestudeerd op de opgave (zie uitvoeringsafpraak 4). Een belangrijk deel (ca. 60-75%) van de opgave voor werken zal naar verwachting gerealiseerd worden in het stedelijk gebied (zoals in woon-werklandschappen) en niet op bedrijventerreinen. Hierbij is bijvoorbeeld ook sprake van maatschappelijke en commerciële voorzieningen in stedelijke gebiedsontwikkelingen als onderdeel van gebiedsontwikkelingen voor wonen. Daarnaast is sprake van speerpunt-locaties zoals campusontwikkelingen, concentraties van werkgelegenheid in de topsectoren en de spreiding van rijksdiensten naar de regio. Ook betreft het (boven)regionale functies en voorzieningen. Een studie naar de toekomstige spreiding van de typen werkgelegenheid en banen in de regio is daarom al in gang gezet. De uitkomsten hiervan kunnen de noodzakelijke input leveren om hierop investeringsprognoses te leveren.

De publieke investeringen ten behoeve van deze ontwikkelingen zijn nog niet bekend en zijn onderwerp van onderzoek. Voor zowel nieuwe bedrijventerreinen als het herstructureren, revitaliseren en toekomstbestendig maken van bestaande bedrijventerreinen is al veel bekend over de investeringen en het publiek tekort dat daarbij ontstaat. Voor de samenloop van werken met de gebiedsontwikkeling voor wonen ontstaat het publiek tekort vooral in relatie tot de fasering. Voorzieningen wil je immers vroegtijdig onderdeel maken van de woningbouwontwikkeling, terwijl deze pas later renderen wanneer de woningbouwontwikkeling gereed is en de bewoners (klanten en cliënten) er wonen. Ook campusontwikkelingen, 'speerpunt' locaties en grote (boven)regionale maatschappelijke voorzieningen leveren een significante bijdrage aan de werkgelegenheid, maar kunnen zonder publieke investeringen vaak niet gerealiseerd worden. Het is nog niet voldoende duidelijk hoe de spreiding is van verschillende typen werkgelegenheid over de regio en hoe publieke investeringen daar het meest zinvol aan kunnen bijdragen.

Mobiliteit

Voor de investeringen in mobiliteit ten behoeve van de hoofdpogaven wonen en werken zijn de bovenregionale schaa spronginvesteringen voor grootschalige infrastructuur buiten beschouwing gelaten (Lelylijn, NSL, Wunderlinie etc.). In onderstaande tabel zijn de door de regio geprognosticeerde investeringen per tijdvak aangegeven (bandbreedte +/-30%) voor de diverse mobiliteitsinvesteringen zoals auto-infrastructuur, autoluwe kernen, doorfietsroutes en (regionale) fietsverbindingen, HOV, hubs en andere haltes, stations en spoor en in welke mate hier al sprake is van financiering. Regionaal wordt aangegeven dat er zowel onderling als met het Rijk meer behoefte is aan nadere afstemming hierover. Op basis van eerdere inventarisaties in de regio (o.a. Procap in 2023), de OV-route kaart Groningen (2025) en door toevoeging van de meest recente afspraken voor de Westelijke Ringweg van Groningen is een beeld ontstaan van in totaal € 3,4 mld. aan publieke investeringen in mobiliteit waarvan ca. € 2,0 mld. aan regionale schaa sprong investeringen in het kader van de NOVEX en ca. € 1,4 mld. aan investeringen welke reeds zijn opgenomen in de PORT voor woningbouw.

Publieke investeringen in mobiliteit (mld.)	<2030	2030-2035	2035-2040	TOTAAL
Mobiliteit ten behoeve van de woningbouwopgave	€ 0,47	€ 0,59	€ 0,37	€ 1,4
Regionale schaa sprong NOVEX-gebied	€ 0,22	€ 1,18	€ 0,58	€ 2,0
TOTAAL	€ 0,69	€ 1,77	€ 0,95	€ 3,4

Energie

Voor energie zijn separate afspraken en investeringstrajecten vooralsnog van toepassing buiten het kader van de NOVEX-RGA en welke daarom niet in deze investeringsagenda worden herhaald. Daar waar een sterke relatie is met de hoofdpogaven is dit in het afsprakenkader wel aangegeven. Er is een duidelijke samenloop tussen de tijdige realisatie van de hoofdpogaven en de investeringen in de energievoorziening (systeemopgave).

Indicatie publieke tekorten NOVEX-RGA (mld.)	<2030	2030-2035	2035-2040	TOTAAL
PORT Woningbouw	€ 0,78	€ 1,06	€ 0,30	€ 2,1
PORT Werken/Voorzieningen	PM	PM	PM	PM
PORT Mobiliteit	PM	PM	PM	PM
PORT Energie	PM	PM	PM	PM
PORT Bodem, Water en Groen	PM	PM	PM	PM
TOTAAL	€ 0,78	€ 1,06	€ 0,30	€ 2,1 + PM

Publieke investeringen NOVEX-RGA (mld.)	<2030	2030-2035	2035-2040	
Rijksfinanciering	€ 0,24	PM	PM	€ 0,2 + PM
Overige financiering	€ 0,23	PM	PM	€ 0,2 + PM
TOTAAL	€ 0,47	PM	PM	€ 0,5 + PM

Bodem, water en groen

Voor groen (en blauw en landschap) is alleen inzicht vanuit de gebiedsontwikkelingen voor wonen en werken (bovenplans stedelijk groen). Voor grotere opgaven zoals voor waterberging of -winning, natuurgebieden of recreatiegebieden is nog geen investeringsopgave verkend.

Samenvatting

Het doel van de contour van deze investeringsagenda is om de verwachte omvang van de publieke investeringen in kaart te brengen en daar kennis van te nemen. Rijk en regio beschikken daarmee over sturingsinformatie om te kunnen betrekken bij hun integrale afwegingen en (financieel) beleid. De agenda is derhalve niet bedoeld als 'kassabon' maar als hulpmiddel om te kunnen werken aan toekomstige regelingen en instrumenten om de publieke investeringen te kunnen blijven financieren en zodoende de opgaven in de NOVEX-RGA te kunnen realiseren. In onderstaande tabel zijn de diverse tentatieve investeringsprognoses per opgave en tijdvak samengevat. Voor Woningbouw is er voldoende inzicht in plannen en opgaven om de prognose te kunnen doen (bandbreedte +/-20%), voor Werken loopt nog onderzoek, voor mobiliteit moeten de cijfers (bandbreedte +/-30%) afgestemd worden tussen Rijk en regio en binnen de regio onderling, voor Energie liggen de investeringen veelal buiten de context van het NOVEX-kader (maar zijn wel randvoorwaardelijk) en voor Groen-Blauw ontbreekt op dit moment een duidelijke regionale strategie voor het NOVEX gebied.

Op dit moment werken Rijk en regio al samen in diverse programma's en regelingen om het publieke tekort op de NOVEX-opgaven te dekken, maar deze regelingen zijn eindig qua omvang en duur. De investeringsagenda geeft inzicht in de proportionaliteit van het investeringsvolume dat bijvoorbeeld betrokken kan worden bij de afwegingen over het al dan niet voortzetten van dergelijke programma's en regelingen waarin Rijk en regio gezamenlijk financieren. Dit inzicht kan periodiek worden geactualiseerd en aangevuld om zodoende (markt)ontwikkelingen te kunnen blijven volgen.

Bijlagen

Bijlage 1 | Afspraken die elders zijn belegd

In deze bijlage zijn relevante afspraken opgenomen die gedurende de totstandkoming van deze Uitvoeringsagenda zijn geformuleerd, maar via andere trajecten en programma's worden opgepakt, en op dit moment geen extra aandacht behoeven in regio-verband. Indien wenselijk of noodzakelijk kunnen afspraken uit deze lijst op een later moment worden herijkt en onderdeel worden van het hoofddocument.

Regionale afspraken

Uitvoeringsafpraak **Doorfietsroutes**

Partijen zetten zich gezamenlijk in voor de voltooiing en instandhouding van het regionale doorfietsroutenetwerk. Aanvullende plannen, aansluitend bij provinciaal- en gemeentelijk fietsbeleid, dienen verder uitgewerkt te worden.

Bijdrage hoofdpogaven:	Wonen, Werken
Bijdrage structuuropgaven:	Mobiliteit
Type afspraak:	Uitvoeringsafspraken gebiedsontwikkeling
Tijdvak:	0-5 jaar
Betrokken partijen:	Gemeente Groningen, Assen, Het Hogeland, Westerkwartier, Midden-Groningen, Provincies
Trekker:	Provincies, Gemeente Assen

Uitvoeringsafpraak **Gebiedsgerichte analyse pMiek 3.0**

Opstellen van een actuele en gespecificeerde data- en impactanalyse om (nieuwe) toekomstige knelpunten in het energienetwerk in beeld te brengen. Deze analyse dient ter ondersteuning van de werkzaamheden en afspraken die gemaakt worden in het pMiek. Recent zijn afspraken gemaakt om deze gebiedsgerichte aanpak en analyse uit te voeren als onderdeel van pMiek 3.0.

Bijdrage hoofdpogaven:	Wonen, Werken
Bijdrage structuuropgaven:	Energie
Type afspraak:	Beleidsontwikkeling en -onderzoek
Tijdvak:	0-5 jaar
Betrokken partijen:	Regio Groningen-Assen, Provincies, Gemeenten, Netbeheerders
Trekker:	Provincies Groningen en Drenthe

Deelgebied Assen

Uitvoeringsafpraak

Uitwerking woningbouwplannen

Uitwerken van woningbouwplannen voor 1.000-2.000 woningen (uitbreiding Kloosterveen) waarbij de gemeente Assen extra woningen wil realiseren bovenop de afspraken die zijn gemaakt op de Woondeal. Inclusief het mogelijk maken van vergunningen o.a. ihkv de Natuurbeschermingswet.

Bijdrage hoofdpogaven:	Wonen
Bijdrage structuuropgaven:	-
Type afspraak:	Uitvoeringsafspraken gebiedsontwikkeling
Tijdvak:	0-10 jaar
Betrokken partijen:	Rijk, Provincie Drenthe
Trekker:	Gemeente Assen

Uitvoeringsafpraak

PvE logistieke overslagpunten Assen Noord en Zuid

Gemeente Assen werkt een Programma van Eisen uit voor logistieke overslagpunten bij Assen Noord en Zuid in verband met de emissievrije zone in de binnenstad. Zo worden de leefbaarheid verbeterd en werkgelegenheid gecreëerd.

Bijdrage hoofdpogaven:	-
Bijdrage structuuropgaven:	Mobiliteit
Type afspraak:	Beleidsontwikkeling en -onderzoek
Tijdvak:	0-5 jaar
Betrokken partijen:	Regio Groningen-Assen
Trekker:	Gemeente Assen

Uitvoeringsafpraak

Verbeteren woningvoorraad Groningen Noord (stad) en aanleg warmtenet

De betrokken partijen werken gezamenlijk plannen uit in het kader van het Nationaal Programma Leefbaarheid en Veiligheid (NPLV) Groningen-Noord (stad). Dit programma is een langjarig programma dat zich richt op het verbeteren van de leefbaarheid en veiligheid in kwetsbare wijken in het noorden van de stad Groningen. Rijk, gemeente en maatschappelijke partners werken samen om kansen te vergroten op het gebied van wonen, onderwijs, werk, gezondheid en veiligheid. Het doel is om structurele achterstanden terug te dringen en een beter perspectief te bieden voor de toekomst. Een belangrijk onderdeel is de woningvernieuwing en -verbetering, waarbij de aanleg van een warmtenet een belangrijk vliegwiel is. Naast het verder uitwerken van de plannen wordt onderzocht hoe Rijksmiddelen ingezet kunnen worden, de Investeringssubsidie duurzame energie en energiebesparing (ISDE). Dit dient uiteindelijk te worden vastgelegd in bestaand of nieuw beleid.

Bijdrage hoofdpogaven:	Wonen
Bijdrage structuuropgaven:	Energie
Type afspraak:	Uitvoeringsafspraken gebiedsontwikkeling
Tijdvak:	0-5 jaar
Betrokken partijen:	Regio Groningen-Assen, Woningcorporaties, Rijk, Provincie Groningen
Trekker:	Gemeente Groningen

Uitvoeringsafpraak

Realiseren gebiedsontwikkeling Oosterhamrikzone

Partijen spreken af om te onderzoeken hoe de bereikbaarheid van het Oosterhamrikzone kan worden verbeterd, bijvoorbeeld middels een nieuwe ontsluiting via de busbaanbrug of een nieuwe oeververbinding. Dit is randvoorwaardelijk voor het realiseren van nieuwe plannen voor 1.200 nieuwe woningen in het Oosterhamrikzone, en onderzoek te doen naar de benodigde ruimte voor extra arbeidsplaatsen en voorzieningen.

Regio, provincie en Rijk spreken af om tot een mobiliteitsoplossing te komen voor de ontsluiting van het Oosterhamrikzone. Dat doen ze door tot een voorkeursoplossing te komen voor de Oeververbinding van het Starkenborghkanaal in samenhang met de hoofdvaarweg Lemmer-Delfzijl en het ophogen van de brug. Over de busbaan gaan gemeente en provincie Groningen in gesprek. Aansluitend dienen investeringsafspraken te worden gemaakt.

Bijdrage hoofdpogaven:	Wonen
Bijdrage hoofdpogaven:	Wonen, Werken
Bijdrage structuuropgaven:	Mobiliteit
Type afspraak:	Beleidsontwikkeling- of onderzoek
Tijdvak:	0-10 jaar
Betrokken partijen:	Regio Groningen-Assen, provincie Groningen
Trekker:	Gemeente Groningen

Uitvoeringsafpraak

Capaciteitsuitbreiding elektriciteitsnet

Uitwerken van plannen voor realisatie van nieuw hoog- en middenspanningsstation Meerstad, welke randvoorwaardelijk is voor verschillende aangrenzende woningbouwlocaties in de regio.

Bijdrage hoofdpogaven:	-
Bijdrage structuuropgaven:	Energie
Type afspraak:	Uitvoeringsafspraken gebiedsontwikkeling
Tijdvak:	0-10 jaar
Betrokken partijen:	Gemeente Groningen, Rijk Provincies
Trekker:	Netbeheerder (Enexis, TenneT)

Uitvoeringsafpraak

RWZI Garmerwolde en persleiding

Partijen onderzoeken hoe de RWZI Garmerwolde kan worden opgewaardeerd en de bestaande persleiding aan de oostkant kan worden uitgebreid, zodanig dat het de toekomstige groei van het aantal inwoners en activiteiten kan opvangen. Hierover dienen t.z.t. investeringsafspraken te worden gemaakt.

Bijdrage hoofdpogaven:	-
Bijdrage structuuropgaven:	Groen-blauw
Type afspraak:	Uitvoeringsafspraken gebiedsontwikkeling
Tijdvak:	0-10 jaar
Betrokken partijen:	Gemeente Groningen, Provincie Groningen
Trekker:	Waterschap Hunze en Aa's, Waterschap Noorderzijlvest

Uitvoeringsafpraak

Realisatie ontwikkelen bedrijventerreinen

Realisatie van plannen om extra bedrijventerreinen te ontwikkelen, waaronder Eemspoort en Roodehaan (8.4 ha) en Ten Boer (2.0 ha), en onderzoek naar hoeveelheid en type arbeidsplaatsen die hier kunnen landen.

Bijdrage hoofdpogaven:	Werken
Bijdrage structuuropgaven:	-
Type afspraak:	Uitvoeringsafspraken gebiedsontwikkeling
Tijdvak:	0-5 jaar
Betrokken partijen:	Regio Groningen-Assen
Trekker:	Gemeente Groningen, Provincie Groningen

Uitvoeringsafspraken

Gelijktijdige realisatie woningbouw en voorzieningen Suikerzijde

De Suikerzijde ontwikkelt zich tot een gemengde stadswijk met ruimte voor wonen, werken en voorzieningen. Om in een vroeg stadium levendigheid en ontmoeting te stimuleren, verkennen de gemeente Groningen en de regio Groningen-Assen de mogelijkheid om gelijktijdig met de woningbouw ook voorzieningen te realiseren, zoals een pioniersgebouw of andere functies. Daarbij worden maatschappelijke en lokale ondernemers betrokken om mee te denken over passende invullingen die kunnen bijdragen aan de ontwikkeling van de wijk en het creëren van een aantrekkelijke leefomgeving vanaf de start. Om deze voorzieningen naar het gebied te krijgen is de ontwikkeling van station Suiker randvoorwaardelijk.

Bijdrage hoofdpogaven:	Werken, Werken
Bijdrage structuuropgaven:	Mobiliteit
Type afspraak:	Beleidsontwikkeling en -onderzoek
Tijdvak:	0-5 jaar
Betrokken partijen:	Rijk, Provincies
Trekker:	Gemeente Groningen

Uitvoeringsafspraken

Realisatie gebiedsontwikkelingen

Partijen realiseren plannen voor Reitdiepzone (2.300 woningen), De Nieuwe Held (1.800 woningen) en de Travertijn (250 woningen). Deze afspraak is gemaakt in het kader van grootschalige woningbouw. Bij Reitdiepswaard transformeert het gebied tussen spoorlijn, ringweg en het Reitdiep tot een modern stadsdeel met gemixte functies: woningbouw, werkplekken, horeca en recreatie. De inrichting richt zich op groen, water en wandelpaden langs het kanaal. De Nieuwe Held verrijst tussen De Held en Gravenburg en wordt een woongebied met maatschappelijke voorzieningen. De Travertijnstraat – een gebied waar verschillende scholen gevestigd zijn geweest – transformeert naar een gemengd woon- en werkgebied.

Bijdrage hoofdpogaven:	Wonen, werken
Bijdrage structuuropgaven:	Groen en water
Type afspraak:	Uitvoeringsafspraken gebiedsontwikkeling
Tijdvak:	0-10 jaar
Betrokken partijen:	Regio Groningen-Assen, provincie Groningen
Trekker:	Gemeente Groningen

Uitvoeringsafspraken

Uitwerken plannen voor bedrijventerreinen

Uitwerken van plannen voor de bedrijventerreinen op Nesciopark en Travertijn.

Bijdrage hoofdpogaven:	Werken
Bijdrage structuuropgaven:	-
Type afspraak:	Uitvoeringsafspraken gebiedsontwikkeling
Tijdvak:	0-10 jaar
Betrokken partijen:	Regio Groningen-Assen, provincie Groningen
Trekker:	Gemeente Groningen

Uitvoeringsafspraken

Onderzoek bovenregionaal muziek-, sport-, congres- en ontmoetingscentrum

Partijen werken de plannen voor het vernieuwen van een (boven)regionaal muziekcentrum en sport-, congres- en ontmoetingscentrum verder uit.

Bijdrage hoofdpogaven:	Werken
Bijdrage structuuropgaven:	
Type afspraak:	Beleidsontwikkeling en -onderzoek
Tijdvak:	0-5 jaar
Betrokken partijen:	Regio Groningen-Assen
Trekker:	Gemeente Groningen

Deelgebied Hoogezand/Sappemeer

Uitvoeringsafspraken

Uitvoering verkeersmaatregelen

Partijen maken aanvullende afspraken over financiering van verkeersmaatregelen (waaronder inrichting 30/km uur) in het historisch lint en de Kerkstraat. Indien financiering is geregeld kan de herontwikkeling van het lint worden uitgevoerd. Voor de Kerkstraat dient eerst nog een visie te worden opgesteld.

Bijdrage hoofdpogaven:	-
Bijdrage structuuropgaven:	Mobiliteit
Type afspraak:	Financiële afspraken
Tijdvak:	0-10 jaar
Betrokken partijen:	Regio Groningen-Assen, provincie Groningen
Trekker:	Gemeente Midden-Groningen

Uitvoeringsafspraken

Locatiestudie watergebonden bedrijvigheid

De gemeente voert een locatiestudie uit voor uit te plaatsen watergebonden bedrijvigheid naar Winschoterdiepzone en maakt hierover vervolgspraken met de provincie i.h.k.v. provinciaal waterbeleid.

Bijdrage hoofdpogaven:	Werken
Bijdrage structuuropgaven:	Bodem, water en groen
Type afspraak:	Beleidsontwikkeling en -onderzoek
Tijdvak:	0-5 jaar
Betrokken partijen:	Regio Groningen-Assen, provincie Groningen
Trekker:	Gemeente Midden-Groningen, Provincie Groningen, Waterschap Hunze en Aa's

Uitvoeringsafspraken

In- en uitbreiding bedrijventerrein

De gemeente Midden-Groningen geeft uitvoering aan inbreiding (25 ha.) en uitbreiding (20 ha.) van bedrijventerrein Sappemeer Oost en op de gaswinlocatie (niet XXL).

Bijdrage hoofdpogaven:	Werken
Bijdrage structuuropgaven:	-
Type afspraak:	Uitvoeringsafspraken gebiedsontwikkeling
Tijdvak:	0-10 jaar
Betrokken partijen:	Provincie Groningen
Trekker:	Gemeente Midden-Groningen

Uitvoeringsafspraken

Doorfietsroute Hoogezand-Groningen

Partijen starten onderzoek (tracéstudie) naar een doorfietsroute (DFR) Hoogezand-Groningen via Waterhuizen en Harkstede, waarbij ook wordt gekeken of een 2e doorfietsroute Hoogezand-Groningen interessant is.

Bijdrage hoofdpogaven:	-
Bijdrage structuuropgaven:	Mobiliteit
Type afspraak:	Uitvoeringsafspraken gebiedsontwikkeling
Tijdvak:	0-5 jaar
Betrokken partijen:	Gemeente Groningen, Gemeente Midden-Groningen
Trekker:	Provincie Groningen

Deelgebied Leek-Tolbert/Roden

Uitvoeringsafspraken

Herstructurering gezondheidscluster t.b.v. woningbouw Roden

Noordenveld realiseert in overleg met de Provincie Drenthe plannen voor 500 woningen, onder andere in Nietap (80 woningen) en de vrijetijdsboulevard Roden (80 woningen) en Roden-Zuid, ter uitvoering van de woondeal en ter invulling van de zich verder ontwikkelende woningmarkt.

Bijdrage hoofdpogaven:	Wonen
Bijdrage structuuropgaven:	-
Type afspraak:	Beleidsontwikkeling en -onderzoek
Tijdvak:	0-5 jaar
Betrokken partijen:	Rijk, Regio Groningen-Assen
Trekker:	Gemeente Noordenveld

Uitvoeringsafspraken

Onderzoek uitbreiding gezondheidscluster Roden

Partijen starten een onderzoek naar de uitbreiding van 3 ha. van het gezondheidscluster (bedrijventerrein), hetgeen ook nodig is voor herstructurering. Noordenveld zoekt daarbij de samenwerking met de provincie en Regio Groningen-Assen.

Bijdrage hoofdpogaven:	Werken
Bijdrage structuuropgaven:	-
Type afspraak:	Uitvoeringsafspraken gebiedsontwikkeling
Tijdvak:	0-10 jaar
Betrokken partijen:	Provincie Drenthe
Trekker:	Gemeente Noordenveld

Deelgebied Landelijke kernen Noord

Uitvoeringsafspraken

Woningbouw bij station Sauwerd

Gemeente Het Hogeland start een onderzoek naar (mobiliteitsgestuurde) woningbouw, een aanpak waarbij de ontwikkeling en locatie van woningbouw wordt bepaald door de beschikbaarheid van mobiliteit, bij station Sauwerd. Het onderzoek gaat met name in op de kwalitatieve en kwantitatieve woningbehoefte op deze plek.

Bijdrage hoofdpogaven:	Wonen
Bijdrage structuuropgaven:	Mobiliteit
Type afspraak:	Beleidsontwikkeling en -onderzoek
Tijdvak:	0-5 jaar
Betrokken partijen:	Regio Groningen-Assen
Trekker:	Gemeente Het Hogeland

Uitvoeringsafspraken

Uitvoering woningbouwplannen

Continueren van de uitvoering en het opstellen van woningbouwplannen, waaronder Centrumplannen Eelde, Vries-Tynaarlo en Zuidlaren en aanvullend Vries-Tynaarlo (350 woningen), Zuidlaren (450 woningen), Norg (100 woningen), Peize (100 woningen) en Eelde (250 woningen).

Bijdrage hoofdpogaven:	Wonen
Bijdrage structuuropgaven:	-
Type afspraak:	Uitvoeringsafspraken gebiedsontwikkeling
Tijdvak:	0-10 jaar
Betrokken partijen:	Provincie Drenthe
Trekker:	Gemeente Tynaarlo en gemeente Noordenveld

Deelgebied Landelijke kernen Zuid

Uitvoeringsafpraak

Uitvoering corridor N372 Peize-Roden

Partijen geven uitvoering aan eerder gemaakte afspraken wat betreft het deel Peize-Roden van de corridor N372.

Bijdrage hoofdpogaven:	Wonen
Bijdrage structuuropgaven:	Mobiliteit
Type afspraak:	Uitvoeringsafspraken gebiedsontwikkeling
Tijdvak:	0-5 jaar
Betrokken partijen:	Rijk, Regio Groningen-Assen, Gemeente Noordenveld, Provincie Drenthe
Trekker:	Provincie Drenthe, Regio Groningen-Assen, Gemeente Noordenveld

Bijlage 2 | Afspraken voor de lange termijn

In deze bijlage zijn relevante nieuwe afspraken opgenomen waar mogelijk op langere termijn een besluit over genomen dient te worden.

Deelgebied Assen

Uitvoeringsafpraak

Uitvoering groenvisie en waterberging in stedelijk gebied

Gemeente Assen geeft uitvoering aan de Groenvisie in relatie tot de groei van Assen en verkent in samenwerking met het waterschap Hunze en Aa's hoe in de gebiedsontwikkeling Havenkwartier zo goed mogelijk rekening kan worden gehouden met lokale waterberging in het stedelijk gebied.

Bijdrage hoofdpogaven:	Wonen
Bijdrage structuuropgaven:	Groen-blauw
Type afspraak:	Uitvoeringsafspraken gebiedsontwikkeling
Tijdvak:	0-5 jaar
Betrokken partijen:	Waterschap Hunze en Aa's
Trekker:	Gemeente Assen

Deelgebied Hoogezand/Sappemeer

Uitvoeringsafpraak

Opwaarderen van de randwegstructuur Hoogezand/ Sappemeer

Regio en gemeente willen onderzoeken en afspraken maken over de financiering van maatregelen om de huidige randweg op te waarderen. Opwaardering leidt tot een transitie van de huidige kruisvormige hoofdstructuur naar een randwegenstructuur met mogelijkheden voor een betere doorstroming van het verkeer. Door de toename van het scheepvaartverkeer op het Winschoterdiep en de komst van de Wunderline en Nedersaksenlijn zijn investeringen op de randweg noodzakelijk om congestie in Hoogezand/ Sappemeer en terugslag van het verkeer tot op de A7 te voorkomen.

Bijdrage hoofdpogaven:	Wonen, Werken
Bijdrage structuuropgaven:	Mobiliteit
Type afspraak:	Financiële afspraak
Tijdvak:	0-5 jaar
Betrokken partijen:	Rijk, Provincie Groningen
Trekker:	Gemeente Midden-Groningen

Deelgebied Landelijke kernen Noord

Uitvoeringsafpraak

Onderzoek nieuwe oost-westverbinding

Gemeente Het Hogeland en Provincie Groningen onderzoeken samen met betrokken partijen de mogelijkheid van een oost-westverbinding, waaronder de inpassing van een rondweg bij Onderdendam in de verbinding Bedum-Winsum, om de bereikbaarheid te waarborgen. Om dit onderzoek te starten is een concreet bestuurlijk besluit nodig.

Bijdrage hoofdpogaven:	-
Bijdrage structuuropgaven:	Mobiliteit
Type afspraak:	Beleidsontwikkeling en -onderzoek
Tijdvak:	0-5 jaar
Betrokken partijen:	Gemeente Het Hogeland
Trekker:	Provincie Groningen

Deelgebied Landelijke kernen Zuid

Uitvoeringsafpraak

Financiering Q-Link, Hubs, P+R

Er zijn mobiliteitsmiddelen benodigd om de dorpenweg (N386) en de A28 bereikbaar te houden, ook voor het OV. OV-hubs (GAE, De Punt, Westlaren) en Q-link-verbindingen zijn essentiële schakels in de Routekaart-OV Groningen en het OV-systeem van de RGA. Ook dienen obstakels in water of spoor te worden aangepakt. Op lange termijn wordt er onderzocht of er mobiliteitsmiddelen voor Hubs en de P+R Dorpenweg (met name deel Tynaarlo-Zuidlaren) en A28 beschikbaar kunnen worden gesteld. Dit houdt relatie met het BRT actieplan, waar wordt gekeken naar een P+R/snelweghalte bij de A28 ter hoogte van Vries/Tynaarlo. Hiervoor is ter zijne tijd een intentieovereenkomst of een convenant gesloten te worden.

Bijdrage hoofdpogaven:	Wonen
Bijdrage structuuropgaven:	Mobiliteit
Type afspraak:	Financiële afspraken
Tijdvak:	0-5 jaar
Betrokken partijen:	Rijk, Regio Groningen-Assen, Provincie Drenthe
Trekker:	Gemeente Tynaarlo

Bijlage 3 | Definities en afkortingen

BOL (Bestuurlijk Overleg Leefomgeving)

Dit is een overlegstructuur waarin rijk, provincies, gemeenten en waterschappen samen beleid en uitvoering op het gebied van de fysieke leefomgeving afstemmen.

BO-MIRT (Bestuurlijk Overleg Meerjarenprogramma Infrastructuur, Ruimte en Transport)

Dit is een jaarlijks bestuurlijk overleg tussen de minister van Infrastructuur en Waterstaat en de regionale overheden (provincies, gemeenten, vervoerregio's). Hier worden grote projecten en investeringen besproken die gaan over bereikbaarheid, infrastructuur en woningbouw.

MIRT (Meerjarenprogramma Infrastructuur, Ruimte en Transport)

Dit is een programma van de Rijksoverheid voor grote infrastructuurprojecten in Nederland.

RGA (Regio Groningen-Assen)

De Regio Groningen-Assen is een samenwerkingsverband tussen de provincies Drenthe en Groningen en de gemeenten Assen, Groningen, Het Hogeland, Midden-Groningen, Noordenveld, Tynaarlo en Westerkwartier

NOVEX-RGA (NOVEX-gebied Regio Groningen-Assen)

De NOVEX-gebiedssamenwerking is een aanvulling op de bestaande RGA-samenwerking: het Rijk neemt ook deel. In het programma NOVEX (2022) is de Regio Groningen-Assen aangewezen als 1 van de 16 NOVEX-gebieden, waar een complexe stapeling van ruimtelijke opgaven vraagt om gezamenlijke regie van het Rijk en de regio. De hoofdopgaven van NOVEX-RGA zijn het bouwen van 36.000 woningen en het realiseren van 28.000 arbeidsplaatsen tot 2024, in samenhang met de opgaven bereikbaarheid, energie en groen.

PORT (Publiek onrendabele top)

Een "publieke onrendabele top" is het financiële tekort bij maatschappelijke projecten, zoals de bouw van sociale huurwoningen, waarbij de kosten hoger zijn dan de verwachte opbrengsten uit verhuur of gebruik, omdat huurprijzen niet kostendekkend zijn. Dit verschil (de onrendabele top) moet dan worden gefinancierd uit subsidies, eigen vermogen of andere bronnen, omdat het doel van deze projecten is om maatschappelijk nut te dienen, niet primair winst te maken

WBS (Water en bodem sturend)

"Water en bodem sturend" betekent dat de natuurlijke kenmerken van water en bodem bepalend zijn bij alle ruimtelijke plannen en ontwikkelingen, zoals woningbouw en infrastructuur. In plaats van dat de mens het water- en bodemsysteem naar zijn hand zet, volgt de inrichting van de ruimte de eigenschappen van het systeem. Dit zorgt voor een robuuster, veerkrachtiger en duurzamer systeem dat beter bestand is tegen klimaatverandering, zoals droogte en wateroverlast, en bijdraagt aan een gezonde leefomgeving voor de toekomst.

Wbi (Woningbouwimpuls)

De Woningbouwimpuls is een Nederlandse regeling waarbij de rijksoverheid gemeenten en woningcorporaties financiële bijdragen geeft voor woningbouwprojecten die anders niet haalbaar zouden zijn, bijvoorbeeld door hoge kosten of andere knelpunten. Het doel is om de bouw van betaalbare woningen voor starters en middeninkomens te versnellen en te vergroten, zodat aan de grote woningnood kan worden voldaan.

WoKT (Woningbouw op korte termijn)

De 'Woningbouw op korte termijn' is een regeling van de Nederlandse overheid om snel extra woningen te realiseren door te investeren in infrastructuur en mobiliteit voor woningbouwlocaties die op korte termijn kunnen worden ontwikkeld.

Gebiedsbudgetten

Gebiedsbudgetten zijn financiële middelen die de overheid reserveert voor het mogelijk maken van grote woningbouwprojecten in specifieke gebieden, zoals de 17 grootschalige NOVEX-locaties in Nederland.

Mobiliteitsfonds

Het Nederlandse Mobiliteitsfonds is een onderdeel van de rijksbegroting dat sinds 2022 het Infrastructuurfonds heeft vervangen en een centraal budget vormt voor mobiliteitsgerelateerde uitgaven, met als doel het faciliteren en verduurzamen van mobiliteit in Nederland.

pMiek (Provinciaal Meerjarenprogramma Infrastructuur Energie en Klimaat)

Dit is een programma waarin provincies, samen met gemeenten, netbeheerders en andere belanghebbenden, een gezamenlijke visie ontwikkelen op het toekomstige energiesysteem en daar de benodigde energie-infrastructuurprojecten voor prioriteren. Het doel is om de groeiende vraag naar duurzame energie te faciliteren door ervoor te zorgen dat cruciale infrastructuurprojecten op tijd en efficiënt worden gerealiseerd.

